

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Π.Μ.Σ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας: οι Θεσμικές και Οικονομικές προκλήσεις
ενόψει της Νέας Στρατηγικής Ασφαλείας και των σχετικών απειλών*

Επιβλέπων Καθηγητής: Σκιαδάς Δημήτριος

Β' Εξετάστρια: Μπέλλου Φωτεινή

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Αδαμίδου Αντωνία

Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος, 2020

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Η συγγραφέας,

Αδαμίδου Αντωνία

Στη μητέρα μου για την αστείρευτη υπομονή και τη βοήθειά της,

Ένα μεγάλο ευχαριστώ, οφείλω στον επιβλέποντα καθηγητή κ. Δ. Σκιαδά για την πολύτιμη βοήθειά του κατά την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	6
1. Θεσμικές Προκλήσεις	8
1.1. Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (Common Foreign and Security Policy).....	8
1.1.1. Πώς λειτουργεί η ΚΕΠΠΑ;	10
1.2. Εξωτερικές Σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ανάπτυξη	10
1.3. Αίτια αδυναμίας της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας 13	
1.4. Τα τρία «προπατορικά θεσμικά ή δομικά αμαρτήματα» της ΚΕΠΠΑ.....	14
1.5. Ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy) και ο ρόλος του ως θεσμική πρόκληση για την ΚΕΠΠΑ και την ΚΠΑΑ	17
1.6. Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως θεσμικό πρόβλημα των επιχειρήσεων της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ	20
1.7. Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (Common Security and Defence Policy) ²²	
1.7.1. ΚΠΑΑ και NATO	24
1.8. Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (European External Action Service) ως «φάρμακο» κατά του δευτέρου θεσμικού αμαρτήματος της ΚΕΠΠΑ	25
1.9. Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (Permanent Structured Cooperation ή PESCO)	27
1.10. Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας (European Defence Agency).....	28
1.11. Ρήτρα Αμοιβαίας Άμυνας (Mutual Defence Clause)	29
2. Οικονομικές Προκλήσεις	31
2.1. Προϋπολογισμός της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ	31
2.2. Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (European Defence Fund)	32
2.3. Προϋπολογισμός 2014-2020 για την ενότητα «Global Europe» της ΕΕ.....	35
2.4. Χρηματοδοτικά Εργαλεία Προϋπολογισμού κατά τα έτη 2014-2020 για την ενότητα «Global Europe» της ΕΕ	35
2.5. Μηχανισμός «Αθηνά» (Athena Mechanism)	37
2.6. Εξωτερική Δράση της ΕΕ κατά τα έτη 2021-2027 & Οικονομική Διαχείριση	38
3. Η Παγκόσμια Στρατηγική Ασφαλείας της ΕΕ (2016-2020).....	41
4. Απειλές κατά της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	46
4.1. Τρομοκρατία και Οργανωμένο Έγκλημα (Terrorism and Organised Crime)	46
4.2. Κλιματική Αλλαγή (Climate Change)	47
4.3. Υβριδικές Απειλές (Hybrid Threats)	49
4.4. Οικονομική Μεταβλητότητα (Economic Volatility)	51

4.5. Έλλειψη Ενεργειακής Ασφάλειας (Energy Insecurity)	53
4.6. Απειλές στον Κυβερνοχώρο (Cyber Threats)	56
4.7. Διαχείριση των Εξωτερικών Συνόρων της ΕΕ, Μεταναστευτικό Ζήτημα και Παραβίαση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (External Border Management, Migration and Violation of Human Rights)	59
4.8. Πολλαπλασιασμός των Όπλων Μαζικής Καταστροφής (Proliferation of Weapons of Mass Destruction)	61
4.9. Υγειονομικοί Κίνδυνοι (Health Risks)	64
4.10. Έλλειψη Ασφάλειας στη Θάλασσα και στους Ωκεανούς (Maritime and Oceans Insecurity)	66
Επίλογος	69
Βιβλιογραφία	74

Εισαγωγή

Το συνεχώς εξελισσόμενο διεθνές στρατηγικό περιβάλλον συνέβαλε σημαντικά στο να συνειδητοποιήσει και να αποδεχθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση πως το να ασχοληθεί ενεργά και συστηματικά τόσο με την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας, όσο και με την Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (πρώην ΕΠΑΑ), αποτελεί μονόδρομο για τη διατήρηση της σταθερότητας και της ασφάλειας στο εσωτερικό των συνόρων της αλλά είναι εξίσου σημαντικό και για την διατήρηση της ευημερίας και της ομαλής συνύπαρξης των πολιτών της.

Πιο συγκεκριμένα, η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας αλλά και η εκάστοτε Στρατηγική Ασφαλείας που πηγάζει από αυτήν είναι ιδιάζουσας σημασίας για τη διασφάλιση του ειρηνικού και ασφαλούς περιβάλλοντος εντός της ΕΕ. Χωρίς την ύπαρξή τους και την ομαλή, άνευ εμποδίων λειτουργία τους, είναι αδύνατο να αποφευχθούν ή να αντιμετωπιστούν οξείες κρίσεις και προβλήματα. Οι παράγοντες που συντελούν στην επίτευξη των στόχων της ΚΠΑΑ είναι πολλοί, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψιν του, πως στο «ψηφιδωτό» που ονομάζεται Ευρωπαϊκή Ένωση, συνυπάρχουν διαφορετικές «φωνές» και αντιλήψεις γι' αυτήν ανάλογα με τον εκάστοτε πολιτισμό και τα διαφορετικά συμφέροντα που διακυβεύονται από μεριάς των κρατών-μελών. Από την άλλη μεριά, η «συνεργασία» της ΚΠΑΑ με την Στρατηγική Ασφαλείας είναι πολύ σημαντική, καθώς μέσω αυτής συντονίζεται η θεωρία με την πράξη, ενώ οι όποιες ενέργειες ακολουθούν συγκεκριμένα, λογικά βήματα, με σκοπό να αποδώσουν και να αποφέρουν θετικά αποτελέσματα στο εσωτερικό της ΕΕ.

Εφόσον το ζήτημα της άμυνας και της ασφάλειας είναι αρκετά περίπλοκο από μόνο του, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως χρειάζεται να κινητοποιηθούν πολλοί και διαφορετικοί θεσμοί και υπηρεσίες για την επίτευξη των προαναφερόμενων στόχων, ενώ εξίσου ιδιαίτερος είναι (και οφείλει να είναι) και ο τρόπος χρηματοδότησης τους αλλά και οι μηχανισμοί που κινητοποιούνται γι' αυτόν. Η πολυπλοκότητα των θεσμικών και οικονομικών προκλήσεων που καλείται να αντιμετωπίσει η ΕΕ λόγω της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ έγκειται τόσο στην προαναφερόμενη πολυφωνία στο πλαίσió της, όσο και σε πολλούς άλλους παράγοντες, (όπως λ.χ. στις δεσμεύσεις έναντι του υπερατλαντικού της συμμάχου) ενώ ταυτόχρονα ανακύπτουν συνεχώς νέες ανάγκες που συχνά επιβάλλουν τη δημιουργία νέων θεσμών, ταμείων και στρατιωτικών πρωτοβουλιών.

Σύμφωνα με το κείμενο της Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφαλείας της ΕΕ, το οποίο εκδόθηκε τον Ιούνιο του 2016, οι σύγχρονες στρατηγικές απειλές και προκλήσεις εναντίον της είναι πολυάριθμες και εξαπλώνονται σε όλο το φάσμα των πολιτικών της. Έτσι, από τη μία πλευρά πρέπει να αντιμετωπιστούν άμεσα οι κίνδυνοι, ενώ από την άλλη η ΕΕ οφείλει να «χτίσει» ένα ασφαλέστερο περιβάλλον για τους πολίτες της και την εδαφική της κυριαρχία και ακεραιότητα. Η λεπτομερής ανάδειξη των απειλών αυτών αλλά και των πιθανών προγραμμάτων αντιμετώπισής τους, έδωσαν άλλη ώθηση ακόμη και στη Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ασφάλειας (2020-2025), θέτοντας ισχυρά θεμέλια αλλά και βασικές κατευθυντήριες γραμμές που οφείλουν να ακολουθηθούν από τα κράτη-μέλη της Ένωσης, υποδηλώνοντας στην ουσία πως η άμυνα και η ασφάλεια δεν αφορά μόνο την προστασία από τον εξωτερικό κίνδυνο, αλλά αντίθετα, μεγάλη σημασία έχουν και οι σχέσεις προστασίας και αλληλοϋποστήριξης μεταξύ των ίδιων των ευρωπαϊκών κρατών.

Σε κάθε περίπτωση: *«Η Ευρώπη έχει μπει σε μια πορεία που το τέρμα της προσδοκείται να είναι η απόκτηση αυτόνομης αμυντικής ικανότητας και επέμβασης στα προβλήματα ασφάλειας που επηρεάζουν το χώρο της ή τον περίγυρό της»¹*, γεγονός που σημαίνει πως η Ένωση βρίσκει σταδιακά τον τρόπο και την μέθοδο για την επίλυση των σχετικών με την άμυνα και την ασφάλεια προβλημάτων της. Μπορεί ο δρόμος που πρέπει να διανύσει να είναι μακρύς, ωστόσο η αρχή αναμφίβολα έχει σηματοδοτηθεί, και μένει να δούμε και να μελετήσουμε τη μέχρι πρότινος πορεία της, έτσι ώστε να μπορέσουμε να διορθώσουμε τα λάθη, να καλύψουμε τις ελλείψεις αλλά και να προβλέψουμε το μέλλον, με απώτερο σκοπό πάντοτε την επίτευξη της ασφάλειας της Ένωσης και κατά συνέπεια των ίδιων των ευρωπαίων πολιτών.

---

¹ Παρίσης, Ι., *Η Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια στη μεταψυχροπολεμική εποχή*, εκδ. Κ. Τουρίκη, 1997, Αθήνα, σελ. 17

1. Θεσμικές Προκλήσεις

Είναι φανερό πως για να μπορέσει να λειτουργήσει και να πετύχει τους επιμέρους στόχους του, ένα τόσο μεγάλο «οικοδόμημα» όπως αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να κινητοποιηθούν πολλοί διαφορετικοί θεσμοί. Εξαίρεση δεν θα μπορούσε να αποτελέσει και η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας αλλά και η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας, οι οποίες εκ φύσεως και λόγω της ιδιαιτερότητας του χαρακτήρα τους, χρειάζονται τη συμβολή πολλών θεσμών, ενώ δεν αποτελεί σπάνιο φαινόμενο και η δημιουργία νέων θεσμών ή ακόμα και η «διαθεσμική» συνεργασία, αποκλειστικά για την εξυπηρέτηση των σκοπών τους (λ.χ. για την χρηματοδότηση στρατιωτικών αναγκών, των εξοπλισμών, των επιχειρήσεων, για τον συντονισμό των δράσεων κ.α.).² Ωστόσο, εφόσον η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση εμφανίζει έως και σήμερα μελανά σημεία, εγείροντας επιπλέον προβληματισμούς και συζητήσεις, είναι εξίσου εύλογο τόσο η ΚΕΠΠΑ όσο και η ΚΠΑΑ να καλούνται να αντιμετωπίσουν πολλές θεσμικές προκλήσεις προκειμένου να πετύχουν και αυτές με τη σειρά τους τους στόχους και τις προσδοκίες της Ένωσης, των κρατών-μελών της και κατά συνέπεια των ανθρώπων που ζουν σε αυτήν και θεωρούν την ασφάλειά τους ως μια υψίστης σημασίας προτεραιότητα. Είναι σαφές, πως ακόμη και εάν έχεις στην κατοχή σου τον πιο εξελιγμένο και σύγχρονο εξοπλισμό και το πιο ισχυρό προσωπικό στο δυναμικό σου, δεν μπορεί να σου προσφέρει τίποτα, εάν δεν ξέρεις με ποιόν τρόπο να τα χρησιμοποιήσεις αλλά και τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσες να τα διαχειριστείς, έτσι ώστε να αποφευχθούν αποτελεσματικά, μελλοντικές κρίσεις και προβλήματα.

1.1. Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (Common Foreign and Security Policy)

Στον δεύτερο πυλώνα του «οικοδομήματος» της ΕΕ, όπως αυτός διαμορφώθηκε στον τίτλο V της Συνθήκης για την ΕΕ το 1993, κομβικό ρόλο διακατείχε η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ).³ Η Συνθήκη της Λισαβόνας προσδίδει πλέον στην Ευρωπαϊκή Ένωση «νομική προσωπικότητα» και μαζί με αυτήν και μια

---

² Βλ. περισσότερο: Eneström, A.K., *Challenges to EU Foreign and Security Policy*, The Swedish Institute of International Affairs - Utrikespolitiska institutet (UI), δημοσιεύτηκε: 23/01/2015, τελευταία προβολή: 23/05/2020, https://www.youtube.com/watch?v=Fk7I_O5Oa-Q&t=566s

³ Βλ. Παρίσης, Ι., *Ευρωπαϊκή Άμυνα: λεξικό όρων και διαδικασιών για την Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., 2003, Αθήνα, σελ. 187-8

σειρά από καινούργια δικαιώματα, τα οποία δύναται να υποστηρίξει σε διεθνές πια επίπεδο (λ.χ. σύναψη διεθνών συμφωνιών και συμβάσεων κ.α.).⁴ Παρά την κατάργηση των τριών πυλώνων με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ο θεμελιώδης στόχος της ΚΕΠΠΑ έμεινε σχεδόν ανεπηρέαστος. Στα κύρια μελήματά της ανήκε και εξακολουθεί να ανήκει έως σήμερα, μεταξύ άλλων ο προσδιορισμός μιας κοινής αμυντικής πολιτικής που θα μπορούσε να καταλήξει εν ευθέτω χρόνω σε συνεργασία των κρατών μελών για τα ζητήματα διεθνούς πολιτικής και κατ' επέκταση σε μια κοινή ευρωπαϊκή άμυνα.⁵ Καθ' αυτόν τον τρόπο, τα κράτη-μέλη της Ένωσης ουσιαστικά υποχρεούνται να πορεύονται στο πλαίσιο μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας αλλά και να εφαρμόζουν στο εθνικό τους δίκαιο τις αλλαγές που προβλέπονται από την πρώτη. Αναπόσπαστο τμήμα της ΚΕΠΠΑ αποτελεί η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ), η οποία πλέον έχει μετονομαστεί σε Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) και της οποίας η σύσταση, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ουσιαστικά πραγματοποιήθηκε, αρχικά, με σκοπό την διεξαγωγή μικρών επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων.⁶

Οι έννοιες άμυνα και ασφάλεια της ΕΕ για τις οποίες «μάχονται» τόσο η ΚΕΠΠΑ με τους μηχανισμούς της όσο και η ΚΠΑΑ με τις επιχειρήσεις της, θα μπορούσαν να προσδιοριστούν ως εξής: αφενός «η άμυνα προϋποθέτει την ύπαρξη εξωτερικής απειλής» ενώ αφετέρου «η ασφάλεια επεκτείνεται παραπέρα από καθορισμένες συμμαχίες και συγκεκριμένους εχθρούς».⁷ Αυτό συνεπάγεται ότι σε περίπτωση που ένα κράτος ή μια μεγάλη δύναμη γενικότερα, αμύνεται, αναγνωρίζει τον κίνδυνο ή την επίθεση και διαχειρίζεται τα μέσα της για την αντιμετώπισή τους. Από την άλλη μεριά η έννοια της ασφαλείας δεν περιορίζεται σε περιπτώσεις απειλών, αλλά αντίθετα περιλαμβάνει όλα τα μέτρα και τις ενέργειες για τη διατήρηση της ισορροπίας και των

---

⁴ Βλ. Φτακλάκη, Ε., *Δημοσιονομική Διακυβέρνηση & Χρηματοδότηση των Εξωτερικών Σχέσεων της ΕΕ*, Σημειώσεις διάλεξης Έδρας Jean Monnet Παν/μίου Μακεδονίας, δημοσιεύτηκε: 23/11/2018, τελευταία προβολή: 26/05/2020, πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 13, <http://jeanmonnetchair.eubga.uom.gr/2018/11/30/%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%BA%CE%B5%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%82/?lang=el>

⁵ Βλ. Παρίσης, Ι., *Ευρωπαϊκή Άμυνα: λεξικό όρων και διαδικασιών για την Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, σελ. 152-3

⁶ Βλ. ό.π., σελ. 86-7 & 152-3

⁷ Βλ. Παρίσης, Ι., *Η Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια στη μεταψυχροπολεμική εποχή*, σελ. 90

αξιών ενός οργανισμού, ενός κυρίαρχου κράτους αλλά και στην περίπτωση μας, ολόκληρης της ΕΕ.

1.1.1. Πώς λειτουργεί η ΚΕΠΠΑ;

Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρησιμοποιεί τη διακυβερνητική μέθοδο λήψης αποφάσεων, με τη νομοθετική πρωτοβουλία να ανέρχεται τόσο στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και στα ίδια τα κράτη-μέλη της Ένωσης. Εξίσου σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις τις ΚΕΠΠΑ διαδραματίζει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο (το οποίο αποφασίζει κατά κανόνα ομόφωνα), ενώ από την άλλη μεριά, οι αποφάσεις-απόψεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου περιορίζονται ως επί το πλείστον στα πλαίσια των συστάσεων και στην έκδοση μη νομοθετικών ψηφισμάτων, χωρίς ωστόσο αυτό να συνοδεύεται από την έλλειψη ενημέρωσής της, τόσο σε θέματα της ΚΕΠΠΑ όσο και σε αυτά της ΚΠΑΑ. Η πολιτική λογοδοσία, άλλωστε, αποτέλεσε σημαντική προτεραιότητα και της μέχρι πρότινος Υπατης Εκπροσώπου της ΕΕ, Φεντερίκα Μογκερίνι, η οποία υπήρξε υπέρμαχος του πολιτικού διαλόγου, της διαπραγμάτευσης αλλά και της διεξαγωγής διεξοδικών ελέγχων, με σκοπό πάντοτε την διαφάνεια και την ομαλή λειτουργία της ΚΕΠΠΑ αλλά και όλων των θεσμών της ΕΕ, γενικότερα.

Παρά το γεγονός του ότι για τα ζητήματα της ΚΕΠΠΑ, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δε συμμετέχει άμεσα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, εντούτοις, όπως θα δούμε και στην ενότητα 1.6. περί του ρόλου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μέσω της δημοσιονομικής διαδικασίας, επιτρέπεται σε αυτό να ασκεί εξουσία, καθώς στην ουσία συναποφασίζει με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για σημαντικά ζητήματα, όπως αυτό του Ευρωπαϊκού προϋπολογισμού. Τέλος, με σκοπό να διευκολυνθεί και να ελαττωθεί ο φόρτος εργασίας που βρίσκεται υπ' ευθύνη της ΚΕΠΠΑ, έχουν δημιουργηθεί και συνεχίζουν να δημιουργούνται και να ανανεώνονται, νέα τμήματα και διευθύνσεις, μερικές από τις οποίες θα αναλυθούν στις επόμενες ενότητες.⁸

1.2. Εξωτερικές Σχέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ανάπτυξη

Το συνεργατικό κλίμα της ΕΕ, όπως ήδη έχει τονιστεί, δεν περιορίζεται μόνο στα κράτη-μέλη της, αλλά εξίσου σημαντικές είναι γι' αυτή και οι σχέσεις σύμπραξης με

---

⁸ Βλ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Εξωτερική Πολιτική: στόχοι, μέσα και επιτεύγματα*, Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τελευταία προβολή: 22/08/2020, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/158/foreign-policy-aims-instruments-and-achievements>

τις χώρες εκτός των συνόρων της. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό κυρίως από το γεγονός του ότι η ΕΕ δίνει το δικαίωμα και την ευκαιρία, θα λέγαμε, ένταξης σε αυτήν σε τρίτες χώρες, εφόσον αυτές πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις-κριτήρια προσχώρησης (τα επονομαζόμενα κριτήρια της Κοπεγχάγης), γεγονός που αποκαλύπτει ταυτόχρονα τη σημασία που διακατέχει για αυτήν η διεύρυνση και προώθηση της ισχύος της.⁹ Ο Μηχανισμός Προενταξιακής βοήθειας που έχει ιδρύσει η ΕΕ γι' αυτόν τον σκοπό, δηλώνει έμπρακτα το ενδιαφέρον της για την επέκταση των δυνατοτήτων της, ενώ αξίζει να αναφερθεί πως τη δεδομένη στιγμή υπό διαπραγμάτευση έχει τεθεί η ένταξη στην ΕΕ χωρών όπως η Βόρεια Μακεδονία και η Αλβανία (Μάρτιος 2020).¹⁰

Πέρα από τις χώρες που βρίσκονται επί της προενταξιακής διαδικασίας, η ΕΕ έχει επισυνάψει πολυάριθμες και διαφορετικές συμβάσεις, οι οποίες ουσιαστικά την διασυνδέουν με κράτη ή υποσύνολα κρατών, οικονομικά, πολιτικά ή ενισχύοντας απλώς τις διπλωματικές δικτυώσεις της. Έτσι, ιδιαίτερες συμφωνίες και διπλωματικές σχέσεις έχουν αναπτυχθεί μεταξύ της ΕΕ και των Βαλκανικών χωρών,¹¹ με τις χώρες της Μεσογείου¹² και της Μέσης Ανατολής,¹³ με τις χώρες ΑΚΕ (Αφρική, Καραϊβική και Ειρηνικός),¹⁴ με τις Ασιατικές χώρες και την Ωκεανία,¹⁵ καθώς και με τις χώρες

---

⁹ Βλ. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Διεύρυνση της ΕΕ, Κριτήρια προσχώρησης*, τελευταία τελεσίδικη προβολή: 10/05/2020, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/enlargement/>

¹⁰ Βλ. περισσότερα: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με τη διεύρυνση και τη διαδικασία σταθεροποίησης και σύνδεσης – Αλβανία και Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας*, δημοσιεύτηκε 25/03/2020 τελευταία προβολή: 25/04/2020, <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/03/25/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>

¹¹ Βλ. De Munter, A., European Parliament, *The Western Balkans*, δημοσιεύτηκε: 12/2019, τελευταία προβολή: 02/05/2020, https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_5.5.2.pdf

¹² Βλ. περισσότερα: Union for the Mediterranean, *The UfM: an action-driven organisation with a common ambition*, τελευταία προβολή: 02/05/2020, <https://ufmsecretariat.org/who-we-are/>

¹³ Βλ. European Union External Action, *Middle East Peace process*, δημοσιεύτηκε: 15/06/2016, τελευταία προβολή: 07/03/2020, https://eeas.europa.eu/regions/middle-east-north-africa-mena/337/middle-east-peace-process_en

¹⁴ Βλ. περισσότερα: EUR-Lex, *Χώρες ΑΚΕ — συμφωνίες οικονομικής εταιρικής σχέσης και καθεστότα εξαγωγής*, τελευταία ενημέρωση σελίδας: 30/11/2017, τελευταία προβολή: 20/06/2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4314921&from=EL>

¹⁵ Βλ. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Asia-Ocean Working Party (COASI)*, τελευταία ενημέρωση: 09/11/2017, τελευταία προβολή: 06/05/2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/asia-oceania-working-party/>

της Βόρειας¹⁶ και της Λατινικής¹⁷ Αμερικής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί έναν σημαντικό οικονομικό (και όχι μόνον) εταίρο στη συντριπτική πλειοψηφία των προαναφερόμενων χωρών, γι' αυτό και επιθυμεί να συνεχίσει τις συνεργασίες της εδραιώνοντας τη θέση της στην παγκόσμια πολιτική σκηνή.

Υψίστης σημασίας χαρακτηρίζεται ωστόσο και η Πολιτική Γειτονίας της ΕΕ (European neighborhood policy), η οποία ουσιαστικά περιλαμβάνει 16 γειτονικές (από ξηρά και θάλασσα), ανατολικές και νότιες χώρες της Ένωσης, είτε αυτές βρίσκονται υπό ένταξη, είτε είναι εν δυνάμει υποψήφιος. Η ΕΠΓ εστιάζει μεταξύ άλλων στη διατήρηση της σταθερότητας στην περιοχή, τόσο από πολιτική και οικονομική άποψη, όσο και από την πλευρά της ασφάλειας. Με αυτόν τον τρόπο η εταιρική σχέση ΕΕ με τις γειτονικές χώρες καθίσταται αποτελεσματικότερη, εξυπηρετούνται καλύτερα τα συμφέροντα και οι δράσεις και των δύο πλευρών ενώ διασφαλίζεται η καλή διακυβέρνηση οι δημοκρατικοί θεσμοί, η έννομη τάξη αλλά και τα ανθρώπινα δικαιώματα.¹⁸

Από την άλλη μεριά στο επίκεντρο της Εξωτερικής Πολιτικής της ΕΕ βρίσκεται και ο τομέας της ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, περισσότερο από το 50% των χρηματοδοτήσεων της Εξωτερικής Πολιτικής της ΕΕ προορίζεται για συνεργατικές δράσεις σε διεθνές επίπεδο. Έτσι, γίνεται εύκολα αντιληπτό, πως τόσο από άποψη διεύρυνσης, όσο και από διπλωματικής και οικονομικής απόψεως μεριά, η Ένωση και η πολιτική της, επιθυμεί να επεκτείνει το δίκτυο επικοινωνιών της, σκοπεύοντας να καταστήσει τη θέση της όσο το δυνατόν σταθερότερη και πιο ισχυρή στο διεθνές

---

¹⁶ Βλ. Aggarwal, V.K. & Fogarty, E.A., *The Limits of Interregionalism: The EU and North America*, European Integration, Vol. 27, No. 3, 227-246, University of California, September 2015, Berkeley, p.227-232 & 237-238, file:///C:/Users/USER/Downloads/The%20limits%20of%20interregionalism-%20EU%20and%20North%20America_0.pdf

¹⁷ Βλ. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Council Conclusions on the Joint HR/Commission Communication on EU relations with Latin America and the Caribbean, "Joining forces for a common future"*, δημοσιεύτηκε: 13/05/2019, Βρυξέλλες, <https://www.consilium.europa.eu/media/39346/eu-lac.pdf>

¹⁸ Βλ. European Commission, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, *Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Review of the European Neighborhood Policy*, published: 18/11/2015, Brussels, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/key-documents/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf

σύστημα, υποστηρίζοντας και καθιστώντας «ανθεκτικότερα», ταυτόχρονα, τα ίδια τα κράτη-μέλη της.¹⁹

1.3. Αίτια αδυναμίας της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας

Η Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση γεννά από μόνη της ένα κλίμα αβεβαιότητας και αστάθειας όσον αφορά τουλάχιστον την διαχείριση κρίσεων αλλά και την «κοινή ευρωπαϊκή πλεύση» στα καίρια ζητήματα που πολύ συχνά προβληματίζουν την ΕΕ. Η ΚΕΠΠΑ και κατά συνέπεια η ΚΠΑΑ και η αποτελεσματικότητά τους, αποτελούν πρόκληση για τα δεδομένα της ΕΕ για πολλούς λόγους, ο σημαντικότερος από τους οποίους είναι πως χάρις σε αυτές η ΕΕ θα μπορούσε να αποτελέσει έναν παγκόσμιο δρώντα ήπιας ισχύος στη σύγχρονη διεθνή πολιτική σκηνή. Το προαναφερόμενο «άνοιγμα» της ΕΕ προς τα έξω, η ολοένα και αυξανόμενη τάση της για νέες δικτυώσεις και συνεργασίες αλλά ακόμη και ο διάλογος και η διπλωματία την οποία όλο και πιο συχνά προάγει, καθιστούν την ισχυροποίηση της ΚΕΠΠΑ άκρως σημαντική για τις μελλοντικές, σταθερές της κινήσεις.

Ωστόσο η κοινή αυτή ευρωπαϊκή πορεία στη «λεωφόρο της εξωτερικής πολιτικής» φαντάζει ιδιαίτερη δύσκολη υπόθεση καθώς τα κράτη-μέλη της Ένωσης εκπροσωπούν και υποστηρίζουν συγκεκριμένες απόψεις στον τομέα της διπλωματίας και επιθυμούν τον πλήρη έλεγχο άσκησης πολιτικής ειδικότερα σε ζητήματα που αφορούν την εθνική τους ταυτότητα, κυριαρχία και επιρροή. Οι τελευταίες έννοιες είναι άλλωστε άρρηκτα συνδεδεμένες με την άμυνα και την ασφάλεια, επομένως είναι λογικό για την κάθε χώρα να επιθυμεί να τις υπερασπιστεί με τον δικό της τρόπο και μέσα, ειδικά εάν ληφθούν υπόψιν οι πολλές διαφορετικές δυνατότητες και οπτικές αντιμετώπισης του κινδύνου από το κάθε κράτος μέλος.²⁰

Από την άλλη μεριά, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κρατών-μελών, κατά τις οποίες έχουν αναπτυχθεί ιδιαίτερες διπλωματικές, οικονομικές, πολιτικές κ.α. σχέσεις μεταξύ

---

¹⁹ Βλ. Giusti, S., *The European Union Global Strategy and the EU's Maieutic Role*, Journal of Common Market Studies, 02/05/2020, τελευταία προβολή: 22/09/2020, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.13047>

²⁰ Βλ. Ανδρέου, Γ., *Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ενότητα 9η : Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) και η Κοινή Πολιτική Ασφαλείας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)*, διαθέσιμο on line, 20/3/2019, διαφ. 6, <https://opencourses.auth.gr/modules/document/file.php/OCRS394/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%2009%20%CE%9A%CE%95%CE%A0%CE%A0%CE%91%20%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%91.pdf>

αυτών και τρίτων χωρών, οι οποίες δεν δύνανται να θυσιαστούν στον βωμό του κοινού ευρωπαϊκού σκοπού, εάν βεβαίως δεν συντρέχει απόλυτη και επιτακτική ανάγκη.²¹ Πάνω σε αυτό, παράδειγμα θα μπορούσαν να αποτελέσουν οι ποικίλες σχέσεις και δεσμεύσεις που έχουν πολλά κράτη-μέλη της ΕΕ με το ΝΑΤΟ και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Ακόμη, η ΕΕ ως οντότητα και ενιαία ύπαρξη, δεν έχει θέσει συγκεκριμένους πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς στόχους, τους οποίους θέλει να πετύχει.²² Η έλλειψη αυτής της δέσμευσης από την μεριά της ΕΕ ουσιαστικά καθιστά τα κράτη-μέλη «ελεύθερα» ως προς τις επιλογές τους σε πάρα πολλούς τομείς, συμπεριλαμβανομένου και αυτού της εξωτερικής πολιτικής.

Τέλος, δε θα έπρεπε σε καμία περίπτωση να παραληφθεί ο κατακερματισμός των κέντρων πρωτοβουλίας, της λήψης των αποφάσεων και των δράσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο που με τη σειρά του παρακωλύει την αποτελεσματικότητα της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ. Η εμπλοκή πολλών παικτών και σε αυτήν την περίπτωση, οδηγεί πολλές φορές σε καθυστερήσεις, εάν αναλογιστεί κανείς και τον μεγάλο βαθμό γραφειοκρατίας που την πλαισιώνει.²³

1.4. Τα τρία «προπατορικά θεσμικά ή δομικά αμαρτήματα» της ΚΕΠΠΑ

Το θεσμικό πλαίσιο διακυβέρνησης της ΚΕΠΠΑ χαρακτηρίζεται από τρία «θεσμικά ή δομικά προπατορικά αμαρτήματα», τα οποία ως και σήμερα αποτελούν την αχίλλειο πτέρνα της και χαρακτηρίζεται πολύ δύσκολη η άμεση επίλυσή τους.

Το πρώτο αμάρτημα αφορά μια τεχνητή διαίρεση στην αρχιτεκτονική της ΚΕΠΠΑ, η οποία στην ουσία αφορά την εξωτερική δράση της ΕΕ στο σύνολό της. Από την μία πλευρά, λοιπόν, η εξωτερική δράση της ΕΕ συνδέεται με δράσεις όπως μεταξύ άλλων με την αναπτυξιακή συνεργασία, με την ανθρωπιστική βοήθεια, τη διεύρυνση και πολιτική γειτονίας, την εμπορική πολιτική, την ενέργεια κ.α. ενώ από την άλλη, υφίσταται η ΚΕΠΠΑ, της οποίας ο ρόλος δεν είναι άλλος από τον ορισμό ενός πολιτικό-στρατιωτικού άξονα, αλλά και της υλοποίησης και της εφαρμογής της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας, η οποία και αποτελεί στην πραγματικότητα τον πυρήνα των ενεργειών της. Ενώ στην πρώτη περίπτωση τον κομβικό ρόλο διακατέχει

---

²¹ Βλ. ό.π.

²² Βλ. ό.π.

²³ Βλ. Φτακλάκη, Ε., τρίτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 6

η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και οι αποφάσεις της με ιδιαίτερη σημασία στη συμμετοχή του Ευρωκοινοβουλίου και του Συμβουλίου (αποφασίζουν με κανόνες πλειοψηφίας), στην δεύτερη περίπτωση κυρίαρχο ρόλο φαίνεται πως έχουν τα ίδια τα κράτη-μέλη καθώς και το Συμβούλιο, το οποίο και αποφασίζει ομόφωνα, με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωκοινοβούλιο να έχουν σχεδόν μηδαμινή συμμετοχή.²⁴

Αυτή η μεγάλη διάσταση φαίνεται πως διχάζει το εσωτερικό της Ένωσης και καθιστά πιο περίπλοκη τη διαδικασία διατήρησης μιας ενιαίας και σταθερής πορείας στα κοινά εξωτερικά ζητήματα. Καθ' αυτόν τον τρόπο, γίνεται φανερό πως η Εξωτερική Πολιτική της ΕΕ διακρίνεται από μια θεσμική τεχνητή διάκριση μεταξύ θεμάτων «χαμηλής πολιτικής» (low politics), τα οποία συσχετίζονται κυρίως με οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα και τυγχάνουν διαχείρισης μέσω της κοινοτικής μεθόδου και από την άλλη πλευρά, θεμάτων «υψηλής πολιτικής» που ουσιαστικά βρίσκονται στο επίκεντρο της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ καθώς αφορούν την πολιτική τάξη και ασφάλεια διεθνώς, και για τα οποία η διακυβερνητική μέθοδος χαρακτηρίζεται ως η πιο αποτελεσματική, ως προς τη διαχείρισή τους.²⁵

Το δεύτερο μελανό σημείο που μαστίζει την ΚΕΠΠΑ δεν είναι άλλο από την έλλειψη δυνατοτήτων της ΕΕ. Οι δυνατότητες αυτές ουσιαστικά αφορούν τους πόρους και τα εργαλεία τα οποία έχει στη διάθεση της ΕΕ και τα οποία δύναται και προτίθεται να χρησιμοποιήσει προκειμένου να καταστήσει αποτελεσματικότερη την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφαλείας της. Δυστυχώς, παρά τη βελτίωση της κατάστασης από τη δεκαετία του 90', η όποια χρηματοδότηση των πολιτικών της ΕΕ και λόγω της δημοσιονομικής στενότητας αλλά και της έλλειψης ενός συστήματος ίδιων πόρων για την ΕΕ, αποτελεί τροχοπέδη για την ομαλή ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ. Πιο συγκεκριμένα, η έλλειψη ενός «προσωπικού φορέα» παροχής χρηματικής βοήθειας από την ίδια την ΕΕ, η παντελής απουσία μιας μόνιμης στρατιωτικής δύναμης αλλά και η έλλειψη δυνατοτήτων από μεριάς της Ευρωπαϊκής Ακτοφυλακής, δημιουργούν πολλά προβλήματα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και θέτουν αρκετούς περιορισμούς για την εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ.²⁶

---

²⁴ Βλ. Vai, L., *How will I function when I grow up? The effectiveness of EU Foreign Policy Governance stuck in a teleological dilemma*, Centro Studi sul Federalismo, research paper, IAI-CSF, 07/2016, p. 5, http://www.csfederalismo.it/images/attachments/GE-CSF-IAI/CSF-IAI_WP-GovEu_VAI_July2016.pdf

²⁵ Βλ. ό.π., p. 5-6

²⁶ Βλ. ό.π., p. 6-7,

Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα θα μπορούσαν να τεθούν οι στρατιωτικές επιχειρήσεις της ΚΠΑΑ, οι οποίες χρηματοδοτούνται ως επί το πλείστον από τις εισφορές των κρατών-μελών που λαμβάνουν μέρος, με άμεση συμμετοχή εθνικού πολιτικού και στρατιωτικού προσωπικού. Η τακτική αυτή δεν θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο για τα κράτη-μέλη ώστε να προβούν σε αντίστοιχες πρωτοβουλίες, αλλά αντίθετα μπορεί να τα οδηγήσει ακόμη και στο άλλο άκρο, να εμπλέκονται, δηλαδή, σε επιχειρήσεις που θα μπορούσαν να αποβούν ζημιογόνες ως προς την επίτευξη των στόχων της ΕΕ.²⁷ Σε μια Ένωση που προβάλλει τόσο έντονα τη σημασία της αλληλεγγύης και των κοινών ιδανικών, οι μεμονωμένες ενέργειες σε ζητήματα τόσο σημαντικά όπως αυτά της άμυνας και της ασφάλειας, μόνο θετικές δε θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν για την εξωτερική όψη της.

Το δημοκρατικό έλλειμμα στους κύκλους πολιτικής της ΚΕΠΠΑ αποτελεί το τρίτο «αμάρτημα» της ΚΕΠΠΑ και χρήζει επίσης άμεσης και αποτελεσματικής αντιμετώπισης, με σκοπό την ομαλότερη λειτουργία της τελευταίας, από εδώ και στο εξής. Η δημοκρατική συμμετοχή που έως τώρα υπάρχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της ΕΕ σε πολλά πεδία πολιτικής – συμπεριλαμβανομένης προφανώς της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ είναι ελάχιστη, γι' αυτό και αποτελεί παράγοντα προβληματισμού ως προς τα προσδοκώμενα αποτελέσματα της εξωτερικής δράσης της ΕΕ. Για τους υποστηρικτές της Δημοκρατίας, η επίλυση του συγκεκριμένου προβλήματος αποτελεί μονόδρομο, ωστόσο δεν λείπουν και οι απόψεις, οι οποίες αγνοούν την ηθική υπόσταση της επικράτησης των δημοκρατικών καθεστώτων υποστηρίζοντας μάλιστα πως ένα αυταρχικότερο καθεστώς θα μπορούσε να αποβεί αποτελεσματικότερο στη συγκεκριμένη περίπτωση, καθώς τα μέτρα και οι αποφάσεις που χρειάζονται, οφείλουν να είναι δραστικά και αδιαμφισβήτητα.²⁸

Πρέπει να τονιστεί σε αυτό το σημείο πως στο θεσμικό πλαίσιο της εξωτερικής δράσης της ΕΕ, η έλλειψη δημοκρατίας εγείρει με τη σειρά της δύο ακόμη σοβαρούς προβληματισμούς. Αρχικά, οι περιορισμένες εξουσίες του Ευρωκοινοβουλίου στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής και ο αποκλεισμός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής από τον πολιτικό κύκλο της ΚΕΠΠΑ και κατά συνέπεια της ΚΠΑΑ, έχει ήδη προκαλέσει μια σειρά από αρνητικές συνέπειες όπως λ.χ. την απομόνωση μεταξύ των θεσμικών οργάνων. Δεύτερον, εξίσου σημαντική είναι για την ΕΕ η νομιμοποίηση και ο

---

²⁷ Βλ. ό.π., p.7

²⁸ Βλ ό.π., p.5- 7

σεβασμός των δημοκρατικών αρχών και διαδικασιών που η ίδια υποστηρίζει και προωθεί στην εξωτερική της δράση. Η διάσταση μεταξύ «θεωρίας» και «πράξης» θα μπορούσε να σηματοδέψει την ΕΕ τόσο ως προς τις εσωτερικές τις σχέσεις με τα κράτη-μέλη που την αποτελούν όσο και στη διεθνή πολιτική σκηνή και στις εξωτερικές της διασυνδέσεις.²⁹

1.5. Ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy) και ο ρόλος του ως θεσμική πρόκληση για την ΚΕΠΠΑ και την ΚΠΑΑ

Το αξίωμα του Ύπατου Εκπροσώπου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πρώην Ύπατος Εκπρόσωπος για την ΚΕΠΠΑ), δημιουργήθηκε το 1999 με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, ωστόσο προσδόθηκαν σε αυτόν ιδιαίτερη ώθηση και αρμοδιότητες το 2009, έπειτα, δηλαδή, από την εφαρμογή της Συνθήκης της Λισαβόνας. Πλέον, ο Ύπατος Εκπρόσωπος της ΕΕ, ο οποίος εκτελεί 5ετή θητεία, προεδρεύει της σύνθεσης του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων ενώ παράλληλα κατέχει μια θέση εκ των αντιπροέδρων της Επιτροπής, με απώτερο σκοπό φυσικά την καλύτερη εκπροσώπηση της Ένωσης σε όλους τους τομείς της εξωτερικής πολιτικής. Ως Ύπατη Εκπρόσωπος της ΕΕ κατά τα έτη 2014-2019 διετέλεσε η Φεντερίκα Μογκερίνι (Federica Mogherini),³⁰ ενώ ο επόμενος Ύπατος Εκπρόσωπος, Ζοζέπ Μπορέλ, ο οποίος κατάγεται από την Ισπανία και εκπροσωπεί και αυτός, όπως και η προκάτοχός του το Ευρωπαϊκό Σοσιαλιστικό Κόμμα, ανέλαβε πρόσφατα τα καθήκοντά του (1^η Δεκεμβρίου 2019) και αναμένονται τα πρώτα βήματα της πορείας του στη συγκεκριμένη θέση.

Σημαντικό ρόλο στην ομαλή επιτέλεση των καθηκόντων του Ύπατου εκπροσώπου, καταλαμβάνει η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ), η οποία απαρτίζεται τόσο από υπαλλήλους της γενικής γραμματείας του Συμβουλίου και της Επιτροπής, όσο και από προσωπικό εκ των διπλωματικών υπηρεσιών των κρατών-μελών της ΕΕ.³¹

Ο Ύπατος Εκπρόσωπος της ΕΕ αποτελεί έναν «αυτόνομο παίκτη» ορίζεται έπειτα από την επίτευξη της ειδικής πλειοψηφίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και μετά από την

---

²⁹ Edwards, G., *The EU's Foreign Policy and the Search for Effect, in International Relations*, Vol. 27, No. 3, 09/2013, p. 276-291

³⁰ Βλ. EUR-Lex, *High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy*, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/high_representative_cfsp.html

³¹ Βλ. EUR-Lex, *Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aai0009>

έγκριση του προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σύμφωνα με το άρθρο 18 της ΣΕΕ.³² Μερικά από τα σημαντικότερα καθήκοντά του είναι η ενεργή συμμετοχή του στην Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας της ΕΕ, η συμβολή του στη διαμόρφωση της, μέσω των προτάσεων και των αλλαγών που προτείνει και παρουσιάζει, αλλά και η εφαρμογή των αποφάσεων, όταν αυτές επέλθουν, φέροντας πάντα την ιδιότητα του εντολοδόχου του Συμβουλίου. Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 27 της ΣΕΕ, ο Ύπατος Εκπρόσωπος, ενεργεί εξ' ονόματος της ΕΕ όσον αφορά ζητήματα που εμπíπτουν στην ΚΕΠΠΑ, διεξάγει τον πολιτικό διάλογο με τρίτες χώρες, έχει καθήκοντα εκπροσώπησης της ΕΕ, και, εάν δεν αποφασιστεί διαφορετικά εκπροσωπεί την Ένωση στις διεθνείς συσκέψεις σε επίπεδο Υπουργών. Σε αντίθετη περίπτωση τον ρόλο αυτό αναλαμβάνει ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.³³

Αυτή η «διπλή εκπροσώπηση» θα λέγαμε του εξωτερικού προφίλ της ΕΕ αποτελεί ένα σημείο διχασμού για τις τρίτες χώρες που επιθυμούν να συνεργαστούν με την ΕΕ, καθώς περιπλέκει τις μεταξύ τους σχέσεις διότι ο μη σαφής καταμερισμός των καθηκόντων μεταξύ των δύο αυτών προσώπων από το κείμενο της Συνθήκης της Λισαβόνας,³⁴ μπορεί να οδηγήσει σε παρεξηγήσεις και λάθος χειρισμούς ορισμένων κρίσιμων για την Ένωση καταστάσεων. Αυτός είναι ίσως και ένας από τους λόγους για τον οποίο ο θεσμός του Ύπατου Εκπροσώπου καθ' αυτόν τον τρόπο και με αυτές τις αρμοδιότητες χαρακτηρίζεται από πολλούς ως ένα θεσμικό πρόβλημα για την ΕΕ και την εξωτερική της πολιτική.

Επιπλέον φαίνεται πως η ΣτΛ, ίσως συνετέλεσε στην δημιουργία ενός ακόμη τρωτού σημείου για την εξωτερική πολιτική της ΕΕ, εφόσον μέσω του θεσμού του Ύπατου Εκπροσώπου, από την μία πλευρά εκφράζεται η φωνή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, επομένως και η πορεία του «κοινού ευρωπαϊκού καλού», μακριά από τα εθνικά συμφέροντα και εθνικές αδυναμίες ενώ από την άλλη, δίνεται ουσιαστικά το δικαίωμα σε αυτόν να παρακολουθεί την εφαρμογή των αποφάσεων που λαμβάνονται τόσο από το Συμβούλιο όσο και από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.³⁵ Το ερώτημα που βεβαίως ανακύπτει από αυτή τη διαπίστωση, είναι το κατά πόσο δύναται και επιτρέπεται στον ρόλο και στα καθήκοντα του Ύπατου Εκπροσώπου να αποτελεί έναν τέτοιου είδους «μεσάζοντα», αναμεταξύ των θεσμικών οργάνων της ΕΕ, παραμένοντας ταυτόχρονα

³² Βλ. Φτακλάκη, Ε., πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 15

³³ Βλ. ό.π., διαφ. 17

³⁴ Βλ. ό.π., διαφ. 18

³⁵ Βλ. ό.π., διαφ. 21

ανεπηρέαστος από τα εθνικά ζητήματα των κρατών-μελών της, παρά τη συμμετοχή του στις συζητήσεις και στις αποφάσεις του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Η μεγάλη σημασία του ρόλου του Ύπατου Εκπροσώπου της ΕΕ μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτή, εάν αναλογιστεί κανείς πως ουσιαστικά αποτελεί τον συνδυαστικό κρίκο μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου, γεγονός που προέκυψε έπειτα από την αντικατάσταση της θέσης του Ύπατου Εκπροσώπου της ΚΕΠΠΑ. Έτσι, αφενός κατέχοντας τον ρόλο του προέδρου του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων (Συμβούλιο) και αφετέρου αναλαμβάνοντας τα σχετικά με τις εξωτερικές σχέσεις καθήκοντα (Επιτροπή), ο Ύπατος Εκπρόσωπος οφείλει να μεριμνά για την συνοχή και την ομαλή επιτέλεση των διεργασιών των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ και φυσικά να συντονίζει την εξωτερική πολιτική με τις επιμέρους πολιτικές και ευθύνες που έχουν αναλάβει οι διαφορετικές υπηρεσίες της Επιτροπής.

Η άλλη όψη του νομίσματος σχετικά με τον «διπτό» ρόλο του Ύπατου Εκπροσώπου της ΕΕ, είναι επίσης θετική και είναι αυτή που τον χαρακτηρίζει ως κατέχων μιας «θέσης-κλειδί» για την ΕΕ, καθώς θα μπορούσε να αποδειχθεί ιδιαίτερα ωφέλιμος ως προς την Εξωτερική Πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις της ΕΕ, διότι μέσω των προτάσεών του και του διαμεσολαβητικού χαρακτήρα του, δύναται να δράσει καταλυτικά υπέρ του κοινού σκοπού της ΕΕ. Όπως ήδη έχει τονιστεί εξάλλου, ο συντονισμός μιας ενιαίας εξωτερικής πολιτικής με τις επιμέρους πολιτικές αλλά και υπηρεσίες δεν είναι εύκολη υπόθεση, επομένως ο ρόλος του Ύπατου Εκπροσώπου και οι ενέργειές του είναι καταλυτικής σημασίας για την πορεία της Ένωσης.³⁶

Σε κάθε περίπτωση, οι σωστοί χειρισμοί των εκάστοτε εξωτερικών καταστάσεων είναι αυτοί που θα χαρακτηρίσουν το εάν και κατά πόσο ο Ύπατος Εκπρόσωπος δρα υπερασπιζόμενος το Ευρωπαϊκό Συμφέρον. Μέχρι στιγμής η πλειοψηφία των κριτικών της θητείας της τελευταίας Ύπατης Εκπροσώπου της ΕΕ, Federica Mogherini, είναι αρκετά θετικές, χωρίς ωστόσο να παραλείπονται και οι λανθασμένες κινήσεις που εκείνη προέβη κατά τη διάρκεια της 5ετούς θητείας της. Πιο συγκεκριμένα γίνεται λόγος αφενός για την εξύψωση της ΕΕ ως παίκτη της παγκόσμιας εξωτερικής πολιτικής, δίνοντας ιδιαίτερη βάση και ώθηση στην συνεργασία της ΕΕ με το ΝΑΤΟ, ενώ από την άλλη τονίζονται και οι «αδυναμίες» της, όπως για παράδειγμα οι, κατά πολλούς, λανθασμένοι χειρισμοί της στην περίπτωση της Ρωσίας και της παράνομης

---

³⁶ Βλ. ό.π., διαφ. 17

προσάρτησης της Κριμαίας.³⁷ Ο Ζοζέπ Μπορέλ, φαίνεται να αποτελεί μια καλή επιλογή για τη θέση του Υπατου Εκπροσώπου, λόγω της μακροχρόνιας εμπειρίας του στην πολιτική της χώρας του αλλά και της ΕΕ, ενώ τους επόμενους μήνες αναμένονται τα πρώτα αποτελέσματα της θητείας του.

1.6. Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως θεσμικό πρόβλημα των επιχειρήσεων της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ

Το Ευρωκοινοβούλιο αποτελεί ένα νομοθετικό σώμα, το οποίο διαθέτει εποπτική, προϋπολογιστική και φυσικά νομοθετική εξουσία και ασχολείται ως γνωστόν με όλες τις πολιτικές πτυχές των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο ο «επίσημος» ρόλος του Ευρωκοινοβουλίου σε όλες τις όψεις της εξωτερικής πολιτικής, της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ είναι αρκετά περιορισμένος, χωρίς αυτό να σημαίνει πως, λόγω αυτού του γεγονότος, παρεμποδίζονται ή παραγκωνίζονται οι δράσεις του και η ενημέρωσή του.

Πιο συγκεκριμένα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ήταν εκείνο που πίεσε για τη δημιουργία της θέσης «του/της υπουργού εξωτερικών της Ένωσης» και «μιας ενιαίας ευρωπαϊκής διπλωματικής υπηρεσίας» ενώ ταυτόχρονα έχει πετύχει έναν βαθμό άτυπης συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (EYED), την Προεδρία της ΕΕ, τη Γραμματεία του Συμβουλίου αλλά και την Επιτροπή στον τομέα των εξωτερικών υποθέσεων, αλλά και με τα εθνικά κοινοβούλια των κρατών-μελών της ΕΕ μεμονωμένα, γεγονός που, στην πράξη, κάθε άλλο παρά απομονωμένη θα τη χαρακτήριζε κανείς από την ΚΕΠΠΑ, την ΚΠΑΑ και τις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ γενικότερα.³⁸

Επιπλέον, ο Υπάτος Εκπρόσωπος της ΕΕ υποχρεώνεται σύμφωνα με το άρθρο 36 της ΣΕΕ να δέχεται συμβουλές από το Ευρωκοινοβούλιο ανά τακτά χρονικά διαστήματα για τις κύριες πτυχές και αποφάσεις που πρόκειται να ληφθούν στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ αλλά και να ενημερώνει ο ίδιος με τη σειρά του για τις τυχούσες εξελίξεις. Δύο φορές το χρόνο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διεξάγει συζητήσεις και συντάσσει

---

³⁷ Βλ. Rizzo, R., *Grading Mogherini's Five Years as EU Foreign Policy Chief*, World Politics Review, 23/05/2019, τελευταία προβολή: 07/06/2020, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/27882/grading-mogherini-s-five-years-as-eu-foreign-policy-chief>

³⁸ Βλ. European Parliament, *Foreign policy: aims, instruments and achievements, Parliament's foreign policy powers and instruments*, Fact Sheets on the European Union, τελευταία προβολή 07/06/2020, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/158/au%20C3%9Ffenpolitik-ziele-mechanismen-und-ergebnisse>

εκθέσεις για την πρόοδο που σημειώθηκε στην ΚΕΠΠΑ ενώ μπορεί να θέσει ερωτήματα και να προβεί σε συστάσεις τόσο στο Συμβούλιο όσο και στο ίδιο το πρόσωπο του Έπατου Εκπροσώπου της ΕΕ.

Τέλος, δε θα έπρεπε να παραληφθεί σε αυτό το σημείο, το δικαίωμα του Κοινοβουλίου για ενημέρωση και διαβούλευση σχετικά με την ΚΕΠΠΑ και την ΚΠΑΑ, το οποίο ενισχύθηκε περαιτέρω με τη δήλωση της Έπατης Εκπροσώπου για πολιτική ευθύνη το 2010. Η δήλωση προέβλεπε, μεταξύ άλλων: α. την ενίσχυση του καθεστώτος των «κοινών συνεδριάσεων διαβούλευσης» (JCM), οι οποίες επιτρέπουν σε μια ορισμένη ομάδα μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (βουλευτές) να συναντηθεί με ομολόγους της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας του Συμβουλίου (ΕΠΑ), της ΕΥΕΔ και της Επιτροπής για τη συζήτηση των προγραμματισμένων και συνεχιζόμενες μη στρατιωτικές αποστολές ΚΠΑΑ, β. την επιβεβαίωση του δικαιώματος της «ειδικής επιτροπής» του Κοινοβουλίου να έχει πρόσβαση σε εμπιστευτικές πληροφορίες σχετικά με την ΚΕΠΠΑ και την ΚΠΑΑ και γ. τη διεξαγωγή ανταλλαγών απόψεων με αρχηγούς αποστολών, αρχηγούς αντιπροσωπειών και άλλους ανώτερους υπαλλήλους της ΕΕ κατά τη διάρκεια συνεδριάσεων και ακροάσεων επιτροπών του Ευρωκοινοβουλίου.

Ακόμη ο Έπατος Εκπρόσωπος της ΕΕ υποχρεώνεται στο να παρίσταται ενώπιον του Κοινοβουλίου τουλάχιστον δύο φορές τον χρόνο, υποβάλλοντας ενημερωτική και λεπτομερειακή έκθεση σχετικά με την τρέχουσα κατάσταση σχετικά με την ΚΕΠΠΑ / ΚΠΑΑ και απαντώντας φυσικά σε σχετικές ερωτήσεις.

Εκτός από αυτόν τον πολιτικό διάλογο, το Κοινοβούλιο ασκεί την εξουσία του, όπως προαναφέρθηκε, και μέσω της διαδικασίας του προϋπολογισμού. Ως ένα σκέλος της αρμόδιας για τον προϋπολογισμό αρχής της ΕΕ, το Κοινοβούλιο πρέπει να εγκρίνει τον ετήσιο προϋπολογισμό ΚΕΠΠΑ. Το Κοινοβούλιο συμβάλλει επίσης στη διαμόρφωση των σχετικών εξωτερικών χρηματοδοτικών μέσων μέσω μιας διαδικασίας τριμερών διαπραγματεύσεων με το Συμβούλιο και την Επιτροπή.³⁹

Τέλος, το Κοινοβούλιο ελέγχει συχνά τις δραστηριότητες της ΕΥΕΔ, προτείνει σε αυτήν λύσεις για διαρθρωτικά ζητήματα, συζητά με τις διπλωματικές υπηρεσίες των κρατών-μελών, με τον Έπατο Εκπρόσωπο, και τους Ειδικούς Αντιπροσώπους της ΕΕ,

---

³⁹ Βλ. ό.π.

και διαδραματίζει σημαντικότερο ρόλο στην παρακολούθηση των διαπραγματεύσεων και της εφαρμογής των διεθνών συμφωνιών, καθώς για να συνάψει τέτοιου είδους συμφωνίες το Συμβούλιο, απαιτείται η συναίνεση του Κοινοβουλίου.⁴⁰

1.7. Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (Common Security and Defence Policy)

Η ιδέα μιας Κοινής Αμυντικής Πολιτικής για την Ευρώπη ουσιαστικά «γεννήθηκε» το 1948 με την υπογραφή της Συνθήκης των Βρυξελλών από το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και τη Μπενελούξ, καθώς με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την επακόλουθη έκρυθμη κατάσταση στα Βαλκάνια, κατέστη σαφές ότι η ΕΕ πρέπει να αναλάβει τις ευθύνες της στον τομέα της πρόληψης των συγκρούσεων και της διαχείρισης κρίσεων.⁴¹ Με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας το 1999 ουσιαστικά δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ)⁴² ενώ με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ κατά το ίδιο έτος διευκρινίστηκαν οι όροι με τους οποίους θα μπορούσαν να αναπτυχθούν οι στρατιωτικές μονάδες της ΕΕ αλλά και τα καθήκοντα «Πέτερσμπεργκ», ενώ επιπλέον δημιουργήθηκε η θέση του «Υπατου Εκπροσώπου για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας», η οποία έδωσε για πρώτη φορά τη δυνατότητα στην ΕΕ να μιλά με «ένα σώμα και με μια φωνή» και να απαντά και να εκφράζεται πάνω σε ζητήματα εξωτερική πολιτικής.⁴³ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας το 2000 αποφάσισε τη σύσταση πολιτικό-στρατιωτικών οργάνων της ΕΠΑΑ ενώ με τη Συνθήκη της Νίκαιας του ίδιου έτους, οι αρμοδιότητες της ΔΕΕ για τη διαχείριση των κρίσεων ενσωματώθηκαν στην ΕΕ, δίνοντας στην ΕΠΑΑ μεγαλύτερη ώθηση με την ενίσχυση του ρόλου της Επιτροπής Πολιτικής Ασφαλείας, η οποία με τη σειρά της δύναται πλέον, κατόπιν εξουσιοδότησής της από το Συμβούλιο να διαχειρίζεται τόσο περιπτώσεις κρίσεων όσο και να λαμβάνει

---

⁴⁰ Βλ. ό.π. & European Parliament, *The European Union and its trade partners*, Fact Sheets on the European Union, τελευταία προβολή 07/06/2020, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/160/the-european-union-and-its-trade-partners> & European Parliament, *Trade regimes applicable to developing countries*, Fact Sheets on the European Union, τελευταία προβολή 07/06/2020, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/162/trade-regimes-applicable-to-developing-countries>

⁴¹ Βλ. European External Action Service (EEAS), *Shaping of a Common Security and Defence Policy: The idea of a common defence policy for Europe dates back to 1948 when the UK, France, and the Benelux signed the Treaty of Brussels*, δημοσιεύτηκε: 08/07/2016, τελευταία προβολή: 15/05/2020, https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/5388/shaping-common-security-and-defence-policy_en

⁴² Βλ. Ανδρέου, Γ., διαφ. 15,

⁴³ Βλ. European External Action Service (EEAS), *Shaping of a Common Security and Defence Policy: The idea of a common defence policy for Europe dates back to 1948 when the UK, France, and the Benelux signed the Treaty of Brussels*

πολιτικές αποφάσεις που αφορούν τον πολιτικό έλεγχο και τη στρατηγική διεύθυνση των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων (Άρθρο 25 ΣΕΕ).⁴⁴

Η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας (ΚΠΑΑ), η οποία στην πραγματικότητα αντικατέστησε την ΕΠΑΑ,⁴⁵ δημιουργήθηκε με σκοπό να αποδώσει στην Ένωση έναν ηγετικό ρόλο στις επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης, στην πρόληψη των συγκρούσεων καθώς και στην ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας. Αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της συνολικής προσέγγισης της ΕΕ για τη διαχείριση κρίσεων, βασισμένη σε πολιτικά και στρατιωτικά περιουσιακά στοιχεία, και, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί επίσης τμήμα της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Νομική βάση: Άρθρα 42-46 της ΣΕΕ).⁴⁶ Η ΚΠΑΑ εκτός των άλλων έχει πλέον τη δυνατότητα να διεξάγει επιχειρησιακές αποστολές σε τρίτες χώρες (με ή χωρίς τη χρήση στρατιωτικών μέσων),⁴⁷ έχοντας συνήθως ως σκοπό τη διατήρηση της ειρήνης καθώς και την ενίσχυση της διεθνούς ασφαλείας.⁴⁸

Μέχρι πριν την Συνθήκη της Λισαβόνας οι αποστολές για τις οποίες είχε χρηστεί υπεύθυνη η ΚΠΑΑ ήταν όλες οι ανθρωπιστικές αποστολές και οι αποστολές διάσωσης, οι αποστολές πρόληψης συγκρούσεων και διατήρησης της ειρήνης καθώς και εκείνες που αφορούσαν την παρέμβαση ένοπλων δυνάμεων στη διαχείριση των κρίσεων.⁴⁹

Η Συνθήκη της Λισαβόνας (2009) δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην κοινή ευρωπαϊκή άμυνα, αναθεώρησε τους όρους λειτουργίας της ΚΠΑΑ στοχεύοντας ταυτόχρονα στην εξέλιξή της, με απώτερο σκοπό να εξυπηρετηθεί όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερα ο κοινός αυτός ευρωπαϊκός σκοπός. Πιο συγκεκριμένα, η ΚΠΑΑ είναι εκείνη που επιτρέπει, όπως προαναφέρθηκε, στην ΕΕ να διεξάγει επιχειρησιακές αποστολές σε χώρες εκτός των γεωγραφικών της συνόρων. Μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λισαβόνας, η ΚΠΑΑ τέθηκε υπεύθυνη για τις κοινές δράσεις αφοπλισμού, για τις αποστολές με στόχο την παροχή συμβουλών και αρωγής επί

---

⁴⁴ Βλ. Ανδρέου, Γ., διαφ. 15,

⁴⁵ Βλ. ό.π., διαφ. 24,

⁴⁶ Βλ. European Union-External Action, *The Common Security and Defence Policy (CSDP)*, δημοσιεύτηκε: 03/05/2018, τελευταία προβολή: 20/07/2020 https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/431/common-security-and-defence-policy-csdp_en

⁴⁷ Βλ. Φτακλάκη, Ε., πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 53,

⁴⁸ Βλ. Ανδρέου, Γ., διαφ. 24

⁴⁹ Βλ. ό.π.

στρατιωτικών θεμάτων αλλά και για τις επιχειρήσεις σταθεροποίησης μετά το πέρας των συγκρούσεων.⁵⁰

Η εφαρμογή της ΚΠΑΑ επιτρέπει επίσης την παρέμβαση πολυεθνικών δυνάμεων, όπως για παράδειγμα αυτή της Eurofor (υπεύθυνη για τη συγκέντρωση χερσαίων δυνάμεων της Ισπανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Πορτογαλίας), της Eurocorps (υπεύθυνη για τη συγκέντρωση χερσαίων δυνάμεων της Γερμανίας, του Βελγίου, της Ισπανίας της Γαλλίας και του Λουξεμβούργου), της Euroamfor (υπεύθυνη για τη συγκέντρωση ναυτικών δυνάμεων της Ισπανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Πορτογαλίας) και τέλος της Ευρωπαϊκής Ομάδας Αεροπορίας (η οποία με τη σειρά της συγκεντρώνει τις αεροπορικές δυνάμεις του Βελγίου, της Γερμανίας, της Ισπανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, των Κάτω Χωρών αλλά και του Ηνωμένου Βασιλείου).⁵¹

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί αναμφίβολα έναν σημαντικό οικονομικό παράγοντα στο Διεθνές Σύστημα, ωστόσο στρατιωτικά φαίνεται πως υστερεί σημαντικά. Τόσο η ΚΠΑΑ όσο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, θέτουν ως στόχο και προτεραιότητα την ενίσχυση των αμυντικών δυνατοτήτων της Ένωσης, αφενός λόγω του αβέβαιου στρατηγικού περιβάλλοντος που επικρατεί και αφετέρου εξαιτίας της αυξανόμενης πολυπλοκότητας των διατλαντικών σχέσεων ασφαλείας. Η ίδια η πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν, έχει πολλάκις δηλώσει πως είναι αποφασισμένη να επεκτείνει τον διεθνή ρόλο της ΈΕ, χαρακτηρίζοντας μάλιστα την θητεία της στην Επιτροπή ως «γεωπολιτική».⁵²

1.7.1. ΚΠΑΑ και NATO

Το NATO βρίσκεται στην εβδομηκοστή επέτειό του, και έχει καταφέρει αναμφίβολα να αποτελεί την πιο επιτυχημένη πολιτική-στρατιωτική αμυντική συμμαχία που έχει υπάρξει ποτέ. Παρά τη δεδομένη επιτυχία ωστόσο, πρέπει να γίνουν πολλά ακόμη έτσι ώστε να καλυφθούν οι υπάρχουσες ελλείψεις δυνατοτήτων και φυσικά να διατηρηθεί από αυτήν, ο σεβασμός, η αξιοπιστία αλλά και η στρατηγική της σημασία.⁵³

---

⁵⁰ Βλ. ό.π.

⁵¹ Βλ. Φτακλάκη, Ε., πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 54,

⁵² Βλ. European Parliament, *Future of European Security and Defence Policy*, BRIEFING: What Think Tanks are Thinking, δημοσιεύτηκε 17/01/2020, σελ. 1, τελευταία προβολή: 06/06/2020 [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646130/EPRS_BRI\(2020\)646130_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646130/EPRS_BRI(2020)646130_EN.pdf)

⁵³ Βλ. Schroeder, W., A., (With a Foreword by Air Marshal Sir Harper, C., KBE), *NATO at Seventy: Filling NATO's Critical Defense-Capability Gaps*, Atlantic Council, Scowcroft Center for Strategy and Security, April 2019, τελευταία προβολή: 16/06/2020 https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/04/NATO_at_Seventy-Filling_NATOs_Critical_Defense-Capability_Gaps.pdf

Το κείμενο της Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφαλείας που παρουσιάστηκε από τη Φεντερίκα Μογκερίνι τον Ιούνιο του 2016 υπογραμμίζει μεταξύ άλλων τη σημασία συνεργασίας της ΚΠΑΑ με το ΝΑΤΟ καθώς και τις μεγάλες αλλαγές που διαδραματίστηκαν τα τελευταία χρόνια εντός αλλά και εκτός της ΕΕ (μεταξύ άλλων αξίζει να αναφερθούν οι συνέπειες του Brexit, η επιθετική συμπεριφορά της Τουρκίας παρότι μέλος της συμμαχίας, οι υβριδικές απειλές κ.α.), δεδομένα τα οποία χρήζουν μαζικής και συλλογικής αντιμετώπισης.⁵⁴

Η ΚΠΑΑ, όπως και η Παγκόσμια Στρατηγική Ασφαλείας, σέβεται τις υποχρεώσεις και τις δεσμεύσεις των κρατών-μελών της απέναντι στο ΝΑΤΟ, και είναι διατεθειμένη να συμβιβαστεί με την Κοινή Πολιτική Ασφαλείας και Άμυνας που διαμορφώνεται στο συγκεκριμένο πλαίσιο, ενώ σε καμία περίπτωση δεν θίγει την πολιτική ασφάλειας και άμυνας των κρατών-μελών της.⁵⁵ Άλλωστε είναι σαφές πως το ΝΑΤΟ και η ΚΠΑΑ αλλά και η ΕΕ γενικότερα «μοιράζονται» κοινά στρατηγικά ενδιαφέροντα και στόχους και καλούνται να αντιμετωπίσουν τις ίδιες προκλήσεις, γεγονός που δικαιολογεί απόλυτα την κοινή αντιμετώπιση στις περιπτώσεις διαχείρισης κρίσεων, στον τρόπο ανάπτυξης των ικανοτήτων τους και στις πολιτικές διαβουλεύσεις, καθώς και στις κινήσεις υποστήριξης στους κοινούς εταίρους τους στην Ανατολή και το Νότο.⁵⁶ Το γεγονός πως το ΝΑΤΟ και η ΕΕ διαθέτουν 22 κράτη-μέλη «από κοινού», πιστοποιεί αυτή την άρρηκτη σύνδεση μεταξύ των δύο αυτών οργανισμών, και φανερώνει πως η συνεργασία αποτελεί μονόδρομο για την επιτυχημένη πορεία τόσο της ΚΠΑΑ όσο και της Ένωσης γενικότερα.

1.8. Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (European External Action Service) ως «φάρμακο» κατά του δευτέρου θεσμικού αμαρτήματος της ΚΕΠΠΑ

Η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) με επικεφαλής φυσικά τον Υπατο Εκπρόσωπο της ΕΕ, προβλέφθηκε από τη Συνθήκη της Λισαβόνας με σκοπό να αντιμετωπιστεί εν μέρει το δεύτερο θεσμικό αμάρτημα της ΚΕΠΠΑ, που

---

⁵⁴ Βλ. Koppa M., E., *The relationship between CSDP and NATO after Brexit and the EU Global Strategy*, FEPS Studies, April 2019, p. 2-4, τελευταία προβολή: 25/05/2020 https://www.feps-europe.eu/attachments/content/relationship_cspd_nato_after_brexit.pdf

⁵⁵ Βλ. Τζωρτζή, Β., *Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας – Διδακτικές Σημειώσεις*, διαθέσιμο on line, διαφ. 38, τελευταία προβολή 23/05/2020, <https://eclass.duth.gr/modules/document/file.php/KOM01148/ΚΕΠΠΑ-1.ppt>

⁵⁶ Βλ. NATO (Official Website), *Relations with the European Union*, τελευταία προβολή: 16/06/2020 https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49217.htm

αφορά, όπως προαναφέρθηκε, την έλλειψη των δυνατοτήτων από μεριάς της ΕΕ για τα ζητήματα της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ. Η έδρα της ΕΥΕΔ είναι στις Βρυξέλλες, ενώ ιδιαίτερη θέση διακατέχει σε αυτήν και ο εκτελεστικός γενικός γραμματέας, ο οποίος δρα υπό τις οδηγίες του Ύπατου Εκπροσώπου.⁵⁷

Το προσωπικό που απαρτίζει την ΕΥΕΔ συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση και στην εφαρμογή της Εξωτερικής Δράσης της ΕΕ χάρη στις προηγμένες δομές και στην τεχνογνωσία που διαθέτει, ενώ παράλληλα επικουρεί τον Ύπατο Εκπρόσωπο της Ένωσης όσον αφορά τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του κατά τη χάραξη των πολιτικών και την εφαρμογή προγραμμάτων και χρηματιστικών μέσων της εξωτερικής δράσης της ΕΕ.⁵⁸

Ανάμεσα στις συνεργασίες της ΕΥΕΔ συγκαταλέγονται αυτές με το Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου, την Επιτροπή και με τις διπλωματικές υπηρεσίες των κρατών μελών με σκοπό την επίτευξη της συνοχής μεταξύ των διαφόρων τομέων της εξωτερικής δράσης της Ένωσης. Επιπλέον η ΕΥΕΔ συνεργάζεται με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά τη χάραξη και την εφαρμογή προγραμμάτων και χρηματοπιστωτικών εργαλείων της εξωτερικής δράσης της ΕΕ ενώ ακόμη, είναι υπεύθυνη για την επικοινωνία και τη διπλωματία σε τρίτες χώρες, αλλά και για την εκπόνηση εκθέσεων για χώρες και περιφερειακών εκθέσεων στρατηγικής καθώς και για την οργάνωση αποστολών για την παρατήρηση εκλογικών διαδικασιών.⁵⁹ Τέλος, η ΕΥΕΔ επικουρεί τον Ύπατο Εκπρόσωπο σε όλα όσα αφορούν τη χάραξη και την άσκηση της ΚΕΠΠΑ αλλά και της ΚΠΑΑ.⁶⁰

Στο επίκεντρο των γενικών διευθύνσεων της ΕΥΕΔ τίθενται μεταξύ άλλων, θεματικές και γεωγραφικές δράσεις, οι οποίες καλύπτουν όλες τις χώρες και τις περιφέρειες του κόσμου, η διοικητική διαχείριση, η ασφάλεια των συστημάτων επικοινωνίας και πληροφόρησης, η δημοσιονομική διαχείριση και οι ανθρώπινοι πόροι, αλλά και τομείς όπως αυτός της διαχείρισης κρίσεων και του σχεδιασμού αλλά και το στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ και το κέντρο επιχειρήσεων της ΕΕ (Sitcen) για την άσκηση της ΚΕΠΠΑ.⁶¹

---

⁵⁷ Βλ. Ανδρέου, Γ., διαφ. 23,

⁵⁸ Βλ. ό.π. διαφ. 22 & Φτακλάκη, Ε., πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 19,

⁵⁹ Βλ. Ανδρέου, Γ., διαφ. 22

⁶⁰ Βλ. Φτακλάκη, Ε., πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 19

⁶¹ Βλ. Ανδρέου, Γ., διαφ. 23

Η ΕΥΕΔ αποτελείται επίσης από αντιπροσωπείες της ΕΕ στις τρίτες χώρες και τους διάφορους διεθνείς οργανισμούς, οι οποίες συνεργάζονται και ανταλλάσσουν πληροφορίες με τις διπλωματικές υπηρεσίες των κρατών μελών, ενώ παράλληλα έχει υπό την εποπτεία της όλες τις Δομές Διαχείρισης Κρίσεων (Crisis Management Structures).⁶²

Ως νεοσυσταθείσα δομή, ο θεσμός της ΕΥΕΔ παρουσιάζει μερικές αδυναμίες, των οποίων η αντιμετώπιση αποτελεί μια ακόμη σύγχρονη πρόκληση για την ΕΕ. Έτσι, παρόλο που ένας εκ των κυριότερων σκοπών της, όπως προαναφέρθηκε, είναι η στήριξη της HR στην προώθηση των πρωτοβουλιών της ΕΕ στα πλαίσια των εξωτερικών της ενεργειών, στην πραγματικότητα έχουν παρατηρηθεί αντιθέσεις ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς θεσμούς αλλά και άλλοι προβληματισμοί που εμπλέκουν τους τελευταίους με τα κράτη-μέλη.⁶³ Οι διαφωνίες και η ρευστότητα των καθηκόντων και των δράσεων μεταξύ των θεσμών σε συνδυασμό με τον συντονισμό των πολλών και διαφορετικών διευθύνσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της ΕΥΕΔ,⁶⁴ χρήζει έγκαιρης αντιμετώπισης από την Ένωση, καθώς η σωστή και ανεμπόδιστη λειτουργία τους μπορεί να αποτελεί εν τέλει και το κλειδί για την διεθνή επιτυχία της.

1.9. Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (Permanent Structured Cooperation ή PESCO)

Ο πρωτεύων ρόλος της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας είναι η ενίσχυση της αμυντικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ με σκοπό την δημιουργία μιας κοινής «ομπρέλας» κάτω από την οποία θα μπορούν να στεγαστούν οι διαφορετικές εθνικές αμυντικές πολιτικές της Ένωσης, όπως πολύ χαρακτηριστικά ανέφερε ο Michael Gahler (Γερμανός πολιτικός και ευρωβουλευτής από το 1999).⁶⁵

Η PESCO θεσπίστηκε από τη Συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 42.6 και πρωτόκολλο 10)⁶⁶ και υποστηρίχθηκε ένθερμα και εξ αρχής τόσο από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο όσο και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Μέσω αυτής καθίστανται ισχυρότερες οι

---

⁶² Βλ. EUR-Lex, *European External Action Service (EEAS)*, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/eu_external_action_service.html

⁶³ Βλ. Φτακλάκη, Ε., πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 21,

⁶⁴ Βλ. ό.π.

⁶⁵ Βλ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO) για πιο αποτελεσματική Ευρωπαϊκή άμυνα*, 11/12/2017, τελευταία προβολή: 06/06/2020, <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/security/20171208STO89939/monimi-diarthromeni-sunergasia-pesco-gia-pio-apotelesmatiki-europaiki-amuna>

⁶⁶ Βλ. PESCO (Official Website) Member States Driven, *About PESCO*, τελευταία προβολή 06/06/2020, <https://pesco.europa.eu/>

ικανότητες της ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας ενώ τα κράτη-μέλη που συμμετέχουν σε αυτήν, μπορούν να χαράξουν κοινές γραμμές άμυνας, να προβούν σε κοινές επενδύσεις αλλά και να ενισχύσουν την επιχειρησιακή τους ετοιμότητα και τις ένοπλες δυνάμεις τους.⁶⁷ Μια σειρά από σημαντικά γεγονότα και εξελίξεις των τελευταίων ετών κατέστησαν ιδιαίτερα αναγκαία την υποστήριξη και την ενίσχυση της PESCO. Μεταξύ άλλων, η κρίση στην Ουκρανία, οι αλληπάλληλες τρομοκρατικές επιθέσεις στα ευρωπαϊκά εδάφη, οι συνεχείς συγκρούσεις στη Συρία και στη Λιβύη, η μεταναστευτική κρίση, το Brexit με τις συνέπειες που αυτό επιφέρει στην ΕΕ αλλά και η έκρυθμη κατάσταση στις ΗΠΑ με την εκλογή του Ντόναλντ Τραμπ και την μετέπειτα πολιτική του πορεία, έδειξαν στην ΕΕ πως η κοινή άμυνα και η ασφάλειά της, αποτελεί μονόδρομο, γι' αυτό και πρέπει πια να ληφθεί σοβαρά υπόψιν.⁶⁸

Έτσι, τα κράτη-μέλη, των οποίων οι στρατιωτικές δυνατότητες πληρούν «*υψηλότερα κριτήρια*» και τα οποία δύνανται να δεσμευτούν ακόμη και για απαιτητικές αποστολές και επιχειρήσεις, και κατόπιν ελέγχου των δύο αυτών προϋποθέσεων από το Συμβούλιο, μπορούν να ενταχθούν στην PESCO.⁶⁹ Στον κατάλογο των ενεργών μελών της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας απαριθμούνται ήδη 25 μέλη: η Αυστρία, το Βέλγιο, η Βουλγαρία, η Κροατία, η Κύπρος, η Τσεχία, η Εσθονία, η Φινλανδία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ελλάδα, η Ουγγαρία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Λετονία, η Λιθουανία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Πολωνία, η Πορτογαλία, η Ρουμανία, η Σλοβενία, η Σλοβακία, η Ισπανία και τέλος, η Σουηδία.⁷⁰

1.10. Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας (European Defence Agency)

Στόχος του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας είναι η βελτίωση των στρατιωτικών δυνατοτήτων των κρατών-μελών της Ένωσης και η οργάνωση μιας κοινής πολιτικής, αυτήν την φορά, ως προς τα ζητήματα που αφορούν τις στρατιωτικές τους ικανότητες. Ο Ε.Ο.Α. συμβάλλει στην ενίσχυση της βιομηχανικής και τεχνολογικής βάσης του αμυντικού τομέα και στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των στρατιωτικών δαπανών ενώ επίσης εναρμονίζει τις επιχειρησιακές ανάγκες των κρατών-μελών

---

⁶⁷ Βλ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO) για πιο αποτελεσματική Ευρωπαϊκή άμυνα*

⁶⁸ Βλ. Fiott, D., Missiroli A., Tardy, T., *Permanent Structured Cooperation: What's in a name?*, European Union, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, November 2017, σελ. 20, τελευταία προβολή 06/06/2020, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_142_ONLINE.pdf

⁶⁹ Βλ. ό.π. σελ. 57

⁷⁰ Βλ. PESCO (Official Website), *Participating Member States*, τελευταία προβολή 06/06/2020 <https://pesco.europa.eu/about/>

βελτιώνοντας τις μεθόδους προμηθειών στρατιωτικού εξοπλισμού και δημιουργώντας παράλληλα αξιόπιστα προγράμματα, των οποίων τη διαχείριση και εξασφαλίζει με απώτερο σκοπό να επιτευχθούν οι στόχοι που έχουν τεθεί.⁷¹

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας ιδρύθηκε το 2004 και συμμετέχουν σε αυτόν 26 κράτη-μέλη της ΕΕ (με την Δανία παραδοσιακά να απέχει) και έχει την έδρα του στις Βρυξέλλες. Η βοήθεια που προσφέρει στην εξέλιξη της ΚΠΑΑ είναι καταλυτικής σημασίας, καθώς ο ρόλος του ως διαμεσολαβητής και φορέας διευκόλυνσης των υπουργείων άμυνας των κρατών-μελών που δύνανται και επιθυμούν να συμμετέχουν σε κοινά ευρωπαϊκά αμυντικά σχέδια, ουσιαστικά βοηθά στην ευελιξία, στην εμπειρογνώσια και στην οικονομική αποδοτικότητα τους σε όλο το ευρύ φάσμα του τομέα της άμυνας και της ασφάλειας.⁷²

Σημαντική πληροφορία αποτελεί και το σύνολο των διαδικτυακών πυλών/ιστοσελίδων του Ε.Ο.Α. (μεταξύ άλλων αξίζει να αναφερθούν οι: Airworthiness, Diplomatic Clearances Portal, European Defence Research, Contractor Support to Operations κ.α.), οι οποίες ουσιαστικά απευθύνονται στην κοινότητα των εμπειρογνομώνων (stakeholders), παρέχοντάς τους πληροφορίες για ανεμπόδιση δικτύωση και επαφή με τους ευρωπαϊκούς αμυντικούς φορείς ενισχύοντας έτσι, τη διαφάνεια των εθνικών διαδικασιών αλλά και τη συνεργασία πάνω στα θέματα κοινού ενδιαφέροντος.⁷³

1.11. Ρήτρα Αμοιβαίας Άμυνας (Mutual Defence Clause)

Η Ρήτρα Αμοιβαίας Άμυνας, προβλέφθηκε από τη Συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 42) και ουσιαστικά αποτελεί έναν ακόμη συνδετικό κρίκο μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ καθώς επιτρέπει σε αυτά να «υπολογίζονται» στην συμβολή των υπόλοιπων κρατών-μελών σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης (λ.χ. έπειτα από μια φυσική ή ακόμα και μετά από ανθρωπογενή καταστροφή) ή και κατόπιν ένοπλης επίθεσης.⁷⁴ Έτσι, μέσω της συγκεκριμένης ρήτρας των χωρών της ΕΕ για μια κοινή δράση στις προαναφερόμενες δύσκολες συνθήκες, ενισχύεται η αλληλεγγύη αναμεταξύ τους και αυξάνονται οι δυνατότητες και οι ικανότητες αποτελεσματικής και συλλογικής αντιμετώπισης των

---

⁷¹ Βλ. Φτακλάκη, Ε., πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 56

⁷² Βλ. Ευρωπαϊκή Ένωση (Επίσημη Ιστοσελίδα), *Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας*, τελευταία προβολή 22/06/2020 https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eda_el

⁷³ Βλ. European Defence Agency, *Experts*, τελευταία προβολή 22/06/2020, <https://www.eda.europa.eu/experts>

⁷⁴ Βλ. Ανδρέου, Γ., διαφ. 26

εξωτερικών κινδύνων που θέτουν σε κίνδυνο την ΕΕ και τα ιδανικά της.⁷⁵ Η τρομοκρατική επίθεση στις 17 Νοέμβρη του 2015 στη Γαλλία, ήταν αυτή που ουσιαστικά «όρισε» το είδος των αναγκών σε κρίσιμες καταστάσεις εντός της ΕΕ ενώ δεν είναι λίγες οι χώρες, οι οποίες έχουν δηλώσει την επιθυμία τους να συμμετάσχουν και σε επιχειρήσεις σε τρίτες χώρες (όπως μεταξύ άλλων σε ενέργειες κατά των τρομοκρατικών επιθέσεων στη Συρία και το Ιράκ) αποδεικνύοντας πως οι κοινές δράσεις άμυνας και ασφάλειας σε διεθνές επίπεδο μπορούν και πρέπει να είναι αποδοτικές.⁷⁶

Ωστόσο σε αυτό το σημείο δε θα έπρεπε να παραληφθούν δύο περιορισμοί που δύνανται να μετριάσουν την ισχύ της προαναφερόμενης ρήτρας: αρχικά, λοιπόν, η συγκεκριμένη ρήτρα δεν επεμβαίνει στην πολιτική ασφαλείας ορισμένων κρατών-μελών, τα οποία έχουν δηλώσει ουδετερότητα και έπειτα δεν συμπεριλαμβάνονται σε αυτήν οι δεσμεύσεις που έχουν ληφθεί από ορισμένα κράτη-μέλη στα πλαίσια του ΝΑΤΟ.⁷⁷ Όπως γίνεται αντιληπτό, οι παράγοντες που εμπλέκονται στις σχέσεις μεταξύ των οργανισμών είναι πολλοί και οι ισορροπίες αναμεταξύ τους είναι ιδιαίτερα λεπτές γι' αυτό και η οποιαδήποτε διατάραξή τους, επιδιώκεται να αποφευχθεί.

---

⁷⁵ Βλ. EUR-Lex, *Ρήτρα Αμοιβαίας Άμυνας*, τελευταία προβολή 06/06/2020, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/mutual_defence.html?locale=el

⁷⁶ Βλ. European Parliament, *Mutual defence clause: what the requirement to help out the other member states means*, News, 20/01/2016, τελευταία προβολή: 12/06/2020, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/security/20160119STO10518/mutual-defence-clause-what-the-requirement-to-help-other-member-states-means>

⁷⁷ Βλ. Ανδρέου, Γ., διαφ. 26

2. Οικονομικές Προκλήσεις

Ο ρυθμός με τον οποίον γεννιούνται και εξελίσσονται οι απειλές και οι κίνδυνοι κατά της ευρωπαϊκής ενότητας είναι ταχύτατος, ενώ παράλληλα και οι ανάγκες της ΕΕ μεγαλώνουν εξίσου σημαντικά, γεγονός που καθιστά την οικονομική ενίσχυση των προαναφερόμενων δράσεων, ζωτικής σημασίας γι' αυτήν. Η πρόληψη κατά των κινδύνων και η έγκαιρη αντιμετώπισή τους θα μπορούσε να «γλιτώσει», οικονομικά τουλάχιστον την ΕΕ, η οποία σε αντίθετη περίπτωση θα κληθεί να αποκαταστήσει τις υλικές και ηθικές ζημιές, γεγονός που πέρα από χρήματα, θα της στοιχήσει και την εμπιστοσύνη των εταίρων της, εντός αλλά και εκτός των ευρωπαϊκών συνόρων.

Ο οικονομικός παράγοντας και φυσικά η σωστή οικονομική διαχείριση από μεριάς της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ είναι πολύ σημαντικοί για την ομαλή διεκπεραίωση των τωρινών ενεργειών τους αλλά και για τις μελλοντικές τους δραστηριότητες και επιχειρήσεις. Οι δαπάνες που γίνονται στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ αλλά και της ΚΠΑΑ θα μπορούσαν να διαχωριστούν σε διοικητικές και λειτουργικές δαπάνες. Οι πρώτες βαρύνουν αποκλειστικά τον προϋπολογισμό της ΕΕ ενώ το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση των λειτουργικών δαπανών, εκτός βέβαια από την περίπτωση των εξόδων που οφείλονται σε ενέργειες που επιφέρουν στρατιωτικές ή αμυντικές συνέπειες ή περιπτώσεις κατά τις οποίες το Συμβούλιο έχει λάβει ήδη διαφορετικές αποφάσεις, ομόφωνα.⁷⁸

2.1. Προϋπολογισμός της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ

Όπως είναι ήδη γνωστό ο συνολικός προϋπολογισμός της ΕΕ στηρίζει ένα πολύ μεγάλο φάσμα πολιτικών, γεγονός που αναμφίβολα έχει βοηθήσει καταλυτικά στην εδραίωση της ισχύος της στη διεθνή πολιτική σκηνή του σήμερα. Στατιστικά μιλώντας, ένα ποσοστό της τάξεως του 80% περίπου του συγκεκριμένου προϋπολογισμού βασίζεται στις εθνικές εισφορές, γεγονός που καθορίζεται με τη σειρά του τόσο με βάση το ΑΕΠ του εκάστοτε κράτους-μέλους, όσο και στον φόρο προστιθέμενης αξίας του, ενώ υπεύθυνη για τη διαχείριση και την εκτέλεσή των προαναφερόμενων κινήσεων δε θα μπορούσε να είναι άλλη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εφόσον έχει προηγηθεί βεβαίως η έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.⁷⁹

⁷⁸ Βλ. Τζωρτζή, Β., διαφ. 23

⁷⁹ Βλ. Φτακλάκη, Ε., δεύτερο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 3,

Όσον αφορά τη χρηματοδότηση των πολιτικών επιχειρήσεων της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ, το αρμόδιο όργανο για τη δημοσιονομική εξουσία δεν είναι άλλο από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, γεγονός το οποίο, όπως προαναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μοχλός πίεσης με απώτερο σκοπό να ελεγχθούν ουσιαστικά από τους εκπροσώπους των κρατών-μελών κατά κάποιον τρόπο οι ενέργειες για την εξωτερική δράση της ΕΕ. Έτσι, στην ουσία «καλύπτεται» το δημοκρατικό έλλειμα που δημιουργήθηκε με τον αποκλεισμό του Ευρωκοινοβουλίου από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τα ζητήματα της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ, καθώς το τελευταίο έχει την τελευταία λέξη επί των θεμάτων αυτών.

Από την άλλη μεριά, οι, σχετικές με στρατιωτικές ή και αμυντικές, δαπάνες της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ δεν εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του Ευρωκοινοβουλίου, καθώς αυτές χρηματοδοτούνται εκτός του προϋπολογισμού της ΕΕ.

2.2. Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (European Defence Fund)

Το 2017 συστάθηκε το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας έπειτα από τις εξαγγελίες του Προέδρου Γιούνκερ, με κύριο ρόλο του τον συντονισμό, τη συμπλήρωση και την ενίσχυση των εθνικών επενδύσεων στην άμυνα με σκοπό την αύξηση της παραγωγής και την ανάπτυξη των αμυντικών τεχνολογιών και εξοπλισμών για την κάλυψη των τρεχουσών αλλά και των μελλοντικών αναγκών στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας.⁸⁰

Μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά του Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας είναι μεταξύ άλλων: **α.** η χρηματοδότηση έργων που ενισχύουν την ασφάλεια της ΕΕ και ανταποκρίνονται στις προτεραιότητες τις οποίες καθόρισαν τα κράτη μέλη στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ αλλά και άλλοι εξωτερικοί οργανισμοί (λ.χ. NATO), **β.** η επιλογή μόνο συνεργατικών έργων στα οποία συμμετέχουν τουλάχιστον 3 οργανισμοί από 3 διαφορετικά κράτη-μέλη της Ένωσης, **γ.** η συγχρηματοδότηση με σκοπό την ανάπτυξη κοινών πρωτοτύπων, εάν και εφόσον τα κράτη-μέλη δεσμεύονται για την αγορά του τελικού προϊόντος ή υπηρεσίας, **δ.** η προώθηση της πρωτοποριακής καινοτομίας, με περίπου 5% των κονδυλίων να αφορά την ανάπτυξη ανατρεπτικής τεχνολογίας και καινοτόμου εξοπλισμού που θα δώσει την ευκαιρία στην ΕΕ να ενισχύσει έστω και μακροπρόθεσμα την τεχνολογική υπεροχή της, και τέλος **ε.** η ενδεχόμενη επιλογή έργων της μόνιμης διαρθρωμένης συνεργασίας (PESCO), σε περίπτωση που ληφθεί

---

⁸⁰ Βλ. ό.π., πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 57

επιπρόσθετη πρωτοδότηση της τάξης του 10%, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πως η χρηματοδότηση σε αυτήν την περίπτωση θα είναι αυτόματη.⁸¹

Πέρα από την ανάπτυξη και την απόκτηση αμυντικού εξοπλισμού, το ΕΤΑ είναι υπεύθυνο για την έρευνα, καθώς χρηματοδοτεί πολλές ομάδες ερευνητικών έργων στον τομέα της άμυνας⁸² αλλά ασχολείται επίσης και με την παροχή στήριξης σε χώρες που καλούνται να αντιμετωπίσουν συρράξεις και κρίσεις. Πιο συγκεκριμένα το ΕΤΑ αποτελεί τον μεγαλύτερο χορηγό βοήθειας για την αντιμετώπιση της συριακής κρίσης σε παγκόσμιο επίπεδο, διαθέτοντας παραπάνω από 9,4 δισεκατομμύρια ευρώ για την στήριξη του συριακού λαού, γεγονός που αποτελεί μόνον ένα παράδειγμα των δράσεων και των κινήσεων του τα τελευταία χρόνια.⁸³

Το ΕΤΑ στοχεύοντας πάντα στη βελτίωση των αμυντικών δυνατοτήτων και στην καινοτόμο και ανταγωνιστική αμυντική πολιτική, προωθεί πολλά διαφορετικά οικονομικά εργαλεία. Άξιο να αναφερθεί είναι το έργο Ocean2020, το οποίο είναι αρμόδιο για τις αποστολές θαλάσσιας επιτήρησης και αποτροπής, ενσωματώνοντας στις επιχειρήσεις του, drones αλλά και μη επανδρωμένα υποβρύχια.⁸⁴ Το συγκεκριμένο πρόγραμμα αποτελεί μια κοινοπραξία μεταξύ 42 εταιρών από 15 κράτη-μέλη της Ένωσης (υπό την καθοδήγηση της Leonardo S.p.A.) και η υλοποίησή του κοστολογήθηκε περίπου στα 35 εκατομμύρια ευρώ.⁸⁵

Αντίστοιχες ενέργειες του ΕΤΑ είναι τα έργα ACAMSII (με συμμετέχοντες εταιρούς από τη Γαλλία, τη Γερμανία, τη Λιθουανία, τις Κάτω Χώρες, την Πορτογαλία και τη Σουηδία),⁸⁶ Gossra (με εταιρούς από τη Γερμανία, την Ιταλία, τις Κάτω Χώρες, την Πολωνία, την Πορτογαλία, την Ισπανία και τη Σουηδία)⁸⁷ και Vestlife (συμμετέχουν εταιρείες από τη Φινλανδία, την Ιταλία, τις Κάτω Χώρες, την Πορτογαλία και την

---

⁸¹ Βλ. European Commission, *EU budget: Stepping up the EU's role as a security and defence provider: The European Defence Fund*, τελευταία προβολή 22/06/2020 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_4121

⁸² Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας παράγει νέα πανευρωπαϊκά ερευνητικά έργα*, Δελτίο Τύπου, 16/02/2018, Βρυξέλλες, τελευταία προβολή 06/06/2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_18_763

⁸³ Βλ. Φτακλάκη, Ε., πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 57

⁸⁴ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας παράγει νέα πανευρωπαϊκά ερευνητικά έργα*, Δελτίο Τύπου

⁸⁵ Βλ. ό.π.

⁸⁶ Βλ. περισσότερα: European Defence Agency, *ACAMSII*, τελευταία προβολή 06/06/2020, <http://www.acamsii.eu/>

⁸⁷ Βλ. περισσότερα: European Defence Agency, *Generic Open Soldier System Reference Architecture (GOSSRA)*, τελευταία προβολή 06/06/2020, https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/projects/padr-gossra-projectweb_v2.pdf

Ισπανία),⁸⁸ τα οποία έχουν χρηματοδοτηθεί με επιχορηγήσεις της τάξης του ενός έως τριών εκατομμυρίων ευρώ. Το έργο ACAMSII αναπτύσσει προσαρμοζόμενη παραλλαγή που προστατεύει τους στρατιώτες έναντι των αισθητήρων που λειτουργούν σε διάφορα μήκη κύματος, το έργο Gossra βελτιώνει τη συμβατότητα των σύνθετων συστημάτων των στρατιωτών (λ.χ. αισθητήρων), ενώ τέλος το έργο Vestlife κατασκευάζει ειδικές ελαφριές και θωρακισμένες στολές για τους πεζούς στρατιώτες.⁸⁹

Η συνεχώς αυξανόμενη χρήση των τεχνολογικών και ψηφιακών συστημάτων δε θα μπορούσε να μείνει απαρατήρητη για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας, το οποίο παρακολουθεί και συμβαδίζει με τις εκάστοτε τρέχουσες συνθήκες και φροντίζει για τη χρηματοδότηση νέων προγραμμάτων που αποσκοπούν πάντα στην κοινή ευρωπαϊκή άμυνα και ασφάλεια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εμφάνιση των drones, τα οποία αποτελούν δυνητική απειλή για τα κράτη-μέλη της ΕΕ και για την έρευνα ή/και την κατάρριψη των οποίων το ΕΤΑ διοχέτευσε στην αγορά πάνω από 500 εκατομμύρια ευρώ.⁹⁰ Η συνεχής και έγκυρη ενημέρωση του ΕΤΑ είναι πολύ σημαντική, καθώς έτσι θα διευκολυνθεί το έργο του ως προς την καινοτομία αλλά και την ορθή κατανομή της χρηματοδότησης από μεριάς του, στους επιμέρους φορείς και προγράμματα.

Η σημασία που διακατέχει το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας για τη διακρατική συνεργασία και την ασφάλεια της ΕΕ αλλά και των κρατών-μελών της ως μονάδες, είναι πολύ μεγάλη, καθώς χάρις σε αυτό και στα προγράμματά του (λ.χ. The European defence industrial development programme), ενισχύεται η εξέλιξη της ΕΕ, αναπτύσσονται οι τεχνολογίες και τα αμυντικά προϊόντα, ενώ παράλληλα εξασφαλίζεται η αναλογία ποιότητας-κόστους, έτσι ώστε να μη ζημιώνεται κανένα από τα κράτη-μέλη της ΕΕ αλλά ούτε και οι βιομηχανίες ή οι εταιρείες που συμμετέχουν στις συγκεκριμένες δράσεις.⁹¹

---

⁸⁸ Βλ. περισσότερα: Vestlife (Official Website), *Ultralight modular bullet proof integral solution for dismounted soldier protection*, τελευταία προβολή 06/06/2020, <http://vestlife-project.eu/>

⁸⁹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας παράγει νέα πανευρωπαϊκά ερευνητικά έργα*, Δελτίο Τύπου

⁹⁰ Βλ. European Commission, *European Defence Fund on track with €525 million for Eurodrone and other joint research and industrial projects*, European Defence Fund, 19/03/2019, Brussels, τελευταία προβολή 06/06/2020, https://ec.europa.eu/commission/news/european-defence-fund-2019-mar-19_en

⁹¹ Βλ. European Commission, *European Defence Fund (Introduction)*, τελευταία προβολή: 22/6/2020, https://ec.europa.eu/growth/sectors/defence/european-defence-fund_en

2.3. Προϋπολογισμός 2014-2020 για την ενότητα «Global Europe» της ΕΕ

Η εξωτερική πολιτική της ΕΕ και οι δράσεις της χρηματοδοτούνται κατά βάση μέσω των χρηματοδοτικών εργαλείων της ΕΕ. Το πρόγραμμα «Global Europe», το οποίο ανήκει στο Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο 2014-2020, είναι αυτό που ουσιαστικά απαριθμεί τα μέσα αυτά της χρηματοδότησης της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ. Τα κύρια μέσα χρηματοδότησης των εξωτερικών πολιτικών, αντιστοιχούν περίπου στο 6,1% των πιστώσεων ανάληψης υποχρεώσεων για την προαναφερόμενη περίοδο.⁹²

Παρόλο που σύμφωνα με τον προαναφερόμενο προγραμματισμό, στο επίκεντρο για τα έτη 2014-2020 τίθεται η έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, εκ των οικονομικών δεδομένων ανά έτος, παρατηρείται μια σταδιακή αύξηση του προϋπολογισμού γενικότερα, αλλά και των δαπανών για την άμυνα και την ασφάλεια πιο συγκεκριμένα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ενίσχυση και η ανάπτυξη διαστημικής υποδομής με σκοπό την άμυνα και την ασφάλεια της ΕΕ, καθώς το 2016 εκτοξεύτηκαν επιτυχώς έξι δορυφόροι *Galileo*. Το πρόγραμμα *Galileo*, το οποίο έχει πάρει το όνομά του από τον Ιταλό αστρονόμο Galileo Galilei, ουσιαστικά αποτελεί μια παγκόσμια υπηρεσία εντοπισμού θέσης υψηλής ακρίβειας υπό μη στρατιωτικό έλεγχο, στην οποία μπορούν να βασιστούν τα ευρωπαϊκά κράτη, γεγονός που καθιστά τα τελευταία ανεξάρτητα από τα αντίστοιχα συστήματα της Ρωσίας, των ΗΠΑ ή της Κίνας τα οποία μπορούν να απενεργοποιηθούν εν καιρώ πολέμου ή συρράξεων.⁹³

Η σταδιακή οικονομική ενίσχυση ανάλογων προγραμμάτων και προσπαθειών αλλά και η πρόοδος και τα αποτελέσματα που αυτά επιφέρουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δίνουν το πράσινο φως και για την μελλοντική επιχορήγησή τους, γεγονός που αποδεικνύεται έμπρακτα και από τα νέα δεδομένα των επερχόμενων προϋπολογισμών.

2.4. Χρηματοδοτικά Εργαλεία Προϋπολογισμού κατά τα έτη 2014-2020 για την ενότητα «Global Europe» της ΕΕ

Τα εργαλεία που χρηματοδοτούν τόσο τις Εξωτερικές Σχέσεις της ΕΕ όσο και την Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας για την περίοδο 2014-2020 είναι πολλά και εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού της ΕΕ με αριθμό 236/2014 περι

⁹² Βλ. Φτακλάκη, Ε., δεύτερο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 5,

⁹³ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Εκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και το Ελεγκτικό Συνέδριο: Ετήσια έκθεση του 2016 για τη διαχείριση και τις επιδόσεις του προϋπολογισμού της ΕΕ*, παράγραφος: Galileo και EGNOS - τα προγράμματα δορυφορικής πλοήγησης της ΕΕ, Στρασβούργο, 13/06/2017, τελευταία προβολή: 28/08/2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0351&from=EN>

κοινών κανόνων και διαδικασιών για την εφαρμογή των μέσων της Ένωσης, όπως προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και συναποφασίστηκε από το Ευρωκοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁹⁴

Σύμφωνα με τον προαναφερόμενο Κανονισμό αλλά και όπως είναι ήδη γνωστό, όλοι οι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί, τα εργαλεία αλλά και οι χρηματοπιστωτικοί φορείς, οφείλουν να ελέγχονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματικότερη χρήση των διαθέσιμων πόρων και να βελτιστοποιούνται τα αποτελέσματα των εξωτερικών δράσεων ολόκληρης της Ένωσης. Επιπλέον, στόχος του συγκεκριμένου Κανονισμού είναι να επιτευχθεί και να ενισχυθεί η διαφάνεια, ο καταμερισμός του κινδύνου, η προστασία και οι αποδοχές του ενδιάμεσου φορέα που είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή, τη χρήση και την επαναχρησιμοποίηση των κονδυλίων και του ενδεχόμενου κέρδους αλλά και η πραγματοποίηση εκθέσεων για τους μηχανισμούς ελέγχου.⁹⁵

Όλα αυτά τα δεδομένα προϋποθέτουν μια ιδιαίτερη προσοχή ως προς την εφαρμογή των μηχανισμών χρηματοδότησης της εξωτερικής δράσης της Ένωσης, από μεριάς των Θεσμών. Μεταξύ των μέτρων που ελήφθησαν για τον λόγο αυτό είναι τα εξής: οι χρηματοδοτικές αποφάσεις θα έπρεπε να λαμβάνουν τη μορφή ετήσιων ή πολυετών προγραμμάτων δράσης και μεμονωμένων μέτρων, οι χρηματοδοτικές αποφάσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν σε παράρτημα αναλυτική περιγραφή κάθε δράσης, επιδιώκεται η αμοιβαία ενίσχυση των προγραμμάτων που καταρτίζονται στο πλαίσιο των Μηχανισμών και, κατά περίπτωση, τη χρησιμοποίηση χρηματοοικονομικών μηχανισμών με μόχλευση, ενώ πολύ σημαντικό είναι και το γεγονός πως τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης θα πρέπει να προστατεύονται μέσω αναλογικών μέτρων καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου δαπανών, με το να τηρούνται παράλληλα όλες οι συμφωνίες μεταξύ διεθνών οργανισμών ή και τρίτων χωρών.⁹⁶ Ο τρόπος διοργάνωσης και διαχείρισης των χρηματοδοτικών εργαλείων κατά τα έτη 2014-2020 αποτέλεσε

---

⁹⁴ Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 236/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τον καθορισμό κοινών κανόνων και διαδικασιών για την εφαρμογή των μηχανισμών χρηματοδότησης της εξωτερικής δράσης της Ένωσης*, 11/03/2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0236&from=PT>

⁹⁵ Βλ. ό.π.

⁹⁶ Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 236/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τον καθορισμό κοινών κανόνων και διαδικασιών για την εφαρμογή των μηχανισμών χρηματοδότησης της εξωτερικής δράσης της Ένωσης*

αναμφίβολα τον προθάλαμο για την ακόμη πιο εύρυθμη οικονομική λειτουργία της εξωτερικής δράσης της ΕΕ για τα μελλοντικά έτη.

2.5. Μηχανισμός «Αθηνά» (Athena Mechanism)

Ο μηχανισμός «Αθηνά», ο οποίος ιδρύθηκε το 2004, χρηματοδοτεί τις στρατιωτικές και αμυντικές δαπάνες της ΕΕ χωρίς ωστόσο να αποτελεί τμήμα του συνολικού προϋπολογισμού της τελευταίας. Πιο συγκεκριμένα ο μηχανισμός «Αθηνά» διαχειρίζεται τη χρηματοδότηση των κοινών δαπανών, οι οποίες είναι σχετικές με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της ΕΕ στα πλαίσια της Κοινής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας (ΚΠΑΑ),⁹⁷ με το κάθε κράτος-μέλος της Ένωσης να συνεισφέρει στον μηχανισμό αυτόν, αναλογικά πάντα με το ύψος του εθνικού του εισοδήματος. Αξίζει να σημειωθεί πως η Δανία αποτελεί την εξαίρεση στον συγκεκριμένο κανόνα, καθώς η ίδια θέλησε να απέχει από όλες τις δράσεις της ΚΠΑΑ, γεγονός που ουσιαστικά αποφασίστηκε έπειτα από την αρνητική της ψήφο στο δημοψήφισμα του Μάαστριχτ το 1992.⁹⁸

Οι οικονομικοί όροι και οι λεπτομέρειες λειτουργίας του συγκεκριμένου ευρωπαϊκού μηχανισμού ορίζονται από μια Ειδική Επιτροπή, η οποία αποτελείται από αντιπροσώπους των κρατών-μελών της ΕΕ, ενώ ειδικοί όροι ισχύουν για τους διάφορους τομείς των επιλέξιμων δαπανών και για τις προσλήψεις και τις προμήθειες στον μηχανισμό αυτό.⁹⁹ Ωστόσο, δεν αποκλείεται αποστολές και δράσεις της ΚΠΑΑ να χρηματοδοτούνται και από μεμονωμένες συνεισφορές των κρατών-μελών, ειδικά εάν εμπλέκονται στις ενέργειές της, τρίτες χώρες ή/και διεθνείς οργανισμοί.¹⁰⁰

Πιο συγκεκριμένα, το κοινό κόστος μιας στρατιωτικής επιχείρησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρηματοδοτείται μέσω του μηχανισμού αυτού, με βάση το ΑΕΠ των 27 κρατών-μελών της ΕΕ. Το κοινό κόστος για κάθε φάση της επιχείρησης (λ.χ. φάση προετοιμασίας, φάση δράσεις κ.τ.λ.) ορίζεται στην απόφαση του Συμβουλίου, ενώ η έκταση της χρηματοδότησης καθορίζεται από έναν προϋπολογισμό, εφόσον προηγουμένως έχει εγκριθεί από την Ειδική Επιτροπή «Αθηνά» (SC). Η

---

⁹⁷ Βλ. European Council, Council of the European Union, *Athena - financing security and defence military operations*, τελευταία προβολή 06/06/2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/athena/>

⁹⁸ Βλ. περισσότερα: Danish Ministry of Defence, *EU - The Danish Defence Opt-Out*, τελευταία προβολή: 17/06/2020, <https://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/TheDanishDefenceOpt-Out.aspx>

⁹⁹ Βλ. European Council, Council of the European Union, *Athena - financing security and defence military operations*

¹⁰⁰ Βλ. Φτακλάκη, Ε., δεύτερο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 18

χρηματοδότηση κοινού κόστους ισχύει μόνο για το πρόσθετο κόστος ενώ αξίζει να σημειωθούν σε αυτό το σημείο οι κατηγορίες των οποίων τα έξοδα αναλαμβάνει ο μηχανισμός «Αθηνά»: αρχικά όσες χρηματοδοτήσεις αφορούν τα κόστη μιας συγκεκριμένης επιχείρησης ή αποστολής (όπως για παράδειγμα τις δαπάνες αποστολής που σχετίζονται με την υποβολή λογαριασμών στην Επιτροπή Εποπτείας, τις αποζημιώσεις για ζημία, τις αξιώσεις και τις νομικές διαδικασίες αλλά και την αποθήκευση υλικού) και κατά δεύτερον συνυπολογίζονται στα έξοδα του μηχανισμού αυτού και ορισμένες δαπάνες του ετήσιου προϋπολογισμού, όπως τα τραπεζικά έξοδα ή τα έξοδα ελέγχου, τα κοινά κόστη σε σχέση με την προπαρασκευαστική φάση, το σύστημα λογιστικής και διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων του ίδιου μηχανισμού αλλά και τις δαπάνες που σχετίζονται με διοικητικές ρυθμίσεις και συμβάσεις (άρθρο 11).¹⁰¹

2.6. Εξωτερική Δράση της ΕΕ κατά τα έτη 2021-2027 & Οικονομική Διαχείριση

Σύμφωνα με τα μέχρι πρότινος δεδομένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχεδιάζει να παράσχει 13 δις. εκ των οποίων τα 4,1 δις. θα δοθούν για την απευθείας χρηματοδότηση των ανταγωνιστικών και συνεργατικών ερευνητικών έργων (ως επί των πλείστον με τη μορφή επιχορηγήσεων), ενώ περίπου 8,9 δις. πρόκειται να διατεθούν στη συμπλήρωση των επενδύσεων των κρατών-μελών της ΕΕ, συγχρηματοδοτώντας με αυτόν τον τρόπο τα κόστη για την εξέλιξη των πρωτοτύπων και των επακόλουθων απαιτήσεων πιστοποίησης και δοκιμών. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας με αυτή του την επιχορήγηση θα κατατάξει την ΕΕ ανάμεσα στους 4 κορυφαίους επενδυτές έρευνας και τεχνολογίας στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας και θα λειτουργήσει ως καταλυτικός παράγοντας για μια καινοτόμο και ανταγωνιστική βιομηχανική βάση.¹⁰²

Οι εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ αλλά και οι διεθνείς της συνεργασίες με στόχο την ανάπτυξη, αποτελούν τον πυρήνα της εξωτερικής της πολιτικής, η οποία με βάση τα δεδομένα χρησιμοποιεί πάνω από το 50% της χρηματοδότησης, για τις δράσεις συνεργασίας της σε διεθνές επίπεδο. Επιπλέον, η ΕΕ ως ένας εκ των μεγαλύτερων υποστηρικτών των Ηνωμένων Εθνών, για τη βιώσιμη ανάπτυξη με ορίζοντα του 2030,

---

¹⁰¹ Βλ. Council of the European Union, European Union, *Athena Operating Manual*, 2017, Belgium, p. 9-10, τελευταία προβολή 08/06/2020, https://www.consilium.europa.eu/media/21516/web_athena-manual.pdf

¹⁰² Βλ. European Commission, EU budget: *Stepping up the EU's role as a security and defence provider: The European Defence Fund*, τελευταία προβολή 22/06/2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_4121

δείχνει πως ενδιαφέρεται και σκοπεύει να ασχοληθεί πραγματικά για την επίτευξη των στόχων που έχουν ήδη τεθεί.¹⁰³ Η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δηλώνει ουσιαστικά και έμπρακτα με αυτές τις αποφάσεις πως εστιάζει στην υποστήριξη των ανταγωνιστικών έργων αμυντικής συνεργασίας σε όλα τα πεδία έρευνας και ανάπτυξης,¹⁰⁴ γεγονός που ενισχύει ακόμη περισσότερο την έννοια της Ευρωπαϊκής Ασφάλειας και Άμυνας και κατά συνέπεια την ίδια την ΕΕ.

Μια από τις πιο πρόσφατες και ιδιαίτερες προτάσεις της Επιτροπής, η οποία συσχετίζεται σημαντικά με τη χρηματοδότηση της άμυνας, αποτελεί η δημιουργία ενός νέου, πλήρως ολοκληρωμένου επενδυτικού ταμείου, που δεν είναι άλλο από το *InvestEU*. Με τον Όμιλο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων ως τον κύριο εταίρο υλοποίησης, αλλά και άλλους εκτελεστικούς εταίρους όπως λ.χ. ορισμένες Εθνικές Προωθητικές Τράπεζες, το *InvestEU* θα αγκυροβολήσει όλα τα κεντρικά διαχειριζόμενα χρηματοοικονομικά μέσα εντός της ΕΕ με μια ενιαία, σύγχρονη και απλοποιημένη δομή. Αυτή η νέα προσέγγιση θα μειώσει τις επικαλύψεις, θα απλοποιήσει την πρόσβαση στη χρηματοδότηση και θα μειώσει σημαντικά το διοικητικό κόστος. Με προτεινόμενη συνεισφορά από τον προϋπολογισμό της ΕΕ ύψους 15,2 δισεκατομμυρίων ευρώ, το *InvestEU* αναμένεται να κινητοποιήσει περισσότερα από 650 δισεκατομμύρια ευρώ πρόσθετων επενδύσεων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το αξιοσημείωτο βήμα από την προοπτική του EDTIB είναι η προτεινόμενη ένταξη της άμυνας ως επιλέξιμος τομέας σύμφωνα με το παράρτημα II του κανονισμού του *InvestEU*. Αυτό το βήμα επιτρέπει, σύμφωνα με την ήδη υπάρχουσα νομοθεσία της ΕΕ, χρηματοδοτικά μέσα που θα μπορέσουν να χρησιμοποιηθούν για πρώτη φορά στον αμυντικό τομέα. Δεν υποχρεώνει τους εκτελεστικούς εταίρους να επεκτείνουν το χρηματοοικονομικό μέσο στην άμυνα, αλλά είναι ένα σαφές μήνυμα προθέσεων εκ μέρους του νομοθέτη της ΕΕ (εάν και εφόσον γίνει δεκτή η πρόταση).¹⁰⁵

Μεγάλο ενδιαφέρον, ωστόσο δείχνουν και οι υπόλοιποι θεσμοί της Ένωσης, καθώς αντιλαμβάνονται τη σημασία της ορθής διαχείρισης των μέσων που διατίθενται με

---

¹⁰³ Βλ. Φτακλάκη, Ε., πρώτο μέρος της παρουσίασης, διαφ. 42

¹⁰⁴ Βλ. European Commission, *European Defence Fund: The European defence fund under the 2021-2027 multiannual financial framework*, τελευταία προβολή: 22/6/2020, https://ec.europa.eu/growth/sectors/defence/european-defence-fund_en

¹⁰⁵ Βλ. European Commission, *Financial instruments in support of a resilient and autonomous European defence sector*, EGTF paper 3, p.7, <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupMeetingDoc&docid=18690>

σκοπό την παροχή και τη διατήρησης της ασφάλειας εντός της ΕΕ. Έτσι, ως επί των πλείστων, υπάρχει μια «σύμπλευση» μεταξύ των κοινών ευρωπαϊκών επιλογών και των κρατών-μελών της Ένωσης, γεγονός που φαίνεται και από τις κοινές αποφάσεις για τη χρηματοδότηση των τωρινών αλλά και των μελλοντικών μας, αμυντικών δαπανών (λ.χ. της PESCO, ή τη δημιουργία μελλοντικών χρηματοοικονομικών προϊόντων στο πλαίσιο του νέου προγράμματος investEU κ.α.).

Τέλος, δεν θα έπρεπε να παραληφθεί το γεγονός πως η πανδημία που πλήττει ολόκληρο τον πλανήτη από το 2019, έχει επηρεάσει κατά μεγάλο βαθμό τα χρηματοδοτικά πλάνα της ΕΕ, γενικότερα. Σύμφωνα με το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο (ΠΔΠ) για πρώτη φορά προβλέπεται η χρηματοδότηση για πρωτοβουλίες που σχετίζονται με την αμυντική συνεργασία της ΕΕ. Η συμφωνία δίνει πιο συγκεκριμένα 7,014 δισ. στο νέο Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (ΕΤΑ), το οποίο θα χρηματοδοτήσει κοινά προγράμματα ανάπτυξης και έρευνας για την αμυντική ικανότητα, 1,5 δισ. για στρατιωτική κινητικότητα, η οποία θα επενδύσει σε υποδομή διπλής χρήσης για να διευκολύνει την κυκλοφορία στρατιωτικών πόρων και δυνατοτήτων εντός της Ευρώπης και 5 δισεκατομμύρια ευρώ στο νέο Ευρωπαϊκό Ταμείο Ειρήνης, το οποίο θα βοηθήσει με τη σειρά του στη χρηματοδότηση επιχειρήσεων της ΕΕ και θα υποστηρίξει αυτές των εταίρων της.¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Βλ. Novaky, N., *The budget deal and EU defence cooperation: What are the implications?*, EURACTIV, 22/07/2020 (last update: 23/07/2020), τελευταία προβολή: 28/09/2020, <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/opinion/the-budget-deal-and-eu-defence-cooperation-what-are-the-implications/>

3. Η Παγκόσμια Στρατηγική Ασφαλείας της ΕΕ (2016-2020)

Η πρώτη Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας υιοθετήθηκε από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης τον Δεκέμβρη του 2003 και έθετε στο επίκεντρό της την ασφάλεια και την ευημερία των ευρωπαϊκών εδαφών τονίζοντας ουσιαστικά την καθοριστική σημασία που θα είχε για τα ευρωπαϊκά δεδομένα η ύπαρξη και καλή λειτουργία μιας κοινής εξωτερικής δράσης και στρατηγικής ασφαλείας.¹⁰⁷ Ο ολοένα και αυξανόμενος αριθμός των απειλών που καλείται διαρκώς να αντιμετωπίσει η ΕΕ, η στροφή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO) προς στην Ασία, η ανασφάλεια που προκαλεί στην ΕΕ το γεγονός αυτό, αλλά και το επικείμενο BREXIT, με όλους τους προβληματισμούς που μπορεί αυτό να εγείρει, «ανάγκασαν» την Ευρωπαϊκή Ένωση να ξυπνήσει από τον «λήθαργό» στον οποίο για χρόνια βρισκόταν, και να συντάξει ένα ανανεωμένο κείμενο για την στρατηγική ασφαλείας της.¹⁰⁸

Έτσι, τον Ιούνιο του 2016 κοινοποιήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η Παγκόσμια Στρατηγική για την Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Άμυνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο εκτενές αυτό κείμενο παρουσιάζονται αναλυτικά τόσο οι κίνδυνοι που καλείται καθημερινά να αντιμετωπίσει η ΕΕ όσο και οι πιθανοί τρόποι αποφυγής και αντιμετώπισής τους από τα αρμόδια όργανα. Μεταξύ άλλων, η Νέα Στρατηγική Ασφαλείας της Ένωσης κρίνει αναγκαία τη συλλογική δράση των κρατών μελών και κατά συνέπεια την εκμετάλλευση των διαφορετικών δυνατοτήτων που αυτά διαθέτουν, με απώτερο σκοπό πάντα την ειρήνη, τη σταθερότητα και την ασφάλεια.¹⁰⁹

«*Diversity is what makes us strong*»¹¹⁰, δήλωσε χαρακτηριστικά ήδη από τον πρόλογο της η Φεντερίκα Μογκερίνι, Υπάτη Εκπρόσωπος για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας της Ένωσης, κατά την περίοδο 2014-2019, θέλοντας να τονίσει πως τα πάσης φύσεως χαρακτηριστικά και οι ξεχωριστές δυναμικές των κρατών-μελών της Ένωσης μπορούν να αποδειχθούν χρήσιμα σε διαφορετικές ανάγκες και αποστολές.

---

¹⁰⁷ Βλ. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας: Μια ασφαλής Ευρώπη σ' έναν έναν καλύτερο κόσμο*, Δεκέμβριος 2003, <https://www.consilium.europa.eu/media/30807/qc7809568elc.pdf>

¹⁰⁸ Βλ. Bellou, F., *The Strategic Context of the European Security and Defence Policy*, p. 1-5 (forthcoming)

¹⁰⁹ Βλ. European External Action Service (EEAS), *EU Global Strategy report - Year 2: a year of action to address "predictable unpredictability"*, 25/06/2018

¹¹⁰ EU, *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, 2016, p.4

Βασική αρχή της Παγκόσμιας Στρατηγικής της ΕΕ, είναι τόσο η προώθηση της ειρήνης όσο και η εγγύηση της ασφάλειας εντός αλλά και εκτός των συνόρων της. Σε μια εποχή στην οποία ο κίνδυνος μπορεί να εισέλθει από παντού, θα ήταν ανούσιο να περιοριζόμασταν μόνο στην διατήρηση της ασφάλειας εντός των ευρωπαϊκών εδαφών, κάτι τέτοιο μάλιστα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ανούσιο, έως και αδύνατο.¹¹¹ Η ταχύτερη ανοδική πορεία της νέας Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφαλείας φάνηκε και μέσα από τους αριθμούς και τα χρονοδιαγράμματα, όπως αυτά παρουσιάστηκαν, ήδη από την δεύτερη αναφορά προόδου (25 Ιουνίου 2018), όπου και ουσιαστικά αναφέρονται τα συγκεκριμένα και πρακτικά βήματα που ακολουθήθηκαν από την ΕΕ στον ευρύτερο χώρο της άμυνας και της ασφάλειας.¹¹²

Για την καλύτερη και πιο αποδοτική προώθηση του κοινού αυτού σκοπού η νέα Παγκόσμια Στρατηγική Ασφαλείας έθεσε πέντε βασικές προτεραιότητες: την ασφάλεια, την κρατική και κοινωνική ανθεκτικότητα στο ανατολικό και στο νότιο τμήμα της Ένωσης, τη συντονισμένη προσέγγιση κατά των συγκρούσεων, την περιφερειακή συνεργασία και την παγκόσμια διακυβέρνηση στον 21^ο αιώνα.¹¹³ Η κυριαρχία, η δημοκρατία, η ευημερία η ανεξαρτησία, η εδαφική ακεραιότητα όλων των κρατών μελών της Ένωσης, το απαραβίαστο των συνόρων αλλά και η ειρηνική διευθέτηση και επίλυση των διαφορών, αποτελούν αδιαμφισβήτητες αρχές της ΕΕ σύμφωνα με την Παγκόσμια Στρατηγική Ασφαλείας, αρχές για τις οποίες κάθε κράτος ξεχωριστά αλλά και ολόκληρη η Ένωση συλλογικά, καλείται και οφείλει να υπερασπιστεί.¹¹⁴

Επιπλέον, καθίσταται σαφές πως η «μάχη» για μία πιο αξιόπιστη, υπεύθυνη και προσιτή Ευρωπαϊκή Ένωση πρόκειται να γίνει με την χρήση κάθε μέσου ή εργαλείου, το οποίο διατίθεται σε αυτήν.¹¹⁵ Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μεταξύ άλλων μέσω χρηματοδοτήσεων, μέσω επενδύσεων σε συγκεκριμένους τομείς όπως λ.χ. η άμυνα, μέσω ενίσχυσης ορισμένων καθοριστικών φορέων (κυρίως οικονομικά) κ.α. Η μεγάλη

---

¹¹¹ Βλ. ό.π., p.7

¹¹² Βλ. European External Action Service (EEAS), *EU Global Strategy report - Year 2: a year of action to address "predictable unpredictability"* & European External Action Service (EEAS), *Implementing the Global Strategy: EU delivers on security and defence*, 27/06/2018

¹¹³ Βλ. EU, *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, p.9-10

¹¹⁴ Βλ. Krieb, H., *Can Europe Project Power?*, 15 February 2017, Egmont, Royal Institute for International Relations, <http://www.egmontinstitute.be/can-europe-project-power/>

¹¹⁵ Βλ. EU, *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, p.10-11 & 44

σημασία που δίνει η ΕΕ στην άμυνα και στην ασφάλεια καταδεικνύεται και από το γεγονός πως, ως σύνολο, αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους επενδυτές παγκοσμίως στον τομέα αυτό.¹¹⁶

Λαμβάνοντας πάντα υπόψιν τη συνεργασία της με την πιο ισχυρή και αποτελεσματική στρατιωτική συμμαχία παγκοσμίως, που δεν είναι άλλη από το ΝΑΤΟ,¹¹⁷ αλλά και τις δυνατότητες και τις πιθανές αδυναμίες των κρατών-μελών της, η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να δράσει ως ένα ισχυρό σύνολο, ικανό και έτοιμο να αντιμετωπίσει τις πολυάριθμες απειλές.¹¹⁸ Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, το κείμενο της Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφαλείας προέβλεψε μεταξύ άλλων την ενίσχυση της στρατηγικής επικοινωνίας επενδύοντας στη δημόσια διπλωματία, τη βελτίωση της συνοχής και της ταχύτητας ανταλλαγής μηνυμάτων με τις αρχές και τις δράσεις της και την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης, η οποία αποτέλεσε και αποτελεί γενικότερα, μάλιστα της εποχής μας.¹¹⁹

Επιπρόσθετα δε θα μπορούσε να παραληφθεί η σημασία της ένταξης στην ΕΕ των κρατών που πράγματι σέβονται και προωθούν τα ιδεώδη και τις Συνθήκες της. Κατ' αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά ενισχύεται ακόμη περισσότερο η Ευρωπαϊκή Ασφάλεια και ευημερία ακόμη και ακόμη και εάν γίνεται λόγος για τις πρώην εμπόλεμες περιοχές.¹²⁰

Εξίσου σημαντικές ωστόσο είναι για την διατήρηση της ασφάλειας στο εσωτερικό της Ένωσης και οι σχέσεις της με τις γειτονικές χώρες, τις περιφέρειες, τη μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή την Αφρική αλλά και τον Ατλαντικό χώρο και την Ασία.¹²¹ Η ΕΕ, αποτελώντας πρότυπο παγκόσμιας διακυβέρνησης, μπορεί να διαδραματίσει με μεγάλη επιτυχία τον ρόλο του συνδετικού κρίκου-συντονιστή ανάμεσα σε όλους αυτούς τους τόσο διαφορετικούς παίκτες.¹²² Και εκεί, λοιπόν, επικρατεί η συνεργατική διάθεση από μεριάς της Ένωσης, η οποία δεν περιορίζεται μόνον στον τομέα της ασφάλειας, αλλά

---

¹¹⁶ Βλ. European External Action Service (EEAS), *Implementing the Global Strategy: EU delivers on security and defence*, παράγραφος: *EU coordination and cooperation is key & The Cost of Current Fragmentation and Inefficiencies*

¹¹⁷ Βλ. EU, *Shared Vision, Foreign And Security Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Policy*, p.36-37

¹¹⁸ Βλ. European External Action Service (EEAS), *Implementing the Global Strategy: EU delivers on security and defence*, παράγραφος: *Strengthening resilience and working with partners*

¹¹⁹ Βλ. EU, *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, p.23

¹²⁰ Βλ. ό.π., p.24

¹²¹ Βλ. ό.π., p.25-27, 31, 34 & 37

¹²² Βλ. ό.π., p.43

επικαλύπτει και τομείς όπως η οικονομία, η ανάπτυξη, οι ίσες ευκαιρίες η προστασία του περιβάλλοντος, τα ανθρώπινα δικαιώματα κ.α.¹²³

Αδιαμφισβήτητη πρόκληση αποτελεί και το μεταναστευτικό ζήτημα, το οποίο προβληματίζει την Ένωση σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη εποχή. Σύμφωνα με το κείμενο της Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφαλείας, προτεραιότητα της Ένωσης είναι η κατά το δυνατόν ομαλότερη ένταξη των προσφύγων και των μεταναστών στα νέα ευρωπαϊκά δεδομένα.¹²⁴

Η διαχείριση των κρίσεων και των συγκρούσεων, ιδιαίτερα από τα πιο εύθραυστα ή αδύναμα κράτη μέλη είναι πολύ σημαντική, γι' αυτό και είναι πολύ σημαντική και η επένδυση στους επιμέρους τομείς (λ.χ. στην πρόληψη, στη σταθεροποίηση κ.α.) με σκοπό να ενισχύσει τόσο τα μέλη όσο και τους εξωτερικούς παράγοντες σε κάθε επίπεδο (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο), ώστε να βρεθεί η επίλυση του εκάστοτε προβλήματος, με τη μεγαλύτερη ταχύτητα, οργάνωση και φυσικά ασφάλεια και αποτελεσματικότητα.¹²⁵ Οι διάφοροι εμπλεκόμενοι «παίκτες» έχουν την δυνατότητα να βοηθήσουν και να βοηθηθούν αντίστοιχα ακόμη και αν βρίσκονται στις πιο απόμακρες περιοχές, γεγονός που καθιστά ακόμη πιο αξιόπιστη, σημαντική και αποδοτική την συμμαχία και το συνεργατικό κλίμα με την ΕΕ. Έτσι, οι στόχοι μπορούν να επιτευχθούν ευκολότερα και οι παγκόσμιες ευθύνες καταμερίζονται ισάξια.¹²⁶ Η σταθεροποίηση και η αρμονική σχέση μεταξύ του Διεθνούς, του Ευρωπαϊκού Δικαίου και της Άμυνας ήταν, είναι και θα συνεχίσει να είναι ένας εκ των σπουδαιότερων στόχων της ΕΕ.¹²⁷

Το ότι οι ευρωπαίοι πολίτες έχουν ανάγκη από μια οργανωμένη, πειθαρχημένη και κινητοποιημένη Ένωση, είναι σαφές και αδιαμφισβήτητο. Ο δρόμος προς την ασφάλεια και την ευημερία, ωστόσο είναι μακρύς και προβλέπεται δύσκολος, καθώς οι εμπλεκόμενοι παράγοντες και οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν είναι πολλοί παραπάνω από τους προαναφερόμενους και συνεχώς αυξάνονται.

Το συγκεκριμένο κείμενο της Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφαλείας λειτουργεί κατά ένα πολύ μεγάλο μέρος ως πηγή έμπνευσης και πληροφοριών, θα λέγαμε, τόσο για το

---

¹²³ Βλ. ό.π., p.25-27 & 31

¹²⁴ Βλ. ό.π., p.27-28

¹²⁵ Βλ. ό.π., p.28-29

¹²⁶ Βλ. ό.π., p.32

¹²⁷ Βλ. ό.π., p.30

νέο κείμενο Στρατηγικής Ασφαλείας, το οποίο θα ακολουθηθεί από την ΕΕ κατά τα επόμενα έτη, όσο και για τα μελλοντικά σχέδια των θεσμών γενικότερα και της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ ειδικότερα.

4. Απειλές κατά της Ευρωπαϊκής Ένωσης

4.1. Τρομοκρατία και Οργανωμένο Έγκλημα (Terrorism and Organised Crime)

Οι λόγοι για τους οποίους δίνεται τόση έμφαση στην παρεμπόδιση και καταπολέμηση των τρομοκρατικών ενεργειών και του οργανωμένου εγκλήματος γίνονται εύκολα αντιληπτοί, ιδίως εάν αναλογιστεί κανείς τον ολοένα και αυξανόμενο αριθμό τους ανά τον κόσμο: από το 1970 έως σήμερα, έχουν καταγραφεί επίσημα περισσότερες από 190.000 τρομοκρατικές επιθέσεις.¹²⁸ Ιδιαίτερα, εάν ληφθεί υπόψιν και η συνεχώς αυξανόμενη χρήση των όπλων μαζικής καταστροφής, η τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα είναι πλέον επιτακτική ανάγκη να εξαλειφθούν.¹²⁹

Παρ' όλο που η τρομοκρατία δεν αποτελεί πρωτόγνωρο φαινόμενο για τα ευρωπαϊκά και τα παγκόσμια δεδομένα, αυτή φαίνεται πως θορύβησε ιδιαίτερα την ΕΕ έπειτα μάλιστα και από τις αλληπάλληλες τρομοκρατικές επιθέσεις στη Γαλλία (2015), στο Βέλγιο (2016) στη Γερμανία (2016) στη Λιέγη και στο Στρασβούργο (2018). Το κείμενο της Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφαλείας, αντιλαμβανόμενο την κρισιμότητα της κατάστασης, ονοματίζει το πρόβλημα και δηλώνει μεταξύ άλλων πως θα χρησιμοποιήσει οποιοδήποτε μέσο για την άμεση καταπολέμησή του.¹³⁰

Τα είδη των τρομοκρατικών επιθέσεων και η οργάνωση των τρομοκρατικών οργανώσεων διαφέρουν, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πως θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εύκολος ο αφοπλισμός ή η αποσύνθεση κάποιας ή κάποιων από αυτές. Έτσι, είτε γίνεται λόγος για «ερασιτεχνικές επιθέσεις» από «μοναχικούς λύκους» είτε για «βίαιους εξτρεμιστές» που δρουν σε ομάδες, ο βαθμός της επικινδυνότητας δεν αλλάζει για τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Το γεγονός του ότι στην περίπτωση των ευρωπαϊκών εδαφών οι επιθέσεις πραγματοποιήθηκαν από τρομοκράτες που μεγάλωσαν και ζούσαν σε αυτά, προκαλεί ακόμη μεγαλύτερο φόβο στους ευρωπαίους πολίτες ακριβώς διότι αντιλαμβάνονται πως οι τρομοκράτες ζουν και κινούνται ανάμεσά μας με σκοπό να σπείρουν τον πανικό, είτε επειδή πάσχουν από κάποια

---

¹²⁸ Βλ. Global Terrorism Database (Official Website), <https://www.start.umd.edu/gtd/>

¹²⁹ Βλ. Harigel, G., G., *Introduction to Chemical and Biological Weapons: Use in Warfare, Impact on Society and Environment: 8.2 Weapons for Terrorists*, Ιανουάριος 2001, <https://carnegieendowment.org/2001/01/18/introduction-to-chemical-and-biological-weapons-pub-630> & Europol, *European Union: Terrorism Situation and Trend Report 2019*, file:///C:/Users/USER/Downloads/tesat_2019_final.pdf

¹³⁰ Βλ. EU, *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, p.9 & 21-22

ψυχική ή νοητική διαταραχή, είτε επειδή θεωρούν πως αυτό είναι το καθήκον που τους επιβάλλει κάποια ανώτερη, θεϊκή δύναμη (λ.χ. η περίπτωση του Τζιχάντ).¹³¹

Επιπλέον, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, στις οποίες πολλά κράτη-μέλη της ΕΕ, αποφασίζουν να δράσουν και μεμονωμένα για την καλύτερη αντιμετώπιση του προβλήματος, γεγονός που επικροτεί από την μεριά της και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία πλέον κατανοεί πλήρως πως δράσεις όπως η τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα, δεν γνωρίζουν σύνορα και πρέπει να αντιμετωπίζονται με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο.¹³² Ακόμη και αν το Τζιχάντ ή το ISIS μοιάζουν πλέον «νεκρά», η Ευρωπαϊκή Ένωση ως ένα σώμα, αλλά και τα κράτη μέλη της ξεχωριστά, οφείλουν να βρίσκονται σε ετοιμότητα για μια ενδεχόμενη μελλοντική επανεμφάνισή τους. Οι απόψεις περί στρατολόγησης ενός νέου κινήματος τζιχαντιστών, η πιθανή «εκπαίδευσή» τους ήδη και μέσα από τις φυλακές και η χρήση του διαδικτύου με σκοπό την επέκταση του χαλιφάτου είναι μεν ανεπιβεβαίωτες, ωστόσο η προστασία και η προετοιμασία μας ακόμη και απέναντι σε αυτές τις εικασίες μπορεί μελλοντικά να αποδειχθεί σωτήρια.¹³³

Σύμφωνα με στατιστικά δεδομένα της Europol τόσο οι τρομοκρατικές επιθέσεις κατά το έτος 2018 όσο και τα θύματά αυτών, μειώθηκαν αρκετά σε σχέση με το 2017 γεγονός που μπορεί μεν να φανερώνει την βελτιωμένη ανταπόκριση της ΕΕ στα θέματα της τρομοκρατίας αλλά από την άλλη μεριά του νομίσματος δυστυχώς αποκαλύπτεται και η αδιάκοπη (παρότι εξασθενημένη) δράση του οργανωμένου εγκλήματος έως και σήμερα.¹³⁴

4.2. Κλιματική Αλλαγή (Climate Change)

Η κλιματική αλλαγή, όπως και κάθε άλλη ραγδαία μεταβολή στις συνθήκες του φυσικού μας περιβάλλοντος, δεν γνωρίζει σύνορα, αποστάσεις και ηπείρους. Το ότι οι δύο τελευταίες δεκαετίες έχουν αναφερθεί ως οι θερμότερες όλων όσων έχουν καταγραφεί ποτέ,¹³⁵ θορύβησε την επιστημονική κοινότητα, η οποία έκανε και συνεχίζει να κάνει λόγο για πλήρη και ολέθρια «μεταμόρφωση» του πλανήτη μας και

---

¹³¹ Βλ. Renard, T., *Facing the Evolving Jihadi Threat in Europe*, Clingendael Spectator, September 2017

¹³² Βλ. περισσότερα: Pelsez, E., *Créer une force de frappe» pour les aider*, March 2020, Le Figaro

¹³³ Βλ. Renard, T., *Facing the Evolving Jihadi Threat in Europe*

¹³⁴ Βλ. περισσότερα: Europol, *European Union: Terrorism Situation and Trend Report 2019*, file:///C:/Users/USER/Downloads/tesat_2019_final.pdf

¹³⁵ Βλ. περισσότερα: McGrath, M., *Climate change: Last decade confirmed as warmest on record*, January 2020, <https://www.bbc.com/news/science-environment-51111176>

καταστροφικές συνέπειες, σε περίπτωση που δεν ληφθούν σύντομα τα απαραίτητα μέτρα.

Όλα τα Ευρωπαϊκά Θεσμικά όργανα με πρώτη φυσικά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχουν ανακοινώσει επανειλημμένα και με διάφορους τρόπους και δράσεις τη σημασία καταπολέμησης της απειλής αυτής για την επιβίωση του πλανήτη μας. Πιο συγκεκριμένα, οι υψηλές θερμοκρασίες μπορούν να επιφέρουν καταστροφικές συνέπειες για την υγεία μας, τη βιοποικιλότητα, για τα οικοσυστήματα και όλα τα αγαθά που μας προσφέρονται από αυτά, αλλά και για τη γεωργία, την οικονομία γενικότερα και φυσικά για την ενεργειακή ασφάλεια.¹³⁶

Η διαθεσιμότητα πόσιμου νερού είναι ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα, καθώς η σύστασή και η ποιότητά του στην Ευρώπη παρουσιάζει αυξομειώσεις ανάλογα με την περιοχή, λόγω της αλλαγής σύστασης των πάγων. Εάν μάλιστα αναλογιστεί κανείς πως το 40% του πόσιμου νερού αυτή τη στιγμή στην Ευρώπη προέρχεται από τις Άλπεις, θα καταλάβει πως η οποιαδήποτε επιπλοκή μπορεί να την φέρει σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, θέτοντας σε τεράστιο κίνδυνο μεταξύ άλλων την υδροηλεκτρική της ενέργεια, τη βιομηχανία, τη γεωργία, την υδροδότηση των μεγάλων και πυκνοκατοικημένων περιοχών, την βιοποικιλότητα κ.α. Επιπρόσθετα, μια τόσο μεγάλη αλλαγή που σχετίζεται με το σημαντικότερο αγαθό της ζωής, μπορεί να ενισχύσει και τον κίνδυνο δασικών πυρκαγιών, γεγονός που μπορεί με τη σειρά του να οδηγήσει σε σημαντική αλλοίωση της ποιότητας του εδάφους και τελικά, στην ερημοποίηση.¹³⁷

Η αύξηση της στάθμης της θάλασσας είναι επίσης ένα γεγονός που πρέπει να μας προβληματίσει. Η θερμική διαστολή των ωκεανών, ως μία ακόμη συνέπεια της ραγδαίας αύξησης της θερμοκρασίας, καθιστά τις παράκτιες περιοχές ευάλωτες με αποτέλεσμα να μην είναι λίγες οι φορές που μεγάλες και ξαφνικές πλημμύρες να έχουν τη δυνατότητα να προκαλέσουν σημαντικές υλικές καταστροφές αλλά και ανθρώπινες απώλειες.¹³⁸

Αξίζει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο η μεγάλη πλημμύρα που έπληξε τη Βενετία τον Νοέμβριο του 2019, αφήνοντας πίσω τις μεγάλες καταστροφές στην ίδια την πόλη, στα

---

¹³⁶ Βλ. European Commission, *Adaptation to Climate Change: How will we be affected?*, *Energy, Climate change, Environment, Climate Action, EU Action Adaptation to climate change* (Paragraph: High Temperatures), τελευταία προβολή: 28/3/2020
https://ec.europa.eu/clima/policies/adaptation/how_en

¹³⁷ Βλ. ό.π.

¹³⁸ Βλ. ό.π.

μνημεία και στην πολιτιστική της κληρονομιά. “*Questi sono gli effetti dei cambiamenti climatici*”,¹³⁹ δήλωσε στον προσωπικό του λογαριασμό στο twitter ο δήμαρχος της Βενετίας, Λουίτζι Μπρουνιάρο, ο οποίος με αυτή του τη φράση επιβεβαίωσε πως η κλιματική αλλαγή ήταν ο σημαντικότερος παράγοντας για την ανυπολόγιστη καταστροφή της πόλης του, πράγμα που ακόμη και αν αμφισβητείται από πολλούς, φαίνεται να ισχύει, εάν λάβουμε υπόψιν μας τις πολυάριθμες περιπτώσεις πλημμυρών που έχουν καταγραφεί τα τελευταία χρόνια σε πολλές ακόμη ευρωπαϊκές πόλεις (λ.χ. Βαυαρία 2016, Μάνδρα 2017 κ.α.).

Όλοι αυτοί οι παράγοντες αλλά και τα καταγεγραμμένα γεγονότα βρίσκονται στο επίκεντρο των συζητήσεων της ΕΕ σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη εποχή. Οι στόχοι για το 2020 και για το 2030 έχουν υπογραφεί από όλα τα κράτη-μέλη με σκοπό φυσικά τη βελτίωση του κλίματος και των συνθηκών του πλανήτη μας,¹⁴⁰ ενώ και άλλες δράσεις οργανισμών και εντός αλλά και εκτός ΕΕ, προσπαθούν να αφυπνίσουν την κοινή συνείδηση για τον κοινό αυτό σκοπό, που αποτελεί προβληματισμό και ευθύνη όλων μας. Οι δράσεις τις «κλιματικής δικαιοσύνης», όπως είναι γνωστές, ενισχύονται και από αντίστοιχες ενέργειες του Ευρωκοινοβουλίου και του Συμβουλίου με την προώθηση της λεγόμενης «πράσινης ατζέντας» και με την ενδυνάμωση μικρών αλλά και μεγαλύτερων ομάδων, γεγονός το οποίο ιδιαίτερα μετά τα κρίσιμα κλιματικά αποτελέσματα του 2019, φάνηκε να είναι ιδιαίτερα αποδοτικό και θετικό για το περιβάλλον μας.¹⁴¹

4.3. Υβριδικές Απειλές (Hybrid Threats)

«Οι υβριδικές απειλές αναφέρονται σε ένα ευρύ φάσμα μεθόδων ή δραστηριοτήτων που χρησιμοποιούνται από εχθρικούς κρατικούς ή μη κρατικούς φορείς με συντονισμένο τρόπο, προκειμένου να στοχεύουν τα τρωτά σημεία των δημοκρατικών κρατών και

---

¹³⁹ Brugnaro, L., *Αυτά είναι τα αποτελέσματα της κλιματικής αλλαγής*, δήλωση στο twitter του, δημάρχου της Βενετίας, κατά την περίοδο της μεγάλης πλημμύρας της Βενετίας το 2019, <https://twitter.com/LuigiBrugnaro/status/1194371080170983424>

¹⁴⁰ Βλ. περισσότερα: European Council, Council of the European Union, *Climate change: what the EU is doing*, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/climate-change/>

¹⁴¹ Βλ. Allwood, G., *Mainstreaming Gender and Climate Change to Achieve a Just Transition to a Climate-Neutral Europe*, Journal of Common Market Studies, 10/09/2020, τελευταία προβολή: 22/09/2020, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.13082>

θεσμών, παραμένοντας όμως κάτω από το όριο του επισήμως διακηρυγμένου πολέμου».¹⁴²

Η φύση του υβριδικού πολέμου είναι απροσδιόριστη γι' αυτόν τον λόγο και οι τρόποι αντιμετώπισής του χαρακτηρίζονται επίσης ως επισφαλείς. Ορισμένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των υβριδικών απειλών είναι μεταξύ άλλων:

1. Πρόκειται για συντονισμένες, οργανωμένες και σχεδόν απόλυτα συγχρονισμένες δραστηριότητες.
2. Οι δραστηριότητες αυτές γνωρίζουν και εκμεταλλεύονται τα κατώτατα όρια αντίχρεωσης και ανάθεσης, καθώς και τις διάφορες διεπαφές .
3. Στόχος τους είναι να επηρεάσουν διαφορετικές μορφές λήψης αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, κρατικό ή/και θεσμικό) με σκοπό να ευνοήσουν ή και να κερδίσουν τους στρατηγικούς στόχους του πράκτορα, υπονομεύοντας ή / και βλάπτοντας το εκάστοτε θύμα.¹⁴³

Οι σύγχρονες υβριδικές απειλές απέχουν κατά πολύ από εκείνες του παρελθόντος καθώς στο «παιχνίδι» πλέον έχει εισέλθει δυναμικά η τεχνολογία, τα αυτόνομα συστήματα αλλά και η τεχνητή νοημοσύνη.¹⁴⁴ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία τόσο με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο όσο και με τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών της ΕΕ μεμονωμένα, προσπαθεί να αντιμετωπίσει τις υβριδικές απειλές χρησιμοποιώντας κάθε μέσο, με οποιοδήποτε κόστος και ανθρώπινο δυναμικό.

Οι υβριδικές απειλές επομένως απειλούν όλους τους τομείς και τους θεσμούς της ΕΕ όπως την ψηφιακή οικονομία, τον κυβερνοχώρο και την ενημέρωση, την ασφάλεια της θάλασσας, το διάστημα, τα συστήματα υγείας, την ενέργεια κ.α. Τα ζητήματα αυτά, είναι υψίστης σημασίας για την ΕΕ, η οποία καλείται συνεχώς να λάβει ιδιαίτερα μέτρα προστασίας κατά των απρόβλεπτων υβριδικών απειλών που την θέτουν σε κίνδυνο.¹⁴⁵

Όπως τονίστηκε προηγουμένως, ο εκάστοτε «εχθρός» σε αυτές τις περιπτώσεις ερευνά και επιτίθεται στα αδύναμα σημεία του συστήματος, προκαλώντας μεγάλες ζημιές, πολύ συχνά χωρίς να μπορούν αυτές να αποκατασταθούν. Η άμυνα, η σωστή

---

¹⁴² European Council, *Countering hybrid threats: Council calls for enhanced common action*, December 2019, <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/12/10/countering-hybrid-threats-council-calls-for-enhanced-common-action/>

¹⁴³ Βλ. Hybrid CoE, The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, *Hybrid Threats: Countering Hybrid Threats*, <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/>

¹⁴⁴ Βλ. Fiott D., Parkes R., *Protecting Europe: The EU's response to hybrid threats*, Chaillot Paper 151, April 2019, p.5, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_151.pdf

¹⁴⁵ Βλ. ό.π., p.2

προετοιμασία και τα μέτρα απέναντί τους αποτελούν μονόδρομο για την ΕΕ, η οποία φροντίζει με την οργάνωση επιχειρήσεων και ασκήσεων, να ενημερώσει και να προστατέψει τα κράτη-μέλη της από ενδεχόμενες, μελλοντικές επιθέσεις.¹⁴⁶

4.4. Οικονομική Μεταβλητότητα (Economic Volatility)

Η Ευρωπαϊκή Ένωση σήμερα αποτελεί μια οικονομική υπερδύναμη κι αυτό γιατί, παρά την ανομοιομορφία που την χαρακτηρίζει λόγω των πολλών διαφορετικών οικονομιών της, υπάρχουν σ' αυτήν πανίσχυρα μέλη που μπορούν να την στηρίξουν και να την ανυψώσουν οικονομικά με την ανεπτυγμένη βιομηχανία τους (λ.χ. Γερμανία, Σκανδιναβικές χώρες, μέχρι πρότινος το Ηνωμένο Βασίλειο κ.α.). Ωστόσο πολύ συχνά, αυτή ακριβώς η έλλειψη ομοιομορφίας, οι συνεχείς αλλαγές και η έλλειψη οικονομικού συντονισμού, δυστυχώς γεννά και προάγει ένα κλίμα αβεβαιότητας στην ΕΕ και κατά συνέπεια στην Ευρωζώνη, γεγονός το οποίο δύναται με τη σειρά του να αλλάξει ορισμένες οικονομικές συνθήκες και δεδομένα. Η Ένωση καλείται να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο της οικονομικής αστάθειας και των ραγδαίων οικονομικών αλλαγών, με σκοπό να εδραιώσει τη θέση της στη διεθνή πολιτική σκηνή και φυσικά να αποκτήσει ακόμη μεγαλύτερη ισχύ.

Δεν υπάρχει ένας απόλυτος ορισμός για το τι ουσιαστικά ονομάζουμε οικονομική ανασφάλεια, ούτε οι εκάστοτε λύσεις που προτείνονται για τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης στην ΕΕ αποτελούν πανάκεια με σκοπό την οικονομική σταθερότητα και την ευημερία. Συνήθως παράγοντες όπως η ανεργία, η part-time δουλειά, τα βραχυπρόθεσμα επαγγελματικά συμβόλαια και οι συμβάσεις και οι δυσκολίες εισόδου στην επαγγελματική αγορά, αποτελούν ορισμένους καθοριστικούς δείκτες για την επικράτηση ενός αβέβαιου κλίματος και για την έλλειψη της ισορροπίας.¹⁴⁷ Ο όρος μεταβλητότητα συνήθως σχετίζεται με την αγορά εργασίας χωρίς ωστόσο αυτό να είναι απόλυτο, καθώς στην πραγματικότητα, οι παράγοντες που μπορούν να μεταβάλουν την οικονομική κατάσταση μιας χώρας και κατά συνέπεια της Ένωσης είναι δυστυχώς -και σε αυτήν την περίπτωση- πολυάριθμοι.

Η μεγάλη οικονομική κρίση του 2008 δεν θα μπορούσε να αφήσει αλώβητη την ευρωπαϊκή κοινωνία. Η αναταραχή στα ανά τον κόσμο τραπεζικά συστήματα οδήγησε σε κάμψεις στις χρηματιστηριακές αγορές, πτωχεύσεις, αναχρηματοδοτήσεις στέγης

---

¹⁴⁶ Βλ. ό.π., p. 92-93

¹⁴⁷ Βλ. Kreyenfeld, M., Andersson, G., Pailhé, A., *Economic uncertainty and family dynamics in Europe: Introduction*, January 2012, Max-Planck-Institut für demografische Forschung, Germany, p. 838-9

και αύξηση της ανεργίας.¹⁴⁸ Χώρες, όπως η Ελλάδα, η Ισπανία, η Πορτογαλία ή η Ιταλία, των οποίων τα τραπεζικά συστήματα ήταν πιο εκτεθειμένα στην οικονομική κρίση, φαίνεται πως έως και σήμερα δυσκολεύονται να ορθοποδήσουν οικονομικά παρά την οικονομική και θεσμική στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το γεγονός αυτό από μόνο του, «γεννά» και προωθεί το κλίμα αβεβαιότητας στον ευρωπαϊκό νότο, ο οποίος απέχοντας πολύ από τον πλούσιο και οικονομικά ανεξάρτητο βορρά, καλείται καθημερινά να αποδείξει πως μπορεί να ανταπεξέλθει οικονομικά και να ακολουθήσει-έστω και καθυστερημένα-τους ρυθμούς των οικονομικά προηγμένων χωρών της ΕΕ.

Ειδικότερα τώρα, στην μετά Brexit εποχή, το κλίμα εντός της ΕΕ φαίνεται να είναι ακόμη πιο αβέβαιο, καθώς η Ένωση αναμφίβολα «χάνει» ένα από τα πιο πλούσια και παραγωγικά μέλη της, γεγονός που πιθανόν να επιφέρει μια σειρά από συνέπειες τόσο οικονομικού και πολιτικού όσο και κοινωνικού κόστους. Η οικονομική αυτή «αναθεώρηση» που οφείλει να πραγματοποιήσει η ΕΕ στην μετά Brexit εποχή, απαιτεί λεπτούς χειρισμούς καθώς είναι πολύ σημαντικό να διατηρηθεί το έδαφος στέρreo κάτω από τα πόδια της Ένωσης με σκοπό να δημιουργήσει στη συνέχεια, μια νέα και ασφαλώς διαμορφωμένη πορεία για τα μέλη της.¹⁴⁹ Φυσικά οι απόψεις περί του συγκεκριμένου θέματος δίστανται, γεγονός που δεν επιτρέπει μια απόλυτη θεώρηση για τις μακροπρόθεσμες συνέπειες αυτής της εξόδου, ωστόσο σύμφωνα με τα μέχρι πρότινος δεδομένα, οι χρονοβόρες και επίπονες διαπραγματεύσεις επί του Brexit είχαν αρνητικά αποτελέσματα για τη διπλωματία του Ηνωμένου Βασιλείου γενικότερα αλλά και για την δυναμική και τη στρατηγική του, καθώς δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες αποδείχθηκε πως υπερτιμήθηκαν οι δυνάμεις του με αποτέλεσμα να προβεί σε λανθασμένες εκτιμήσεις.¹⁵⁰

Δεν θα μπορούσαμε ωστόσο να παραλείψουμε σε αυτό το σημείο και τις οικονομικές μεταβολές που προκάλεσε η πανδημία COVID-19 στην ΕΕ, αποδεικνύοντας έμπρακτα πως και οι υγειονομικές κρίσεις έχουν την ικανότητα να «επιτεθούν» στην οικονομία κολοσσιαίων δυνάμεων. Πιο συγκεκριμένα, δεν είναι λίγοι οι ερευνητές, οι οποίοι

---

¹⁴⁸ Βλ. Chang, S.,S., Stuckler, D., Yip, P., Gunnell, D., *Impact of 2008 global economic crisis on suicide: time trend study in 54 countries*, Introduction, Research, September 2013, <https://www.bmj.com/content/347/bmj.f5239>

¹⁴⁹ Βλ. Felbermayr, G., Fuest, C., Gröschl, J. Stöhlker, D., *Economic Effects of Brexit on the European Economy*, EconPol POLICY REPORT, 04, November 2017, p.1-3 & 28-30 https://www.ifo.de/DocDL/EconPol_Policy_Report_04_2017_Brexit.pdf

¹⁵⁰ Βλ. Martill, B., Staiger, U., *Negotiating Brexit: The Cultural Sources of British Hard Bargaining*, Journal of Common Market Studies, 12/05/2020, τελευταία προβολή: 22/09/2020, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jcms.13059>

συγκρίνουν τις συνέπειες της κυριαρχίας και της εξάπλωσης του συγκεκριμένου ιού με την τεράστια οικονομική κρίση του 2008, πιστεύοντας μάλιστα πως τείνει να την ξεπεράσει.¹⁵¹ Πέρα από τις ανθρώπινες απώλειες, οι οποίες από μόνες τους αποτελούν πλήγμα για ένα κράτος-μέλος αλλά και για την οικονομία, οι πληγές που μετράει η ΕΕ με το πέρας της πανδημίας συναντώνται σε όλο το φάσμα των πολιτικών της, μεταξύ άλλων στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, στη βιομηχανία, στην επιχειρηματικότητα, στην προώθηση της καινοτομίας κ.α.

4.5. Έλλειψη Ενεργειακής Ασφάλειας (Energy Insecurity)

Το ζήτημα της Ευρωπαϊκής Ενεργειακής Πολιτικής βρίσκεται στον πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης ήδη από τη Συνθήκη του Παρισιού το 1951, ενώ στη συνέχεια με την ίδρυση της Euratom (Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας), όπως προβλέφθηκε στη Συνθήκη της Ρώμης του 1957, φάνηκε για ακόμη μια φορά πως για την ΕΕ η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί ζήτημα υψίστης σημασίας.¹⁵² Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια, οι ραγδαίες κλιματικές αλλαγές και οι συνέπειές τους, η συνεχής αύξηση του πληθυσμού αλλά και η εξάντληση των πόρων των ορυκτών καυσίμων, έχουν οδηγήσει εύλογα στην εξεύρεση νέων, καλύτερων καθαρότερων, ασφαλέστερων και αποδοτικότερων τρόπων παραγωγής, διανομής και φυσικά χρήσης της ενέργειας, για ολόκληρο τον πλανήτη.

Εάν λάβουμε υπόψιν τον μεγάλο αριθμό των σύγχρονων αλλά και των παραδοσιακών ενεργειακών πηγών που εκμεταλλεύεται αυτή τη στιγμή η ΕΕ, θα καταλάβουμε πως οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν πίσω από αυτές είναι εξίσου πολλοί. Δεδομένου ωστόσο του ότι η Ευρώπη εισάγει στο μεγαλύτερο ποσοστό της την ενέργεια που καταναλώνει από το εξωτερικό, γεγονός που την καθιστά ουσιαστικά εξαρτημένη από τρίτες χώρες, και, με δεδομένη επίσης την τεταμένη κατάσταση που εξακολουθεί να επικρατεί και μετά από την «ενεργειακή κρίση» μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας (2006, 2009 & 2014), καταλαβαίνει κανείς πως η ενέργεια αποτελεί ίσως ένα αρκετά αδύναμο σημείο της ΕΕ, η οποία κινδυνεύει αφενός από την εξάντληση των ελαχίστων δικών της πηγών

---

¹⁵¹ Βλ. Rohac, D., *Coronavirus could break the EU: The epidemic's economic shock could easily exceed that of the 2008 financial crisis*, POLITICO, 16/03/20, τελευταία προβολή: 09/08/2020, <https://www.politico.eu/article/coronavirus-covid19-public-health-crisis-could-break-the-eu-european-union/>

¹⁵² Metais, R., *Ensuring Energy Security in Europe: The EU between a Market-based and a Geopolitical Approach*, College of Europe, March, 2013, p. 4-5

ενέργειας και αφετέρου από το πιθανό μελλοντικό της «διαζύγιο» με τους ενεργειακούς της συνεργάτες.¹⁵³

Η Ευρωπαϊκή Ένωση τη δεδομένη στιγμή χρησιμοποιεί πολλές διαφορετικές πηγές ενέργειας: ορυκτά καύσιμα, πετρέλαιο, μαζούτ, φυσικό αέριο, πυρηνική ενέργεια, υδροηλεκτρική ενέργεια, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κ.α.¹⁵⁴ Από αυτές τις πηγές, καλείται να περιορίσει όλες όσες την καθιστούν εξαρτημένη (επίσης λόγω των περιβαλλοντολογικών στόχων που η ίδια έχει θέσει) και φυσικά να εξελίξει σε τέτοιο βαθμό τις υπόλοιπες, έτσι ώστε αφενός να την καθιστούν ανεξάρτητη, και αφετέρου να βοηθήσουν σημαντικά στην επίλυση των οικολογικών αλλά και των οικονομικών ζητημάτων που την απασχολούν.

Αυτή η εξέλιξη για την Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι άνευ κόστους. Η νανοτεχνολογία ή τα φωτοβολταϊκά συστήματα για παράδειγμα, τα οποία θα μπορούσαν να δώσουν μια μεγάλη ώθηση στην τρέχουσα ενεργειακή κατάστασή της, κοστίζουν πολύ, όπως ακριβώς και οι εκτεταμένες ερευνητικές δραστηριότητες και η τεχνογνωσία. Σε περίπτωση που η ΕΕ δεν επενδύσει σε όλα αυτά και δεν ηγηθεί στις νέες ενεργειακές προκλήσεις, κινδυνεύει να υστερήσει σημαντικά σε σχέση με μεγαλύτερους επενδυτές, όπως οι ΗΠΑ ή η Ιαπωνία, πράγμα, το οποίο πραγματικά θα μπορούσε να την φέρει σε πολύ δυσκολότερη θέση, δεδομένης μάλιστα και της πραγματικής ανάγκης της για ενέργεια.¹⁵⁵

Οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αργεντινή, θα μπορούσαν να αποκτήσουν ισχυρότερο πλεονέκτημα έναντι της ΕΕ και ως προς την περίπτωση των γενετικά τροποποιημένων προϊόντων αλλά και στην παραγωγή βιοκαυσίμων και στη διαχείριση και τη μεταφορά της βιομάζας γενικότερα, γεγονός που με τη σειρά του μπορεί να αποτελέσει σημαντικό πλήγμα στην οικονομία της ΕΕ.¹⁵⁶ Το ίδιο πάνω κάτω συμβαίνει και στην περίπτωση των κυψελών καυσίμων και τεχνολογίας υδρογόνου, των οποίων η πρόοδος ή η καινοτομία θα συμβάλλει τόσο στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της

---

¹⁵³ Βλ. Dokos, T., *Ring the Alarm? Assessing the Threats to Europe's Energy Security*, Green European Journal, April 2017, τελευταία προβολή: 15/04/2020 <https://www.greeneuropeanjournal.eu/ring-the-alarm-assessing-the-threats-to-europes-energy-security/>

¹⁵⁴ Βλ. Eurostat, *Shedding light on energy in the EU: A guided tour of energy statistics, 2019 edition, 2. What energy is available in the EU?*, τελευταία προβολή: 20/04/2020 <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2.html>

¹⁵⁵ Βλ. European Commission, *Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats in Energy Research*, Belgium, 2005, Opportunities and Threats for Europe, p. 31

¹⁵⁶ Βλ. ό.π., p. 46

οικονομίας της ΕΕ όσο και στην επίλυση πολλών περιβαλλοντικών προβλημάτων (λ.χ. στην αντιμετώπιση του προβλήματος της μόλυνσης από μονοξειδίο του άνθρακα).¹⁵⁷ Μια ακόμη απειλή που συσχετίζεται με την παραγωγή υδρογόνου είναι η έλλειψη καθαρού και φθηνού τρόπου παραγωγής υδρογόνου μεσοπρόθεσμα, καθώς η ηλεκτρόλυση έχει χαμηλή ενεργειακή απόδοση και παρέχει περιβαλλοντικά πλεονεκτήματα, μόνο όταν συνδυάζεται με πράσινη ηλεκτρική ενέργεια. Μακροπρόθεσμα, εκτός από τις ισχυρές ικανότητες ορισμένων κρατών μελών στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας, η Ευρώπη θα μπορούσε να κερδίσει από τις γνώσεις της σε συστήματα που συνδυάζουν την αιολική ενέργεια και το υδρογόνο ως φορέα αποθήκευσης ενέργειας, εκμεταλλευόμενη κατ' αυτόν τον τρόπο τη δέσμευση αρκετών κρατών μελών για την ανάπτυξη οικονομικότερων πηγών ενέργειας, όπως η αιολική ή η υδροηλεκτρική ενέργεια. Η αποθήκευση ενέργειας θα μπορούσε να συμβάλει στην επίλυση του ζητήματος της μέγιστης ζήτησης, καθώς και στο πρόβλημα της παρέμβασης ορισμένων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.¹⁵⁸

Πέρα από τους προφανείς κινδύνους που επιφυλάσσει η χρήση ορυκτών καυσίμων, μπορεί επίσης να θέσει σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα της ασφάλειας του εφοδιασμού της ΕΕ αλλά και την ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής βιομηχανίας εξοπλισμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.¹⁵⁹ Πλέον, η ανάγκη αντικατάστασης της συγκεκριμένης επιβλαβούς πηγής ενέργειας είναι ζωτικής σημασίας για την ΕΕ ενώ για ακόμη μια φορά η ευρωπαϊκή βιομηχανία φαίνεται σχεδόν ανίκανη να υποστηρίξει από μόνη της τέτοιες ταχύτατες εξελίξεις, και αυτό τη φέρνει σε αδύναμη θέση σε σύγκριση με τους κύριους ανταγωνιστές της (Ιαπωνία και ΗΠΑ) που μπορούν να υποστηριχθούν από σημαντική κυβερνητική ενίσχυση.¹⁶⁰

Τέλος, όσον αφορά τη βιομηχανία και τις επιχειρήσεις στον Ευρωπαϊκό χώρο, αυτές πρέπει να εκμεταλλευτούν καλύτερα τις νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες και να αξιολογούν καθημερινά τους πιθανούς κινδύνους, κυρίως όσον αφορά τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα αλλά και τη διαχείριση των αποβλήτων τους, καθώς η μια ενδεχόμενη διαρροή διοξειδίου του άνθρακα, ο οποίος είναι αποθηκευμένος υπόγεια, μπορεί να προκαλέσει μεγάλη, μη αναστρέψιμη ζημιά.¹⁶¹

---

¹⁵⁷ Βλ. ό.π., p. 70

¹⁵⁸ Βλ. ό.π., p. 93-94

¹⁵⁹ Βλ. ό.π., p. 119

¹⁶⁰ Βλ. ό.π., paragraph: Market and Industry (M&I), p. 119

¹⁶¹ Βλ. ό.π., p.130-131

4.6. Απειλές στον Κυβερνοχώρο (Cyber Threats)

Η ανάγκη της ΕΕ να καταστεί μεγάλος γεωπολιτικός παίκτης δεν περιορίζεται μόνο ως προς την ισχύ αλλά και ως προς τον τομέα της τεχνολογικής κυριαρχίας.¹⁶² Χρειάστηκαν 75 ολόκληρα χρόνια σε 50 εκατομμύρια ανθρώπους για να χρησιμοποιήσουν το τηλέφωνο, όμως μόλις 4 για να μάθουν όλοι αυτοί, να ζουν να κινούνται και να εξερευνούν καθημερινά το διαδίκτυο, γεγονός που αναμφίβολα καθιστά σαφές τον καταλυτικό ρόλο που το τελευταίο διαδραματίζει στις ζωές όλων μας αλλά και τους ταχύτατους ρυθμούς με τους οποίους η επιστήμη αυτή εξελίσσεται και αναπαράγεται.¹⁶³

Όσο και αν η ψηφιοποίηση και η τεχνολογική πρόοδος και η καινοτομία μας έβγαλαν ασπροπρόσωπους σε αναρίθμητους τομείς, και, όσο και αν συνεχίζουν να προσφέρονται μέσα από αυτές, λύσεις ακόμη και στα μεγαλύτερα προβλήματα της ανθρωπότητας έως και σήμερα, δεν παύουν να ελλοχεύουν πολλοί κίνδυνοι πίσω από τα σπουδαία τεχνολογικά επιτεύγματα, που απευθύνονται ακόμη και στον τομέα της Άμυνας και της Ασφάλειας.

Οι έννοιες: Υπολογιστικό Νέφος (Cloud Computing), Κυβερνοχώρος (Cyber/Cyberspace), το «*Ιντερνετ των Πραγμάτων*» (Internet of Things), «*Block Chain*» και η Κβαντική Υπολογιστική (Quantum Computing), αποτελούν μερικούς μόνον από τους προβληματισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικότερα και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ειδικότερα, η οποία αναζητά και μελετά διαρκώς νέους τρόπους εκμετάλλευσής και διαχείρισής τους με παράλληλη προστασία από την ασάφεια και την αβεβαιότητα που τις χαρακτηρίζει.¹⁶⁴

Μπορεί πολλοί από αυτούς τους όρους είναι ευρέως γνωστοί ενώ άλλοι καθόλου, ωστόσο το μόνο δεδομένο είναι πως παράλληλα με την εξέλιξη της τεχνολογίας, γεννιούνται και εξελίσσονται πολλοί ακόμα, πρωτόγνωροι για εμάς, κίνδυνοι, εν δυνάμει καταστροφικοί ως προς την ακεραιότητα και την ασφάλεια της ΕΕ. Έτσι, η τεχνολογία και τα επιτεύγματά της αποτελούν δίκωπο μαχαίρι ως προς το μέλλον και την πορεία της ΕΕ στο σύγχρονο Διεθνές Σύστημα: μέσω της προηγμένης τεχνολογίας

---

¹⁶² Βλ. Fiott, D., *Digitalising Defence: Protecting Europe in the age of quantum computing and the cloud*, European Union, Institute for Security Studies, March 2020, p.8

¹⁶³ Βλ. Frey, C., B., *Technology at Work: The Future of Innovation and Employment*, Joint Oxford Martin School/University of Oxford and Citi Bank report, February 2015, p.13-14

¹⁶⁴ Fiott, D., *Digitalising Defence: Protecting Europe in the age of quantum computing and the cloud*, p.1

έχουμε τη δυνατότητα να ασφαλίσουμε και να θωρακίσουμε την Ένωση, αλλά με τον ίδιο τρόπο ο δυνητικά πιο προηγμένος εχθρός μπορεί να επιτεθεί σε αυτήν, με ανυπολόγιστες (οικονομικές ή μη) συνέπειες.¹⁶⁵

Πιο συγκεκριμένα, το Υπολογιστικό Νέφος και το «*Ιντερνετ των Πραγμάτων*», έννοιες που συνδέονται και αλληλοεπηρεάζονται, κρύβουν αρκετούς παρόμοιους κινδύνους. Το να «*φιλοξενείς τον εχθρό*» (Hosting the Enemy), για παράδειγμα, είναι ένα κλασσικό παράδειγμα, κατά το οποίο αποδέχεσαι (εκούσια ή ακούσια) την εγκατάσταση λ.χ. ενός λογισμικού, μιας εφαρμογής, ενός προγράμματος κ.α., το οποίο ουσιαστικά «*αναμένει*» την κατάλληλη στιγμή για να επιτεθεί. Γίνεται φυσικά αντιληπτό, πως όσο ισχυρότερη θέση κατέχει ο «*φιλόξενος*» χρήστης, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η καταστροφή που θα του έχει προκαλέσει ένα τέτοιο είδος επίθεσης. Εξίσου ευάλωτοι είμαστε ωστόσο και σε απειλές που χτυπούν εσωτερικά τα συστήματά μας όπως οι εξής: Poisoned Routes («*δηλητηριασμένες διαδρομές*» στο διαδίκτυο), Rearing the harvest και Open House, παραδείγματα τα οποία η ίδια η ΕΕ αποκαλύπτει σε άρθρα και δημοσιεύσεις της, προσπαθώντας να τα καταστήσει γνωστά και να ενημερώσει ακόμη και τους ίδιους τους Ευρωπαίους πολίτες για την προστασία και την διαφύλαξη των προσωπικών τους δεδομένων.¹⁶⁶

Από την άλλη μεριά, έννοιες και πλατφόρμες όπως το «*Block Chain*», οι οποίες έχουν δημιουργηθεί κατ' εξοχήν για να διευκολύνουν τις συνδιαλλαγές (οικονομικές και μη), με τέτοιον τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η ασφάλεια των μελών που τις χρησιμοποιούν,¹⁶⁷ μπορούν και αυτές να παγιδευτούν από επίδοξους απατεώνες, καθώς βρίσκονται ακόμα σε εμβρυακό, πρωτόγνωρο, για εμάς στάδιο. Σε αυτή την περίπτωση, πιθανές απειλές ή προβλήματα που δύνανται να προκύψουν από την επεκτασιμότητά τους, την ενσωμάτωσή τους στις υποδομές παλιότερου δικτύου ή και την διαλειτουργικότητα μεταξύ πολλών διαφορετικών blockchains, μπορούν να επιφέρουν εξίσου αρνητικές για τα συστήματα της ΕΕ, των κρατών-μελών αλλά και

---

¹⁶⁵ Βλ. Carrapico, H., Barrinha, A., *The EU as a Coherent (Cyber)Security Actor?*, Journal of Common Market Studies, 10/05/2017, τελευταία προβολή: 24/09/2020, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.12575>

¹⁶⁶ Βλ. περισσότερα: ENISA, *Towards secure convergence of Cloud and IoT*, TLP Green, September 2018, p.6-7, <file:///C:/Users/USER/Downloads/2018-09-17%20Towards%20secure%20convergence%20of%20Cloud%20and%20IoT%20-%20Final.pdf>

¹⁶⁷ Βλ. περισσότερα: European Commission, *Blockchain Now and Tomorrow: Assessing Multidimensional Impacts of Distributed Ledger Technologies*, Joint Research Center, July 2019, p.6, file:///C:/Users/USER/Downloads/blockchain_online.pdf

των πολιτών μεμονωμένα.¹⁶⁸ Τέλος, φόβοι εκφράζονται και για την Κβαντική Υπολογιστική (Quantum Computing), η οποία αποτελεί ένα νέο είδος υπολογιστών βασισμένων στην κβαντική φυσική και η οποία φημολογείται πως μπορεί να «σπάσει» ακόμα και την πιο σύγχρονη κρυπτογραφία.¹⁶⁹

Το παγκόσμιο κόστος του ηλεκτρονικού εγκλήματος εκτιμάται ότι αγγίζει στα 530 δις. ευρώ, ενώ κάθε επίθεση στον κυβερνοχώρο (cyber attack) μπορεί να αναστατώσει ή και να καταστρέψει με μεγάλη ευκολία, μεγάλο αριθμό υπολογιστικών συστημάτων και δικτύων.¹⁷⁰ Το υλικό και οικονομικό κόστος όμως δεν είναι οι μοναδικές συνέπειες μιας κυβερνοεπίθεσης. Από αυτές, προσβάλλονται η δημοκρατία και οι δημοκρατικοί θεσμοί, μεταδίδονται τα εξίσου επικίνδυνα «fake news» ενώ είναι δυνατή ακόμα και αποσταθεροποίηση κυβερνήσεων και πολιτικών συστημάτων, γεγονός που θέτει σε ρίσκο, εν τέλει, τους ίδιους τους πολίτες.¹⁷¹ Επιπρόσθετα, μεταξύ άλλων, στο διαδίκτυο καθημερινά εντοπίζονται περιπτώσεις εκφοβισμού (bullying), κακόβουλου λογισμικού (malware) και εκούσιων εισβολών σε υπολογιστικά συστήματα (κίνηση ευρέως γνωστή με τον όρο hacking).¹⁷²

Η τεχνολογία γενικότερα και η ψηφιοποίηση και η τεχνολογική εξέλιξη όλων των μέσων ειδικότερα αποτελούν αναμφίβολα έναν στυλοβάτη των σύγχρονων Διεθνών Σχέσεων.¹⁷³ Το ότι το διαδίκτυο έχει την τάση να μας μετατρέψει όλους σε ένα παγκόσμιο χωριό, το ότι χάρις σε αυτό μηδενίζονται οι αποστάσεις και εξαλείφονται τα σύνορα και το ότι όλοι μας έχουμε πρόσβαση σε αυτό χωρίς να είναι καθόλου εύκολο να καταδειχθούν οι όποιες αξιόποινες πράξεις μας, αποτελεί από μόνο του μια τεράστια απειλή, εν δυνάμει για όλη την ανθρωπότητα.¹⁷⁴

---

¹⁶⁸ Βλ. περισσότερα: ό.π., p.7

¹⁶⁹ Βλ. Denning D., E., *Is Quantum Computing a Cybersecurity Threat?*, American Scientist, <https://www.americanscientist.org/article/is-quantum-computing-a-cybersecurity-threat>

¹⁷⁰ Βλ. European Parliament, *Cyber: How big is the Threat?, at a glance*, 2019, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637980/EPRS_ATA\(2019\)637980_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637980/EPRS_ATA(2019)637980_EN.pdf)

¹⁷¹ Βλ. ό.π.

¹⁷² Βλ. Reep-van den Bergh, C., M., M., & Junger, M., *Victims of cybercrime in Europe: a review of victim surveys*, published: 04 April 2018, <https://link.springer.com/article/10.1186/s40163-018-0079-3#additional-information>

¹⁷³ Βλ. Schwarzer, D., *Weaponizing the Economy*, Berlin Policy Journal, January 2020 <https://berlinpolicyjournal.com/weaponizing-the-economy/> & Fiott, D., *Digitalising Defence: Protecting Europe in the age of quantum computing and the cloud*, European Union, Institute for Security Studies, March 2020, p.1

¹⁷⁴ Βλ. European Parliament, *Cyber: How big is the Threat?, at a glance*, 2019,

4.7. Διαχείριση των Εξωτερικών Συνόρων της ΕΕ, Μεταναστευτικό Ζήτημα και Παραβίαση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (External Border Management, Migration and Violation of Human Rights)

Εδώ και περίπου δύο δεκαετίες, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Παγκόσμια Τράπεζα και η Παγκόσμια Οργάνωση Τελωνείων έχουν προωθήσει μοντέλα διαχείρισης των συνόρων τα οποία είναι «ενσωματωμένα», «συνεργατικά» και «συνεταιριστικά», έτσι ώστε να βοηθηθούν οι εθνικές αρχές με σκοπό μια διασυνοριακή συνεργασία.¹⁷⁵ Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, και μετά τον πόλεμο στην Συρία, τα εξωτερικά σύνορα της Ευρώπης δεν φαντάζουν τόσο απροσπέλαστα, καθώς, τεράστια κύματα μεταναστών, προσφύγων αλλά δυστυχώς και λαθρομεταναστών, καταφθάνουν από χώρες της ανατολής (κυρίως Συρία, Αφγανιστάν κ.α.) συνεχώς στα εδάφη της, άλλοτε με σκοπό την παροχή ασύλου και άλλοτε αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας.

Ως ένας εκ των μεγαλύτερων χορηγών ανθρωπιστικής βοήθειας παγκοσμίως, η ΕΕ φροντίζει να διαφυλάσσει πάντα το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο προστατεύοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα εντός αλλά και εκτός της ΕΕ με σκοπό την αντιμετώπιση και την αποφυγή πολιτικών κρίσεων. Δεν είναι λίγα τα παραδείγματα στα οποία η ΕΕ μέσω της ΚΠΑΑ και της εξωτερικής της δράσης, οργάνωσε επιχειρήσεις σε μετασυγκρουσιακά ή μη περιβάλλοντα με σκοπό την αποκατάσταση της ειρήνης, της δημοκρατίας αλλά και της οικονομίας τρίτων χωρών.¹⁷⁶

Η σημερινή μεταναστευτική κρίση ωστόσο αποτελεί μια ανοιχτή πληγή για την ΕΕ, η οποία φαίνεται πως αδυνατεί πολλές φορές να διαχειριστεί σωστά τις μαζικές ροές των προσφύγων και των μεταναστών, παρ' όλη τη συνεχή προσπάθειά της για ανεύρεση αποτελεσματικών συνδυασμών εσωτερικών και εξωτερικών πολιτικών.¹⁷⁷ Πλέον, η πρωτόγνωρα αυξημένη ροή προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και ο τρόπος διαχείρισης από την δεύτερη των εξωτερικών συνόρων της, αποτελεί από μόνο του μια πολύ μεγάλη

---

¹⁷⁵ Βλ. Parkes, R., *The internal-external nexus: Re-bordering Europe*, Brief issue, 28, 2016, p.1., https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_28_Borders.pdf

¹⁷⁶ Βλ. Troszczynska-van Genderen, W., *Human rights challenges in EU civilian crisis management: the cases of EUPOL and EUJUST LEX*, Occasional paper, EUISS, August 2010, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/OccasionalPaper84_0_ONLINE.pdf

¹⁷⁷ Βλ. Καρατράντος, Τ., *Μετανάστευση και Ασφάλεια: δεν είναι ταμπού*, ΤΑ ΝΕΑ, 25/09/2020, σελ.17, https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/09/%CE%9C%CE%95%CE%A4%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97-%CE%9A%CE%91%CE%99-%CE%91%CE%A3%CE%A6%CE%91%CE%9B%CE%95%CE%99%CE%91-%CE%94%CE%95%CE%9D-%CE%95%CE%99%CE%9D%CE%91%CE%99-%CE%A4%CE%91%CE%9C%CE%A0%CE%9F%CE%A5_%CE%A4%CE%91-%CE%9D%CE%95%CE%91_%CE%A317_2020-09-25.pdf

απειλή κατά της οργάνωσης της ΕΕ, της οικονομίας της, των θεσμών της, της υγείας των πολιτών της, αλλά κυρίως κατά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι έννοιες «*διαφύλαξη των εξωτερικών συνόρων*», «*μεταναστευτικό ζήτημα*» και «*ανθρωπιστική κρίση*» είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους καθώς αφενός η ΕΕ καλείται, όπως τονίστηκε προηγουμένως, να προστατεύσει τα σύνορά της από οποιαδήποτε παράνομη είσοδο και αφετέρου αυτή της η διαχείριση, ειδικά όσον αφορά τους πρόσφυγες, τους μετανάστες αλλά και όσους καταφθάνουν λαθραία σε ευρωπαϊκά εδάφη, μπορεί εύκολα να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα μιας μεγάλης ανθρωπιστικής κρίσης, σε περίπτωση που οι συνθήκες αντιμετώπισης των μεταναστών έρχονται, ή μοιάζουν να έρχονται, σε αντίθεση με το Ευρωπαϊκό ή το Διεθνές Δίκαιο.

Η διαχείριση των μαζικών μεταναστευτικών ροών και η δημιουργία μακροπρόθεσμων και σαφώς βιώσιμων λύσεων για την εγκατάσταση των προσφύγων αποτελεί μεγάλη πρόκληση για την ΕΕ και τις δράσεις της, αν αναλογιστεί κανείς ειδικότερα τόσο τον υπερμεγέθη αριθμό των αιτούντων άσυλο ανά έτος,¹⁷⁸ όσο και τα υπόλοιπα προβλήματα που συμπληρώνουν την ατζέντα της τα τελευταία έτη.

Το μεταναστευτικό ζήτημα ωστόσο έχει καταφέρει να προκαλέσει με τη σειρά του ένα μεγάλο κύμα αντιδράσεων και από τα ίδια τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Χώρες άμεσα ενδιαφερόμενες, όπως η Ελλάδα, ή η Ιταλία δυσανασχετούν με την μεταναστευτική πολιτική και τις αποφάσεις της ΕΕ για το συγκεκριμένο ζήτημα και ζητούν νέα μέτρα για την προστασία των εδαφών και των πολιτών τους, ενώ και άλλα κράτη, όπως η Αυστρία,¹⁷⁹ οι οποίες δεν πλήττονται άμεσα και στον ίδιο βαθμό από το μεταναστευτικό ρεύμα έχουν δηλώσει πως ο αριθμός των προσφύγων και των μεταναστών που δύνανται να στηρίξουν είναι περιορισμένος. Έτσι, η ΕΕ βρέθηκε πολλές αντιμέτωπη με ενδεχόμενες πολιτικές κρίσεις στην προσπάθειά της να διαχειριστεί το μεταναστευτικό όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικά, γεγονός που προκάλεσε και, εξακολουθεί να προκαλεί, συγχύσεις.

Το μεταναστευτικό ζήτημα γίνεται ακόμη πιο ακανθώδες, εάν συμπεριλάβει κανείς στους παράγοντες που το προκαλούν και τους εξωτερικούς «*εχθρούς*», οι οποίοι

---

¹⁷⁸ Βλ. περισσότερα: Eurostat, *Asylum Statistics*, Statistics Explained https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics

¹⁷⁹ Βλ. Barysch, K., *Is migration a threat or an opportunity for Europe?*, World Economic Forum, February 2016, <https://www.weforum.org/agenda/2016/02/is-migration-a-threat-or-an-opportunity-for-Europe/>

υποστηρίζοντας και εξυπηρετώντας δικούς τους πολιτικούς ή οικονομικούς σκοπούς,¹⁸⁰ χρησιμοποιούν τους μετανάστες ως όπλο κατά της ΕΕ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοια περίπτωσης αποτελεί η πρόσφατη κρίση στα σύνορα Τουρκίας-Ελλάδας με την δεύτερη να αποτελεί ουσιαστικά την «ασπίδα» της Ευρώπης κατά του μεταναστευτικού, όπως πολύ χαρακτηριστικά δήλωσε η πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν, επισκεπτόμενη τα ελληνοτουρκικά σύνορα τον Μάρτιο του 2020.¹⁸¹ Η Τουρκική πλευρά ασκεί μεγάλες πιέσεις στην Ευρωπαϊκή πλευρά εκβιάζοντάς την και παραβιάζοντας για ακόμη μια φορά το Διεθνές Δίκαιο, αδιαφορώντας για τα ανθρώπινα δικαιώματα και για την δεινή κατάσταση των ανθρώπων που χρησιμοποιεί ως όπλο εναντίον της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Αυτή η τελευταία έκρυθμη κατάσταση αποτελεί κατά μια έννοια το παράδειγμα της «λεπτής γραμμής» που διαχωρίζει ή ενώνει τη διαχείριση και τη σχέση των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, με την μετανάστευση και την διαφύλαξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η άμυνα και η ασφάλεια της ΕΕ εξαρτάται κατά έναν πολύ μεγάλο βαθμό από την ορθή διαχείριση όλων των προαναφερόμενων στοιχείων.

4.8. Πολλαπλασιασμός των Όπλων Μαζικής Καταστροφής (Proliferation of Weapons of Mass Destruction)

Ο πολλαπλασιασμός των όπλων μαζικής καταστροφής αποτελεί επίσης μια υπερμεγέθη απειλή για την Ευρώπη αλλά και τον υπόλοιπο κόσμο, όπως τονίζεται και από το ίδιο το κείμενο της Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφαλείας της ΕΕ ¹⁸² και αυτό, γιατί πέρα από το προφανές κακό που μπορούν να προκαλέσουν, η προώθησή τους με οποιονδήποτε τρόπο, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το Διεθνές αλλά και το Ανθρωπιστικό Δίκαιο.¹⁸³ Σύμφωνα με τη Στρατηγική της ΕΕ αλλά και με τις αποφάσεις 1540 και 1977 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών η ανάπτυξη, η απόκτηση, η κατασκευή, η κατοχή, η μεταφορά, η μεταβίβαση ή η χρήση πυρηνικών,

---

¹⁸⁰ Βλ. European Parliament, *Greek-Turkish border: MEPs reject Turkey's pressure, demand common asylum rules*, News, Plenary session, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200305IPR74187/greek-turkish-border-meps-reject-turkey-s-pressure-demand-common-asylum-rules>

¹⁸¹ Βλ. Jamieson, A., Ripper, K., *Greece is 'Europe's shield' in migrant crisis, says EU chief von der Leyen on visit to Turkey border*, Alasdair Sandford, AP, March 2020, <https://www.euronews.com/2020/03/03/greece-migrant-crisis-is-an-attack-by-turkey-on-the-eu-austria>

¹⁸² Βλ. EU, *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, p.41

¹⁸³ Βλ. Χάλαρης, Μ., *Αποτελούν τα όπλα μαζικής καταστροφής απειλή για την εσωτερική ασφάλεια της Ελλάδας και της ΕΕ;*, κύκλος ιδεών για την εθνική ανασυγκρότηση, Φεβρουάριος 2016, <https://ekyklos.gr/sb/145-opla-mazikis-katastrofis.html>

χημικών ή βιολογικών όπλων αποτελεί απειλή για τη διεθνή ειρήνη και την ασφάλεια γι' αυτό και πρέπει να παρεμποδίζεται.¹⁸⁴

*«Η ΕΕ παραμένει απολύτως προσηλωμένη στο να προωθεί την καθολική ισχύ και την πλήρη, ολοκληρωμένη και ουσιαστική υλοποίηση της Συνθήκης για τη Μη Διάδοση των Πυρηνικών Όπλων (ΣΜΔ), την ταχεία έναρξη ισχύος της Συνθήκης για την Πλήρη Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών (CTBT) και τη δημιουργία ζώνης απαλλαγμένης από όπλα μαζικής καταστροφής και τους φορείς τους στη Μέση Ανατολή. Η έναρξη και η ταχεία ολοκλήρωση διαπραγματεύσεων για μια συνθήκη που θα απαγορεύει την παραγωγή σχάσιμων υλικών για πυρηνικά όπλα ή άλλες πυρηνικές εκρηκτικές συσκευές στη διάσκεψη για τον αφοπλισμό παραμένει ενωσιακή προτεραιότητα.»*¹⁸⁵

Οποιοδήποτε όπλο ή μηχανισμός κατασκευάζεται με σκοπό να προκαλέσει σοβαρές σωματικές βλάβες ή και τον θάνατο ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπων, ορίζεται ως όπλο μαζικής καταστροφής.¹⁸⁶ Από αυτόν τον σύντομο ορισμό των όπλων μαζικής καταστροφής γίνεται αντιληπτή η αναγκαιότητα μιας ενιαίας ευρωπαϊκής ή και παγκόσμιας στάσης απέναντι σε αυτά, ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς το μέγεθος της καταστροφής που θα μπορούσε να επέλθει ακόμα και από την παραμικρή λανθασμένη χρήση τους. Τα σύγχρονα όπλα μαζικής καταστροφής μπορεί να είναι πυρηνικά, ραδιολογικά, χημικά ή και βιολογικά, ενώ από το 1970 έως και το 2014 έχουν καταγραφεί 143 τρομοκρατικές επιθέσεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν με την χρήση όπλων μαζικής καταστροφής (πιο συγκεκριμένα 35 επιθέσεις με τη χρήση βιολογικών όπλων, 95 με τη χρήση χημικών και 13 ραδιολογικών όπλων),¹⁸⁷ αριθμοί που αποδεικνύουν πως ο κίνδυνος δεν είναι μακριά, αντίθετα κρυφά ή και φανερά «ζει» ανάμεσά μας.

---

¹⁸⁴ Βλ. EUR-Lex, *Weapons of mass destruction: combating proliferation*, ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2017/809 για υποστήριξη της εφαρμογής της απόφασης 1540 (2004) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών για τη μη διάδοση όπλων μαζικής καταστροφής και των φορέων τους, τελευταία ενημέρωση 02/03/2018, τελευταία προβολή: 02/07/2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-EL/TXT/?uri=LEGISSUM:133234&from=EN>

¹⁸⁵ EUR-Lex, *Annual Progress Report on the implementation of the European Union Strategy against the proliferation of weapons of mass destruction (2018)*, Nuclear Issues, 5., Ιούνιος 2019, τελευταία προβολή: 09/05/2020, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-EL/TXT/?uri=CELEX:52019XG0614\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-EL/TXT/?uri=CELEX:52019XG0614(01)&from=EN)

¹⁸⁶ Βλ. Χάλαρης, Μ., *Αποτελούν τα όπλα μαζικής καταστροφής απειλή για την εσωτερική ασφάλεια της Ελλάδας και της ΕΕ;*, κύκλος ιδεών για την εθνική ανασυγκρότηση

¹⁸⁷ Βλ. Joelle, J., & Limage, S., *Combating the Spread of Weapons of Mass Destruction: A Success Story for the U.S.-E.U. Partnership*, March 2018, τελευταία προβολή: 11/05/2020, <https://warontherocks.com/2018/03/combating-spread-weapons-mass-destruction-success-story-u-s-e-u-partnership/>

Όπως όλοι οι κλάδοι στις μέρες μας, έτσι και αυτός των όπλων μαζικής καταστροφής εξελίσσεται χάρη στην τεχνολογία με ταχύτατους ρυθμούς, γεγονός που καθιστά ακόμη δυσκολότερη την αντιμετώπιση, τον έλεγχο και την καταστολή του. Η περίφημη βόμβα υδρογόνου (hydrogen bomb), για παράδειγμα, την οποία ισχυρίστηκε πως δοκίμασε η Β. Κορέα τον Ιανουάριο του 2016¹⁸⁸ (και συνεχίζει έως και σήμερα να απειλεί με ενδεχόμενη ρίψη της) είναι ένα γεγονός που συγκλόνησε και συνεχίζει να τρομοκρατεί τη διεθνή πολιτική αλλά και την ανθρωπότητα γενικότερα.¹⁸⁹

Η χρήση ενός τόσο επικίνδυνου όπλου μπορεί να αποβεί μοιραία και μη αναστρέψιμη, καθώς από αυτήν θα πληγούν ανεπανόρθωτα, τεράστιες εδαφικές ή και θαλάσσιες εκτάσεις και εκατοντάδες χιλιάδες ζωντανοί οργανισμοί. Πιο συγκεκριμένα έστω ότι σε μια πολη ζουν 3.000 πολίτες ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο:

- Μια Χημική Πολεμική Ουσία (επίδραση σε 0,22 Km²) μπορεί να προκαλέσει τον θάνατο 660 από αυτούς,
- Ο Βιολογικός παράγοντας (επίδραση σε 10,00 Km²) μπορεί να σκοτώσει 30.000 ανθρώπους
- Στην περίπτωση πυρηνικής βόμβας (επίδραση σε 7,80 Km²) οι προβλεπόμενοι θάνατοι είναι 23.400
- Ενώ μετά από μια ενδεχόμενη ρίψη μιας βόμβας υδρογόνου (επίδραση σε 190,00 Km²) οι θάνατοι είναι πιθανόν να ανέλθουν στους 570.000¹⁹⁰

Πρόκειται σε κάθε περίπτωση για αριθμούς που δυστυχώς έχουν επιβεβαιωθεί από την ιστορία του παρελθόντος, καθώς, για παράδειγμα, τα πυρηνικά δυστυχήματα στον ευρωπαϊκό ή στον διεθνή χώρο, έχουν αφήσει πίσω τους πολλά ανθρώπινα θύματα και καταστροφές (λ.χ. Hiroshima & Nagasaki 1945, Windscale 1957, Chernobyl 1986, Fukushima 2011).

---

¹⁸⁸ Βλ. περισσότερα σχετικά με τον σκεπτικισμό πίσω από την κατάρριψη-δοκιμή της βόμβας υδρογόνου: Sample, I., *Did North Korea just test a hydrogen bomb?: Scepticism met North Korea's claims that last January's test involved an H-bomb. The latest one leaves less room for doubt*, The Guardian, Σεπτέμβριος 2017, τελευταία προβολή: 28/08/2020, <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/03/did-north-korea-just-test-a-hydrogen-bomb>

¹⁸⁹ Βλ. Ripley, W., *North Korean official: Take hydrogen bomb threat 'literally'*, CNN Politics, October 2017, τελευταία προβολή: 25/07/2020, <https://edition.cnn.com/2017/10/25/politics/north-korea-us-hydrogen-bomb-threat/index.html>

¹⁹⁰ Βλ. Χάλαρης, Μ., *Αποτελούν τα όπλα μαζικής καταστροφής απειλή για την εσωτερική ασφάλεια της Ελλάδας και της ΕΕ;*, κύκλος ιδεών για την εθνική ανασυγκρότηση

4.9. Υγειονομικοί Κίνδυνοι (Health Risks)

Καμία Στρατηγική Ασφαλείας δεν είναι δυνατόν να πετύχει τους στόχους της, εάν πρωτίστως δεν είναι ικανή να εξασφαλίσει στους πολίτες της, την υγεία και κατ' επέκταση την προστασία τους από υγειονομικούς κινδύνους, παρέχοντάς τους παράλληλα την κατάλληλη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Όσο και αν η ΕΕ χαρακτηρίζεται από πολλούς ως «υγειονομικός παράδεισος», τα γεγονότα έχουν αποδείξει πως έχει βρεθεί πολλές φορές κάτω από υγειονομικές πιέσεις και κρίσεις, γι' αυτό και η Παγκόσμια Στρατηγική Ασφαλείας αντιμετώπισε πρώτη τους υγειονομικούς κινδύνους ως μια, εξίσου σημαντική με τις άλλες, απειλή, γεγονός το οποίο εύλογα θα ακολουθήσει με τη σειρά του και το νέο κείμενο της Στρατηγικής Ασφαλείας για τα έτη 2020-2024.

Ο ιός COVID-19 που κατέληξε να αποτελεί μια σύγχρονη πανδημία πλήττοντας εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους σε όλο τον κόσμο, αποτελεί μια ζωντανή απόδειξη του ότι παρά την τεχνολογική και οικονομική μας πρόοδο, οι υγειονομικές κρίσεις μπορούν να μας βρουν απροετοίμαστους, προκαλώντας μας μεγάλη ζημιά, «χτυπώντας» τα συστήματα υγείας μας και στερώντας μας δεκάδες χιλιάδες ανθρώπινες, και όχι μόνον, ζωές. Η δημιουργία και η ευρεία κυκλοφορία του εμβολίου αλλά και της θεραπείας για τον συγκεκριμένο ιό, αφορά πολλές πολιτικές της Ένωσης, η οποία καλείται να ενισχύσει τόσο τους ερευνητές και τον επιστημονικό κλάδο όσο και την οικονομική στήριξη των ίδιων των πολιτών που θα πρέπει να προμηθευτούν τα φάρμακα έτσι ώστε να τον αντιμετωπίσουν.¹⁹¹

Όσον αφορά τη συγκεκριμένη περίπτωση και σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα και στοιχεία της Europol δεν ήταν λίγοι οι εγκληματίες, οι οποίοι εκμεταλλευόμενοι την παρούσα κατάσταση προσάρμοσαν τους τρόπους δράσης τους και ανέπτυξαν νέες εγκληματικές δραστηριότητες. Εν μέσω της κρίσιμης αυτής περιόδου, παρατηρήθηκαν εντός της ΕΕ κίνδυνοι και απάτες, όπως αυτή της κατάχρησης των ανθρώπινων αναγκών για πληροφορίες και προμήθειες, των κυβερνοεπιθέσεων, της παραπληροφόρησης κυρίως μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, της παραποίησης και αλλοίωσης των προϊόντων, της αισχροκέρδειας, των εγκλημάτων κατά της

---

¹⁹¹ Βλ. Kis, Z., Kontoravdi, C., Dey, A., K., Shattock, R., Shah, N., *Rapid development and deployment of high-volume vaccines for pandemic response*, Journal of Advanced Manufacturing and Processing, 29/06/2020, τελευταία προβολή: 23/09/2020, <https://aiche.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/amp2.10060>

περιουσίας κ.α.¹⁹² Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι πληγές που μετράει η ΕΕ από το πέρασμα αυτής της πανδημίας είναι πολλές και αφορούν όλες τις πτυχές των πολιτικών της ενώ μένει μόνο να δούμε τον τρόπο με τον οποίον αυτές θα αντιμετωπιστούν, μετά το πέρας των επιδράσεών της, αλλά και κατά τα επόμενα, κρίσιμα έτη της «επούλωσης».¹⁹³

Οι απειλές που συσχετίζονται με την υγεία μας ωστόσο δεν περιορίζονται μόνο στην προαναφερόμενη πανδημία. Η μόλυνση του αέρα, για παράδειγμα, κυρίως λόγω της έντονης βιομηχανικής ευρωπαϊκής δραστηριότητας, έχει καταγραφεί ως ένας μεγάλος κίνδυνος για την υγεία των ευρωπαίων πολιτών και του κλίματος, με πολλές σχετικές επιστημονικές έρευνες να το επιβεβαιώνουν.¹⁹⁴ Οι ασθένειες που μπορούν να προκληθούν στον άνθρωπο εξαιτίας του μολυσμένου αέρα που αναπνέει, είναι μεταξύ άλλων, ο καρκίνος, διάφορες νόσοι του αναπνευστικού συστήματος, καρδιαγγειακά νοσήματα κ.α.¹⁹⁵

Ακόμη, αυξημένες πιθανότητες ασθενειών και θανάτου προκαλούν στην Ευρώπη η επιβλαβής χρήση του αλκοόλ και το κάπνισμα, γεγονός που έχει τονίσει σε αναφορά του και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας.¹⁹⁶ Πρόβλημα στην ΕΕ αποτελούν και οι κακές ή μη ποιοτικές διατροφικές συνήθειες των ευρωπαίων πολιτών αλλά και τα επεξεργασμένα τρόφιμα, τα οποία αυτοί καταναλώνουν, δημιουργώντας τους επιπλοκές στην υγεία τους και πολλές φορές οδηγώντας τους μέχρι και στον θάνατο.¹⁹⁷ Τέλος, ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται να αποδοθεί και στην εξόρυξη ή στην χρήση χημικών ουσιών ή πετρωμάτων στις χώρες της Ένωσης, όπως για παράδειγμα αυτή των

---

¹⁹² Βλ. Europol, *Pandemic Profiteering: How criminals exploit the COVID-19 crisis*, Report, March 2020, τελευταία προβολή: 28/08/2020, <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis>

¹⁹³ Βλ. World Health Organization, *WHO announces COVID-19 outbreak a pandemic*, Regional Office for Europe, 12/3/2020, τελευταία προβολή: 02/04/2020, <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/who-announces-covid-19-outbreak-a-pandemic>

¹⁹⁴ Βλ. Henschel, S., Chan, G., *Health risks of air pollution in Europe: HRAPIE project: New emerging risks to health from air pollution – results from the survey of experts*, 2013, p. iv-1 , https://ademloos.be/sites/default/files/gezondheid_docs/e96933.pdf

¹⁹⁵ Βλ. ό.π., p.9

¹⁹⁶ Βλ. World Health Organization, *Leading risk factors for health in Europe: fact sheet*, Regional Office for Europe, 2012, https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/185216/Leading-risk-factors-for-health-in-Europe-Fact-Sheet.pdf?ua=1

¹⁹⁷ Βλ. Johan P. Mackenbach, J., P., McKee, M., *Successes and Failures of Health Policy in Europe: Four decades of divergent trends and converging challenges*, European Observatory on Health Systems and Policies Series, Open University Press, 2013, p.59-65

φυτοφαρμάκων, του ραδονίου, του αμιάντου κ.α., οι οποίες επίσης επιφέρουν μια σειρά από αρνητικές συνέπειες στην κατάσταση της υγείας μας.¹⁹⁸

Οι καλές και οργανωμένες νοσοκομειακές υποδομές, οι πρώτες ύλες, το καταρτισμένο και άρτια εκπαιδευμένο ιατρικό προσωπικό, οι επενδύσεις στην έρευνα και στη δημιουργία νέων θεραπειών και το εξίσου οργανωμένο σύστημα υγείας, δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί πλήρως, ειδικά στο «ψηφιδωτό» των 27 χωρών που ονομάζεται Ευρωπαϊκή Ένωση. Σε κάθε περίπτωση στόχοι για την βελτίωση των υγειονομικών συνθηκών έχουν τεθεί από όλα τα θεσμικά όργανα, πράγμα που δηλώνει τη μεγάλη σημασία που δίνει τη ΕΕ σε αυτές.¹⁹⁹

4.10. Έλλειψη Ασφάλειας στη Θάλασσα και στους Ωκεανούς (Maritime and Oceans Insecurity)

Η έλλειψη ασφάλειας, οργάνωσης και προστασίας αλλά και η μόλυνση των θαλασσών και των ωκεανών που περιβάλλουν την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούν αισθητές απειλές που χρήζουν άμεσης και αποτελεσματικής διαχείρισης από τους θεσμούς και τα όργανα της. Τέτοιου είδους προβλήματα ή/και καταστροφές μπορούν να βλάψουν σημαντικά τόσο τους ίδιους τους πολίτες της Ένωσης όσο και γενικότερα τις δραστηριότητες ή τις υποδομές των κρατών-μελών της.²⁰⁰

Η έκταση που καταλαμβάνει το υδάτινο στοιχείο της Ένωσης είναι μεγάλη, γι' αυτό και οι απειλές που μπορούν να αναπτυχθούν σε αυτήν είναι εξίσου πολλές. Μεταξύ άλλων κρίνεται απαραίτητη η προστασία των θαλασσών από υβριδικές, χημικές, βιολογικές, ραδιολογικές και πυρηνικές απειλές, ενώ δεν αποκλείεται και η χρήση του κυβερνοχώρου ως όπλο κατά των θαλασσών, καθώς, όπως ήδη έχει τονιστεί, ένα πολύ μεγάλο μέρος του γραφειοκρατικού συντονισμού υφίσταται σε ηλεκτρονικά συστήματα της Ένωσης.²⁰¹ Επιπλέον, εξίσου σημαντική κρίνεται μια αδιαπέραστη θαλάσσια άμυνα της Ένωσης για τον αποκλεισμό της πειρατείας αλλά και των

---

¹⁹⁸ Βλ. Gray, P., C., R., Stern M., R., Biocca, M., *Communicating about Risks to Environment and Health in Europe*, Springer Science & Business Media B.V., 1998, p. 170-176 & 241-273

¹⁹⁹ Βλ. για παράδειγμα: World Health Organization, *European health report 2018*, Chapters 1-5, <http://www.euro.who.int/en/data-and-evidence/european-health-report/european-health-report-2018/chapter-2>

²⁰⁰ Βλ. European Commission, *Maritime security strategy: What is it?*, τελευταία προβολή: 20/08/2020, https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/maritime-security_en

²⁰¹ Βλ. European Commission, *More secure seas and oceans for Europe and around the world: European ministers have adopted a revised action plan on maritime security. With the new plan, Europe strengthens its commitment to security at sea – both at home and around the world*, 26/06/2018, https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/content/more-secure-seas-and-oceans-europe-and-around-world_en

υπόλοιπων στρατιωτικών ή μη επιχειρήσεων που προτίθενται να βλάψουν τόσο αυτήν όσο και τις αποστολές της, σεβόμενη πάντα το Διεθνές Δίκαιο και φυσικά διαφυλάσσοντας σε κάθε περίπτωση τα ανθρώπινα δικαιώματα. Καταλυτικός σε αυτήν την περίπτωση είναι και ο ρόλος που διαδραματίζει το NATO.²⁰²

Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια, η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να αντιμετωπίσει ένα ακόμη μεγάλο πρόβλημα, σχετικό με τις θάλασσες τις, που δεν είναι άλλο από τα ολοένα και αυξανόμενα μεταναστευτικά ρεύματα, τα οποία, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, καταφθάνουν καθημερινά μέσω της θάλασσας (κυρίως της Μεσογείου και του Αιγαίου) στα εδάφη της. Το μεταναστευτικό ζήτημα και η ένταξη ή μη ένταξη των μεταναστών αλλά βεβαίως και η περίπτωση των λαθρομεταναστών στην ευρωπαϊκή κοινωνία αποτελεί τον σύγχρονο «πονοκέφαλο» της Ένωσης, καθώς αφενός λόγω αυτού πλήττονται σε μεγάλο βαθμό κράτη-μέλη όπως η Ελλάδα, ενώ αφετέρου ο κίνδυνος εξαπλώνεται με ταχύτατους ρυθμούς απειλώντας τομείς, όπως η οικονομία, ο τουρισμός, η εκπαίδευση, η ασφάλεια και οι υποδομές ολόκληρης της ΕΕ. Σε αυτό το πλαίσιο δεν είναι λίγες οι φορές που τέθηκαν και υγειονομικά ζητήματα επί τραπέζης, πράγμα που με τη σειρά του έθιξε για ακόμη μια φορά τη σημασία και την αναποτελεσματικότητα της προστασίας των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²⁰³ Οι νομοθεσίες, οι μεταρρυθμίσεις και τα μέτρα που λαμβάνουν καθημερινά, έως και σήμερα οι Θεσμοί και τα όργανα της ΕΕ για την θαλάσσια άμυνα είναι δύσκολο να καταμετρηθούν, ωστόσο τα αποτελέσματα τους κρίνονται μάλλον εκ του αποτελέσματος ως ανεπαρκή.

Ακόμη, δεν θα έπρεπε να παραληφθεί σε αυτό το σημείο και η εξίσου μεγάλη καταστροφή που μπορεί να προκληθεί από την μόλυνση των θαλασσών και των ωκεανών, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά τόσο τα ίδια τα θαλάσσια οικοσυστήματα, όσο και τους πολίτες της Ένωσης, καθώς δεν είναι λίγες οι έρευνες που μιλούν για ασθένειες που προσβάλλουν τον άνθρωπο και την υγεία του μέσω αυτών.²⁰⁴ Είναι

---

²⁰² Βλ. περισσότερα: Riddervold, M., *New threats – different response: EU and NATO and Somali piracy*, 23:4, DOI: 10.1080/09662839.2014.937337, July 2014, p.546-564, <https://behorizon.org/new-threats-different-response-eu-and-nato-and-somali-piracy/>

²⁰³ Βλ. Hémono, R., Relyea, B., Scott, J., Khaddaj, S., Douka, A., Wringe, A., “*The needs have clearly evolved as time has gone on.*”: *A qualitative study to explore stakeholders’ perspectives on the health needs of Syrian refugees in Greece following the 2016 European Union-Turkey agreement*, Research, Conflict and Health, 2018, <https://conflictandhealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s13031-018-0158-9>

²⁰⁴ Βλ. περισσότερα: Drancourt, M., Professor, Editor-in-Chief, *New microbes and new infections*, p. 65-73, Unit: Highly infectious diseases in the Mediterranean Sea area: Inventory of isolation capabilities

πλέον σαφές, πως οι απειλές κατά της ΕΕ αλληλοσυνδέονται, αλληλεξαρτώνται και αλληλοεπηρεάζονται, δυσκολεύοντας κατά πολύ το ήδη δύσκολο έργο αντιμετώπισής τους και περιπλέκοντας τις δράσεις και τους εκάστοτε υπεύθυνους φορείς.

Για την επίτευξη ενός ασφαλούς και σταθερού θαλάσσιου κλίματος, ικανού να αντιμετωπίσει τις πιθανές απειλές, είναι φανερό η ανάγκη μιας ευρύτερης κινητοποίησης ανθρώπων, θεσμών, οργανισμών και υπηρεσιών. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας χρηματοδοτεί και συνεργάζεται με φορείς όπως η PESCO (Permanent Structured Cooperation), ή η CARD (Coordinated Annual Review on Defence) ενώ ενισχύει και συντονισμένες επιχειρήσεις εντός και εκτός των Ευρωπαϊκών συνόρων, όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο (λ.χ. επιχείρηση Αιγαίο, επιχείρηση Ατλάντα, υποστήριξη και δημιουργία Δικαίου της Θάλασσας στη Σομαλία κ.α.).²⁰⁵

---

and recommendations for appropriate isolation, Fusco, F., M., Brouqui, P., Ippolito, G., & the EuroNHID Working Group, Published online 2018, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6205579/>

²⁰⁵ Βλ. περισσότερα: European Commission, *More secure seas and oceans for Europe and around the world: European ministers have adopted a revised action plan on maritime security. With the new plan, Europe strengthens its commitment to security at sea – both at home and around the world*

Επίλογος

Μέσα σε ένα κράτος, μια πετυχημένη και αποτελεσματική εξωτερική πολιτική αποτελεί μια κοινή προσπάθεια στην οποία προβαίνει ένας μεγάλος αριθμός πολιτικών από πολλούς και διαφορετικούς «*θεσμικούς παίκτες*». Το ίδιο, λοιπόν, θα έπρεπε να συμβεί και στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία επιδιώκει και πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια και ενιαία πολιτική οντότητα. Ωστόσο σε αυτή την περίπτωση, ένα πράγμα δε μπορεί να αγνοηθεί: η ύπαρξη και η διαφορετικότητα των κρατών-μελών που την απαρτίζουν. Εάν το κάθε κράτος-μέλος επιμείνει και υποστηρίξει, σε ένα ή περισσότερα ζητήματα, τη δική του εξωτερική πολιτική, τότε ο κοινός εξωτερικός σκοπός στην πράξη θα είναι διαιρεμένος και σχεδόν αδύνατος να πραγματοποιηθεί.²⁰⁶ Η κοινή άμυνα και η κοινή ασφάλεια είναι αδιαμφισβήτητα, έννοιες, οι οποίες πρέπει να βρίσκονται ψηλά στις προτεραιότητες και στα δεδομένα του κάθε κράτους-μέλους, καθώς οι ολοένα και αυξανόμενες απειλές είναι εύκολο να πλήξουν το κάθε κράτος μεμονωμένα, ωστόσο ιδιαίτερα δύσκολο να θέσουν σε κίνδυνο ένα σύνολο με υπερδυνάμεις και διαφορετικές ικανότητες, όπως αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στις δύσκολες μέρες που όλοι μας βιώνουμε, τα ζητήματα εθνικής κυριαρχίας, για τα οποία μάχονται και επιδιώκουν όλα τα κράτη του κόσμου, καθώς και η προώθηση της κοινής ευρωπαϊκής ισχύος μοιάζουν μονόδρομος για την επίτευξη ενός ασφαλούς, ειρηνικού και παραγωγικού περιβάλλοντος, εντός των ευρωπαϊκών συνόρων.

Το Αριστοτελικό «*τέλος*», ο ουσιαστικός σκοπός της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής Ασφαλείας αλλά και της Κοινής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας είναι πολύ δύσκολο να εκπληρωθεί, καθώς η πολιτική οντότητα της ΕΕ είναι εξ' ορισμού περίπλοκη και το κοινό καλό εξίσου δύσκολο να προσδιοριστεί απόλυτα και με σαφήνεια. Οι συνεχείς εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές και οικονομικές «*κρίσεις*», θέτουν συχνά υπό αμφισβήτηση την Ευρωπαϊκή ενότητα, γεγονός που αποτελεί ακόμα μια τροχοπέδη στο ήδη δύσκολο έργο της ΕΕ. Ακόμη, όπως πολλάκις έχει τονιστεί, το κομμάτι των απειλών που καλείται συνεχώς να λάβει υπόψιν της η ΕΕ, χρήζει συνεχούς ενημέρωσης και κατάλληλης προετοιμασίας, καθώς μόνο με αυτόν τον τρόπο μπορεί να εξασφαλιστεί η ασφάλεια αλλά και η ποιότητα ζωής των ευρωπαίων πολιτών. Σε κάθε αντίθετη περίπτωση ή έπειτα από ανεπιτυχή αποτελέσματα, ο κίνδυνος πρόκλησης

---

²⁰⁶ Vai, L., *How will I function when I grow up? The effectiveness of EU Foreign Policy Governance stuck in a teleological dilemma*, p. 5,

εσωτερικών κρίσεων και αναταραχών είναι μεγάλος και ικανός να κλονίσει ακόμη και τα θεμέλια του σπουδαίου ευρωπαϊκού οικοδομήματος, στο οποίο όλοι μας ζούμε και εξελισσόμαστε.

Σήμερα και έπειτα από όλες αυτές τις δυσκολίες που οφείλει να διαχειριστεί η ΕΕ, η ανάγκη προώθησης της Δημόσιας Διπλωματίας από την πρώτη, με σκοπό πάντοτε την επιτυχία της στην άμυνα, στην ασφάλεια αλλά και στην ορθότερη διαχείριση της εξωτερικής της πολιτικής, κρίνεται και αυτή επιτακτική. Ο ρόλος της Δημόσιας Διπλωματίας δεν περιορίζεται μόνο στην ενημέρωση του εξωτερικού κοινού και του κοινού της ΕΕ για τον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ αντιμετωπίζει τις προκλήσεις της. Περιλαμβάνει επίσης την εφαρμογή ορισμένων πολιτικών που καθιστούν τους πολίτες της ΕΕ και το κοινό των τρίτων χωρών, «κομμάτι» αυτών των πολιτικών. Η Δημόσια Διπλωματία είναι αποτελεσματική όταν μπορεί να παράγει αποτελέσματα, τα οποία μπορούν να γίνουν εύκολα αντιληπτά και έτσι να δημιουργήσει θετικό αντίκτυπο στην κοινή συνείδηση, γι' αυτό και η ενίσχυσή της, μπορεί να προσδώσει άλλη πνοή στο πολιτικό μέλλον της ΕΕ και κατά συνέπεια στους ίδιους τους ευρωπαίους πολίτες, ως μονάδες.²⁰⁷

Από τη μεριά του, και το νέο κείμενο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ασφαλείας, το οποίο με τη στρατηγική του και τους στόχους του θα «συνοδεύσει» την ΕΕ κατά τα επόμενα έτη, κάνει λόγο για ένα «νέο οικοσύστημα ασφαλείας» (*a new security ecosystem*), βασισμένο σε τέσσερις βασικές αρχές: στην εξασφάλιση ενός βέβαιου περιβάλλοντος, στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των εξελισσόμενων απειλών, στην προστασία των ευρωπαίων πολιτών από την τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα και στην προώθηση μιας ενιαίας και ισχυρής ευρωπαϊκής ασφάλειας, η οποία θα βασίζεται με τη σειρά της στην κοινή ευθύνη που θα φέρουν οι κυβερνήσεις, οι αρχές επιβολής του νόμου, οι επιχειρήσεις, οι κοινωνικές οργανώσεις αλλά και όλοι εμείς που είμαστε μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.²⁰⁸ Για ακόμη μια φορά, τόσο από τα κείμενα των θεσμικών οργάνων της ΕΕ όσο και από τη θεματολογία της ατζέντας τους, τονίζεται η σημασία της συνέργειας και της στενότερης συνεργασίας των κρατών-μελών, καθώς μια

---

²⁰⁷ Βλ. Bellou, F., *Fotini Bellou on International Relations, gender, and the new challenges of Greek Public Diplomacy*, interview by Gkintidis, D., 09/06/2020, τελευταία προβολή: 30/08/2020, <https://greeknewsagenda.gr/index.php/interviews/rethinking-greece/7228-fotini-bellou-on-international-relations,-gender,-and-the-new-challenges-of-public-diplomacy>

²⁰⁸ Βλ. European Commission, *EU Security Union Strategy: connecting the dots in a new security ecosystem*, 24.07.2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1379

συντονισμένη δράση σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο: «δεν αποτελεί μόνο τη βάση για την προσωπική ασφάλεια, αλλά προστατεύει επίσης τα θεμελιώδη δικαιώματα και παρέχει τη βάση για εμπιστοσύνη και δυναμισμό στην οικονομία μας, στην κοινωνία μας και τη δημοκρατία μας».²⁰⁹

Τα χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να καταστήσουν την ΕΕ ισχυρή και αποτελεσματική στη διεθνή πολιτική σκηνή είναι κατά τον Lorenzo Vai τα εξής πέντε: ακτιβισμός (με την έννοια της δράσης, της ενέργειας), ετοιμότητα, αυτονομία, συνοχή και διορατικότητα.²¹⁰ Σε κάθε περίπτωση, η καινούργια και ανανεωμένη Στρατηγική Ασφαλείας, πιστεύεται πως θα ενισχύσει κατά έναν πολύ μεγάλο βαθμό την δυναμική της ΚΕΠΠΑ και της ΚΠΑΑ, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στα συγκεκριμένα στοιχεία. Έχοντας ως γνώμονα τις θεωρήσεις, τα δεδομένα και τα αποτελέσματα της τελευταίας Παγκόσμιας Στρατηγικής Ασφαλείας της ΕΕ, θα είναι πλέον ευκολότερη η αναγνώριση και αντιμετώπιση των προβλημάτων από τους φορείς και τα υπεύθυνα τμήματα της Ένωσης. Ο τρόπος με τον οποίο αναλύονται στην περασμένη Στρατηγική Ασφαλείας οι δράσεις και τα βήματα που πρέπει να ακολουθηθούν, αποτελεί πράγματι πρότυπο οργάνωσης και σαφήνειας και αξίζει να λαμβάνεται υπόψιν για τη σύνθεση οποιουδήποτε μελλοντικού κειμένου Στρατηγικής Ασφαλείας, είτε αφορά την ΕΕ, είτε όχι.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα έχει την ευκαιρία με τη χρήση όλων αυτών των συνισταμένων, να αναθεωρήσει τα μέχρι πρότινος δεδομένα της και να χαράξει μια ακόμη σταθερότερη πορεία, τουλάχιστον ως προς την κοινή της άμυνα και ασφάλεια.

Από την μεριά του όμως, καταλυτικό ρόλο θα διαδραματίσει και ο νέος Υπάτος Εκπρόσωπος της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας, Ζοζέπ Μπορέλ, ο οποίος με τον δυναμικό του χαρακτήρα, τις μέχρι πρότινος δράσεις του αλλά και χάρις στις γνώσεις και στη σημαντική του πείρα στα ευρωπαϊκά ζητήματα, αναμένεται να ενισχύσει κατά πολύ το κοινό ευρωπαϊκό μέλλον

---

²⁰⁹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την στρατηγική της ΕΕ για την Ένωση Ασφάλειας*, Βρυξέλλες, 24.07.2020, σελ. 1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0605&from=EN>

²¹⁰ Βλ. Vai, L., *How will I function when I grow up? The effectiveness of EU Foreign Policy Governance stuck in a teleological dilemma*, p. 9,

όσον αφορά τουλάχιστον την εξωτερική πολιτική και τους επιμέρους προβληματισμούς της.

Όλα αυτά, υπό την συνεχή απειλή μιας διχόνοιας που μπορεί να καταστρέψει όλα όσα με τόσο κόπο χτίστηκαν, ήδη από την απαρχή της ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα το 1950 έως και σήμερα, γίνονται πάντοτε με γνώμονα την ευημερία των ευρωπαίων πολιτών και την εξέλιξη τους εντός του ευρωπαϊκού εδάφους. Η ανθρωποκεντρική πλευρά της ΕΕ, είναι εκείνη που την ξεχωρίζει από άλλες υπερδυνάμεις του σύγχρονου διεθνούς συστήματος αλλά και αυτή που την κινητοποιεί και την πριμοδοτεί στην αντιμετώπιση όλων των επερχόμενων απειλών. Όσον αφορά τις απειλές αυτές, την αύξηση αλλά και την επανεμφάνισή τους, μόνον με μια εξίσου ακατάπαυστη και συνεχώς εξελισσόμενη μέθοδο αντιμετώπισής και καταστολής τους, θα μπορούσαμε να κάνουμε λόγο για την πετυχημένη πορεία της Κοινής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μπορεί οι μηχανισμοί που έχουν αναπτυχθεί από τους ευρωπαϊκούς φορείς να είναι πολλά υποσχόμενοι και αρκετά οργανωμένοι, ωστόσο για το κάθε κράτος-μέλος της ΕΕ, ακόμη και η ελάχιστη πιθανότητα κινδύνου θα μπορούσε να προκαλέσει δυσπιστία και έλλειψη εμπιστοσύνης προς ολόκληρο το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, γεγονός που με τη σειρά του θα μπορούσε εύκολα να αποβεί μοιραίο για την εμφάνιση νέων έκρυθμων καταστάσεων. Η διαχείριση κρίσεων, ειδικά όταν πρόκειται για μια υπερδύναμη 27 διαφορετικών φωνών, δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση, γι' αυτό και οφείλουμε να αποφύγουμε οτιδήποτε θα μπορούσε να βλάψει τις μελλοντικές κινήσεις και σκοπούς της ΕΕ.

Σε κάθε περίπτωση δεν πρέπει να ξεχνάμε αυτό που και ο ένας εκ των αντιπροέδρων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Μαργαρίτης Σχοινάς, υποστήριξε κατά την παρουσίαση της Στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ασφαλείας για τα έτη 2020-2025:

«Η ασφάλεια αποτελεί οριζόντιο ζήτημα που καλύπτει σχεδόν όλους τους τομείς της ζωής και επηρεάζει πολλούς τομείς πολιτικής. Με τη νέα στρατηγική της ΕΕ για την Ένωση Ασφάλειας συνδέουμε όλες τις κουκίδες για τη δημιουργία ενός πραγματικού οικοσυστήματος ασφάλειας. Είναι καιρός να ξεπεραστεί η ψευδής διχοτόμηση μεταξύ διαδικτυακών και μη, μεταξύ ψηφιακών και υλικών και μεταξύ εσωτερικών και εξωτερικών ανησυχιών και απειλών για την ασφάλεια. Από την προστασία των υποδομών ζωτικής σημασίας ως την καταπολέμηση του κυβερνοεγκλήματος και την

αντιμετώπιση υβριδικών απειλών, πρέπει να καταβάλουμε κάθε δυνατή προσπάθεια όσον αφορά την ασφάλειά μας. Η στρατηγική αυτή θα χρησιμεύσει ως γενικό πλαίσιο για τις πολιτικές ασφάλειάς μας, οι οποίες πρέπει πάντοτε να βασίζονται πλήρως στις κοινές μας αξίες.»²¹¹

Η πορεία θα αποκαλύψει, εάν οι Θεσμοί και τα Όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να διαφυλάξουν τις αξίες και τα ιδανικά τους, προστατεύοντας τους 27 «μοναδικούς τους εαυτούς» από τους εχθρούς τους, που παραμονεύουν παντού, υποσκάπτοντας τα ισχυρά θεμέλια όλων όσων έχουν χτιστεί για χάρη του Ευρωπαϊκού Ονείρου. Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας και η Κοινή Πολιτική Άμυνας και Ασφάλειας θα συνεχίσουν να αποτελούν αναμφίβολα μια εκ των σπουδαιότερων προτεραιοτήτων της ΕΕ, καθώς δίχως αυτές δεν μπορεί να υπάρξει καμία ελπίδα για το από κοινού, ευρωπαϊκό μας μέλλον.

---

²¹¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Στρατηγική της ΕΕ για την Ένωση Ασφάλειας: συνδέοντας τις κουκίδες σε ένα νέο οικοσύστημα ασφάλειας*, Βρυξέλλες, 24/07/2020, τελευταία προβολή: 31/08/2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_20_1379

Βιβλιογραφία

Ανδρέου, Γ., *Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ενότητα 9η: Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) και η Κοινή Πολιτική Ασφαλείας και Άμυνας* (ΚΠΑΑ), 20/3/2019,

<https://opencourses.auth.gr/modules/document/file.php/OCRS394/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%B5%CE%BD%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%2009%20%CE%9A%CE%95%CE%A0%CE%A0%CE%91%20%CE%9A%CE%A0%CE%91%CE%91.pdf>

Aggarwal, V.K. & Fogarty, E.A., *The Limits of Interregionalism: The EU and North America*, European Integration, Vol. 27, No. 3, University of California, 09/2015, Berkeley,

<file:///C:/Users/USER/Downloads/The%20limits%20of%20interregionalism-%20EU%20and%20North%20America.0.pdf>

Allwood, G., *Mainstreaming Gender and Climate Change to Achieve a Just Transition to a Climate-Neutral Europe*, Journal of Common Market Studies, 10/09/2020, τελευταία προβολή: 22/09/2020,

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.13082>

Barysch, K., *Is migration a threat or an opportunity for Europe?*, World Economic Forum, 02/2016, <https://www.weforum.org/agenda/2016/02/is-migration-a-threat-or-an-opportunity-for-Europe/>

Bellou, F., *Fotini Bellou on International Relations, gender, and the new challenges of Greek Public Diplomacy*, interview by Gkintidis, D., 09/06/2020, <https://greeknewsagenda.gr/index.php/interviews/rethinking-greece/7228-fotini-bellou-on-international-relations,-gender,-and-the-new-challenges-of-public-diplomacy>

Bellou, F., *The Strategic Context of the European Security and Defence Policy* (forthcoming)

Brugnarò, L., *Αυτά είναι τα αποτελέσματα της κλιματικής αλλαγής*, δήλωση στο twitter του, δημάρχου της Βενετίας, κατά την περίοδο της μεγάλης πλημμύρας της Βενετίας το 2019, <https://twitter.com/LuigiBrugnarò/status/1194371080170983424>

Carrapico, H., Barrinha, A., *The EU as a Coherent (Cyber)Security Actor?*, Journal of Common Market Studies, 10/05/2017, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.12575>

Chang, S., Stuckler, D., Yip, P., Gunnell, D., *Impact of 2008 global economic crisis on suicide: time trend study in 54 countries*, Research, 09/2013, <https://www.bmj.com/content/347/bmj.f5239>

Council of the European Union, European Union, *Athena Operating Manual*, Belgium, 2017, https://www.consilium.europa.eu/media/21516/web_athena-manual.pdf

Danish Ministry of Defence, *EU - The Danish Defence Opt-Out*, <https://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/TheDanishDefenceOpt-Out.aspx>

De Munter, A., European Parliament, *The Western Balkans*, 12/2019, https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_5.5.2.pdf

Denning D., E., *Is Quantum Computing a Cybersecurity Threat?*, American Scientist, <https://www.americanscientist.org/article/is-quantum-computing-a-cybersecurity-threat>

Dokos, T., *Ring the Alarm? Assessing the Threats to Europe's Energy Security*, Green European Journal, April 2017, <https://www.greeneuropeanjournal.eu/ring-the-alarm-assessing-the-threats-to-europes-energy-security/>

Drancourt, M., Professor, Editor-in-Chief, *New microbes and new infections*, Unit: Highly infectious diseases in the Mediterranean Sea area: Inventory of isolation capabilities and recommendations for appropriate isolation, Fusco, F., M., Brouqui, P., Ippolito, G., & the EuroNHID Working Group, (published online) 2018, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6205579/>

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 236/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τον καθορισμό κοινών κανόνων και διαδικασιών για την εφαρμογή των μηχανισμών χρηματοδότησης της εξωτερικής δράσης της Ένωσης*, 11/03/2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0236&from=PT>

Ευρωπαϊκή Ένωση (Επίσημη Ιστοσελίδα), *Ευρωπαϊκός Οργανισμός Άμυνας*, https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eda_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έκθεση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και το Ελεγκτικό Συνέδριο: Ετήσια έκθεση του 2016 για τη διαχείριση και τις επιδόσεις του προϋπολογισμού της ΕΕ, Στρασβούργο, 13/06/2017, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0351&from=EN>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας παράγει νέα πανευρωπαϊκά ερευνητικά έργα*, Δελτίο Τύπου, 16/02/2018, Βρυξέλλες, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_18_763

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την στρατηγική της ΕΕ για την Ένωση Ασφάλειας*, Βρυξέλλες, 24/07/2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0605&from=EN>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Στρατηγική της ΕΕ για την Ένωση Ασφάλειας: συνδέοντας τις κουκίδες σε ένα νέο οικοσύστημα ασφάλειας*, Βρυξέλλες, 24/07/2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/ip_20_1379

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Εξωτερική Πολιτική: στόχοι, μέσα και επιτεύγματα*, Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/158/foreign-policy-aims-instruments-and-achievements>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO) για πιο αποτελεσματική Ευρωπαϊκή άμυνα*, 11/12/2017, <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/security/20171208STO89939/moni-mi-diarthromeni-sunergasia-pesco-gia-pio-apotelesmatiki-europaiki-amuna>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Διεύρυνση της ΕΕ, Κριτήρια προσχώρησης*, <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/enlargement/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο-Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με τη διεύρυνση και τη διαδικασία σταθεροποίησης και σύνδεσης – Αλβανία και Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας*, 25/03/2020, <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2020/03/25/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>

Edwards, G., *The EU's Foreign Policy and the Search for Effect, in International Relations*, Vol. 27, No. 3, 09/2013

Eneström, A.K., *Challenges to EU Foreign and Security Policy, The Swedish Institute of International Affairs - Utrikespolitiska institutet (UI)*, 2015, σύνδεσμος youtube: https://www.youtube.com/watch?v=Fk7I_O5Oa-Q&t=566s

ENISA, *Towards secure convergence of Cloud and IoT*, TLP Green, September 2018, <file:///C:/Users/USER/Downloads/2018-09-17%20Towards%20secure%20convergence%20of%20Cloud%20and%20IoT%20-%20Final.pdf>

EU, *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, 2016

EUR-Lex, *Ρήτρα Αμοιβαίας Άμυνας*, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/mutual_defence.html?locale=el

EUR-Lex, *Υπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aai0009>

EUR-Lex, *Χώρες ΑΚΕ — συμφωνίες οικονομικής εταιρικής σχέσης και καθεστώτα εξαγωγής*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4314921&from=EL>

EUR-Lex, *Annual Progress Report on the implementation of the European Union Strategy against the proliferation of weapons of mass destruction (2018)*, Nuclear Issues, 5., 07/2019, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-EL/TXT/?uri=CELEX:52019XG0614\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-EL/TXT/?uri=CELEX:52019XG0614(01)&from=EN)

EUR-Lex, *European External Action Service (EEAS)*, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/eu_external_action_service.html

EUR-Lex, *High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy*, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/high_representative_cfsp.html

EUR-Lex, *Weapons of mass destruction: combating proliferation*, ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Απόφαση (ΚΕΠΠΑ) 2017/809 για υποστήριξη της εφαρμογής της απόφασης 1540 (2004) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων

Εθνών για τη μη διάδοση όπλων μαζικής καταστροφής και των φορέων τους, τελευταία ενημέρωση 02/03/2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-EL/TXT/?uri=LEGISSUM:I33234&from=EN>

European Commission, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, *Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Review of the European Neighborhood Policy*, 18/11/2015, Brussels, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/key-documents/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf

European Commission, *Adaptation to Climate Change: How will we be affected?*, Energy, Climate change, Environment, Climate Action, EU Action Adaptation to climate change, https://ec.europa.eu/clima/policies/adaptation/how_en

European Commission, *European Defence Fund (Introduction)*, https://ec.europa.eu/growth/sectors/defence/european-defence-fund_en

European Commission, *European Defence Fund: The European defence fund under the 2021-2027 multiannual financial framework*, https://ec.europa.eu/growth/sectors/defence/european-defence-fund_en

European Commission, *Financial instruments in support of a resilient and autonomous European defence sector*, EGTF paper 3, <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupMeetingDoc&docid=18690>

European Commission, *Maritime security strategy: What is it?*, https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/maritime-security_en

European Commission, *Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats in Energy Research*, Belgium, Opportunities and Threats for Europe, 2005

European Commission, *EU budget: Stepping up the EU's role as a security and defence provider: The European Defence Fund*, 13/06/2018, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_4121

European Commission, *European Defence Fund on track with €525 million for Eurodrone and other joint research and industrial projects*, European Defence Fund, 19/03/2019, Brussels, https://ec.europa.eu/commission/news/european-defence-fund-2019-mar-19_en

European Commission, *More secure seas and oceans for Europe and around the world: European ministers have adopted a revised action plan on maritime security. With the new plan, Europe strengthens its commitment to security at sea – both at home and around the world*, 26/06/2018, https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/content/more-secure-seas-and-oceans-europe-and-around-world_en

European Commission, *Blockchain Now and Tomorrow: Assessing Multidimensional Impacts of Distributed Ledger Technologies*, Joint Research Center, 07/2019, file:///C:/Users/USER/Downloads/blockchain_online.pdf

European Commission, *EU Security Union Strategy: connecting the dots in a new security ecosystem*, 24/07/2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1379

European Council, Council of the European Union, *Athena - financing security and defence military operations*, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/athena/>

European Council, Council of the European Union, *Climate change: what the EU is doing*, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/climate-change/>

European Council, *Countering hybrid threats: Council calls for enhanced common action*, 12/2019, <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/12/10/countering-hybrid-threats-council-calls-for-enhanced-common-action/>

European Defence Agency, *ACAMSII*, <http://www.acamsii.eu/>

European Defence Agency, *Experts*, <https://www.eda.europa.eu/experts>

European Defence Agency, *Generic Open Soldier System Reference Architecture (GOSSRA)*, https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/projects/padr-gossra-projectweb_v2.pdf

European External Action Service (EEAS), *Middle East Peace process*, 15/06/2016, https://eeas.europa.eu/regions/middle-east-north-africa-mena/337/middle-east-peace-process_en

European External Action Service (EEAS), *Shaping of a Common Security and Defence Policy: The idea of a common defence policy for Europe dates back to 1948 when the UK, France, and the Benelux signed the Treaty of Brussels*, 08/07/2016, https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/5388/shaping-common-security-and-defence-policy_en

European External Action Service (EEAS), *The Common Security and Defence Policy (CSDP)*, 03/05/2018, https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/431/common-security-and-defence-policy-csdp_en

European External Action Service (EEAS), *EU Global Strategy report - Year 2: a year of action to address "predictable unpredictability"*, 25/06/2018

European External Action Service (EEAS), *Implementing the Global Strategy: EU delivers on security and defence*, 27/06/2018

European Parliament, *Foreign policy: aims, instruments and achievements, Parliament's foreign policy powers and instruments*, Fact Sheets on the European Union, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/158/au%C3%9Fenpolitik-ziele-mechanismen-und-ergebnisse>

European Parliament, *The European Union and its trade partners*, Fact Sheets on the European Union, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/160/the-european-union-and-its-trade-partners>

European Parliament, *Trade regimes applicable to developing countries*, Fact Sheets on the European Union, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/162/trade-regimes-applicable-to-developing-countries>

European Parliament, *Mutual defence clause: what the requirement to help out the other member states means*, News, 20/01/2016, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/security/20160119STO10518/mutual-defence-clause-what-the-requirement-to-help-other-member-states-means>

European Parliament, *Cyber: How big is the Threat?, at a glance*, 2019, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637980/EPRS_ATA\(2019\)637980_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637980/EPRS_ATA(2019)637980_EN.pdf)

European Parliament, *Future of European Security and Defence Policy*, BRIEFING: What Think Tanks are Thinking, 17/01/2020, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646130/EPRS_BRI\(2020\)646130_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646130/EPRS_BRI(2020)646130_EN.pdf)

European Parliament, *Greek-Turkish border: MEPs reject Turkey's pressure, demand common asylum rules*, News, Plenary session, 10/03/2020, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200305IPR74187/greek-turkish-border-meps-reject-turkey-s-pressure-demand-common-asylum-rules>

European Union-Turkey agreement, Research, Conflict and Health, 2018, <https://conflictandhealth.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s13031-018-0158-9>

Europol, *European Union: Terrorism Situation and Trend Report 2019*, file:///C:/Users/USER/Downloads/tesat_2019_final.pdf

Europol, *Pandemic Profiteering: How criminals exploit the COVID-19 crisis*, Report, March 2020, <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis>

Eurostat, *Shedding light on energy in the EU: A guided tour of energy statistics, 2019 edition*, 2. *What energy is available in the EU?*, <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2.html>

Eurostat, *Asylum Statistics*, Statistics Explained https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics

Felbermayr, G., Fuest, C., Gröschl, J. Stöhlker, D., *Economic Effects of Brexit on the European Economy*, EconPol POLICY REPORT, 04, 11/2017, https://www.ifo.de/DocDL/EconPol_Policy_Report_04_2017_Brexit.pdf

Fiott, D., Missiroli A., Tardy, T., *Permanent Structured Cooperation: What's in a name?*, European Union, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, 11/2017, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_142_ONLINE.pdf

Fiott D., Parkes R., *Protecting Europe: The EU's response to hybrid threats*, Chaillot Paper 151, 04/2019, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_151.pdf

Fiott, D., *Yearbook of European Security*, 2019, European Union, Institute for Security Studies, <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/yes2019.pdf>

Fiott, D., *Digitalising Defence: Protecting Europe in the age of quantum computing and the cloud*, European Union, Institute for Security Studies, 03/2020

Frey, C., B., *Technology at Work: The Future of Innovation and Employment*, Joint Oxford Martin School/University of Oxford and Citi Bank report, 02/2015

Giusti, S., *The European Union Global Strategy and the EU's Maieutic Role*, Journal of Common Market Studies, 02/05/2020, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.13047>

Global Terrorism Database (Official Website), <https://www.start.umd.edu/gtd/>

Gray, P., C., R., Stern M., R., Biocca, M., *Communicating about Risks to Environment and Health in Europe*, Springer Science & Business Media B.V., 1998

Harigel, G., G., *Introduction to Chemical and Biological Weapons: Use in Warfare, Impact on Society and Environment*, 01/2001, <https://carnegieendowment.org/2001/01/18/introduction-to-chemical-and-biological-weapons-pub-630>

Hémono, R., Relyea, B., Scott, J., Khaddaj, S., Douka, A., Wringe, A., “*The needs have clearly evolved as time has gone on.*”: *A qualitative study to explore stakeholders' perspectives on the health needs of Syrian refugees in Greece following the 2016*

Henschel, S., Chan, G., *Health risks of air pollution in Europe: HRAPIE project: New emerging risks to health from air pollution – results from the survey of experts*, 2013, https://ademloos.be/sites/default/files/gezondheid_docs/e96933.pdf

Hybrid CoE, The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats, *Hybrid Threats: Countering Hybrid Threats*, <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/>

Jamieson, A., Ripper, K., *Greece is 'Europe's shield' in migrant crisis, says EU chief von der Leyen on visit to Turkey border*, Alasdair Sandford, AP, 03/2020,

<https://www.euronews.com/2020/03/03/greece-migrant-crisis-is-an-attack-by-turkey-on-the-eu-austria>

Joelle, J., & Limage, S., *Combating the Spread of Weapons of Mass Destruction: A Success Story for the U.S.-E.U. Partnership*, 03/2018, <https://warontherocks.com/2018/03/combating-spread-weapons-mass-destruction-success-story-u-s-e-u-partnership/>

Johan P. Mackenbach, J., P., McKee, M., *Successes and Failures of Health Policy in Europe: Four decades of divergent trends and converging challenges*, European Observatory on Health Systems and Policies Series, Open University Press, 2013

Καρατράντος, Τ., *Μετανάστευση και Ασφάλεια: δεν είναι ταμπού*, ΤΑ ΝΕΑ, 25/09/2020, https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/09/%CE%9C%CE%95%CE%A4%CE%91%CE%9D%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%95%CE%A5%CE%A3%CE%97-%CE%9A%CE%91%CE%99-%CE%91%CE%A3%CE%A6%CE%91%CE%9B%CE%95%CE%99%CE%91-%CE%94%CE%95%CE%9D-%CE%95%CE%99%CE%9D%CE%91%CE%99-%CE%A4%CE%91%CE%9C%CE%A0%CE%9F%CE%A5_%CE%A4%CE%91-%CE%9D%CE%95%CE%91_%CE%A317_2020-09-25.pdf

Kis, Z., Kontoravdi, C., Dey, A., K., Shattock, R., Shah, N., *Rapid development and deployment of high-volume vaccines for pandemic response*, Journal of Advanced Manufacturing and Processing, 29/06/2020, <https://aiche.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/amp2.10060>

Koppa M., E., *The relationship between CSDP and NATO after Brexit and the EU Global Strategy*, FEPS Studies, 04/2019, https://www.feps-europe.eu/attachments/content/relationship_cspd_nato_after_brexit.pdf

Kreyenfeld, M., Andersson, G., Pailhé, A., *Economic uncertainty and family dynamics in Europe: Introduction*, Max-Planck-Institut für demografische Forschung, Germany, 01/2012

Krieb, H., *Can Europe Project Power?*, 15/02/2017, Egmont, Royal Institute for International Relations, <http://www.egmontinstitute.be/can-europe-project-power/>

Martill, B., Staiger, U., *Negotiating Brexit: The Cultural Sources of British Hard Bargaining*, Journal of Common Market Studies, 12/05/2020, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jcms.13059>

McGrath, M., *Climate change: Last decade confirmed as warmest on record*, 01/2020, <https://www.bbc.com/news/science-environment-51111176>

Metais, R., *Ensuring Energy Security in Europe: The EU between a Market-based and a Geopolitical Approach*, College of Europe, 03/2013

NATO (Official Website), *Relations with the European Union*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49217.htm

Novaky, N., *The budget deal and EU defence cooperation: What are the implications?*, EURACTIV, 22/07/2020, <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/opinion/the-budget-deal-and-eu-defence-cooperation-what-are-the-implications/>

Παρίσης, Ι., *Η Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια στη μεταψυχροπολεμική εποχή*, εκδ. Κ. Τουρίκη, Αθήνα, 1997

Παρίσης, Ι., *Ευρωπαϊκή Άμυνα: λεξικό όρων και διαδικασιών για την Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, εκδ. Επικοινωνίες Α.Ε., Αθήνα, 2003

Parkes, R., *The internal-external nexus: Re-bordering Europe*, Brief issue, 28, 2016, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_28_Borders.pdf

Pelsez, E., *Créer une force de frappe» pour les aider*, March 2020, Le Figaro

PESCO (Official Website), *Participating Member States*, <https://pesco.europa.eu/about/>

PESCO (Official Website) Member States Driven, *About PESCO*, τελευταία προβολή 06/06/2020, <https://pesco.europa.eu/>

Reep-van den Bergh, C., M., M., & Junger, M., *Victims of cybercrime in Europe: a review of victim surveys*, published: 04/04/2018, <https://link.springer.com/article/10.1186/s40163-018-0079-3#additional-information>

Renard, T., *Facing the Evolving Jihadi Threat in Europe*, Clingendael Spectator, 09/2017

Riddervold, M., *New threats – different response: EU and NATO and Somali piracy*, 23:4, DOI: 10.1080/09662839.2014.937337, 07/2014, <https://behorizon.org/new-threats-different-response-eu-and-nato-and-somali-piracy/>

Ripley, W., *North Korean official: Take hydrogen bomb threat 'literally'*, CNN Politics, 10/2017, <https://edition.cnn.com/2017/10/25/politics/north-korea-us-hydrogen-bomb-threat/index.html>

Rizzo, R., *Grading Mogherini's Five Years as EU Foreign Policy Chief*, World Politics Review, 23/05/2019, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/27882/grading-mogherini-s-five-years-as-eu-foreign-policy-chief>

Rohac, D., *Coronavirus could break the EU: The epidemic's economic shock could easily exceed that of the 2008 financial crisis*, POLITICO, 16/03/2020, <https://www.politico.eu/article/coronavirus-covid19-public-health-crisis-could-break-the-eu-european-union/>

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Asia-Ocean Working Party (COASI)*, <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/asia-oceania-working-party/>

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας: Μια ασφαλής Ευρώπη σ' έναν καλύτερο κόσμο*, 12/2003, <https://www.consilium.europa.eu/media/30807/qc7809568elc.pdf>

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Council Conclusions on the Joint HR/Commission Communication on EU relations with Latin America and the Caribbean, "Joining forces for a common future"*, 13/05/2019, Βρυξέλλες, <https://www.consilium.europa.eu/media/39346/eu-lac.pdf>

Sample, I., *Did North Korea just test a hydrogen bomb?: Scepticism met North Korea's claims that last January's test involved an H-bomb. The latest one leaves less room for doubt*, The Guardian, 09/2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/03/did-north-korea-just-test-a-hydrogen-bomb>

Schroeder, W., A., (With a Foreword by Air Marshal Sir Harper, C., KBE), *NATO at Seventy: Filling NATO's Critical Defense-Capability Gaps*, Atlantic Council, Scowcroft Center for Strategy and Security, 04/2019,

https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/04/NATO_at_Seventy-Filling_NATOs_Critical_Defense-Capability_Gaps.pdf

Schwarzer, D., *Weaponizing the Economy*, Berlin Policy Journal, 01/2020, <https://berlinpolicyjournal.com/weaponizing-the-economy/>

Τζωρζή, Β., *Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας – Διδακτικές Σημειώσεις*, <https://eclass.duth.gr/modules/document/file.php/KOM01148/ΚΕΠΠΑ-1.ppt>

Troszczynska-van Genderen, W., *Human rights challenges in EU civilian crisis management: the cases of EUPOL and EUJUST LEX*, Occasional paper, EUISS, 08/2010, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/OccasionalPaper84_0_ONLINE.pdf

Union for the Mediterranean, *The UfM: an action-driven organisation with a common ambition*, <https://ufmsecretariat.org/who-we-are/>

Vai, L., *How will I function when I grow up? The effectiveness of EU Foreign Policy Governance stuck in a teleological dilemma*, Centro Studi sul Federalismo, research paper, IAI-CSF, 07/2016, http://www.csfederalismo.it/images/attachments/GE-CSF-IAI/CSF-IAI_WP-GovEu_VAI_July2016.pdf

Vestlife (Official Website), *Ultralight modular bullet proof integral solution for dismounted soldier protection*, <http://vestlife-project.eu/>

World Health Organization, *Leading risk factors for health in Europe: fact sheet*, Regional Office for Europe, 2012, https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/185216/Leading-risk-factors-for-health-in-Europe-Fact-Sheet.pdf?ua=1

World Health Organization, *European health report 2018*, Chapters 1-5, <http://www.euro.who.int/en/data-and-evidence/european-health-report/european-health-report-2018/chapter-2>

Φτακλάκη, Ε., *Δημοσιονομική Διακυβέρνηση & Χρηματοδότηση των Εξωτερικών Σχέσεων της ΕΕ*, Σημειώσεις διάλεξης Έδρας Jean Monnet (τρία μέρη παρουσίασης), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2018, Θεσσαλονίκη:

<http://jeanmonnetchair.eubga.uom.gr/2018/11/30/%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%BA%CE%B5%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%82/?lang=el>

Χάλαρης, Μ., *Αποτελούν τα όπλα μαζικής καταστροφής απειλή για την εσωτερική ασφάλεια της Ελλάδας και της ΕΕ;*, κύκλος ιδεών για την εθνική ανασυγκρότηση, 02/2016, <https://ekyklos.gr/sb/145-opla-mazikis-katastrofis.html>